

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

Doktori (Ph.D) értekezés

Filó Csilla Ildikó

Pécs, 2007

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
FÖLDRAJZ INTÉZET
FÖLDTUDOMÁNYOK DOKTOR ISKOLA**

PH.D ÉRTEKEZÉS

FILÓ CSILLA ILDIKÓ

2007

**A HUMÁNERŐFORRÁS FEJLESZTÉST
BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK A SELLYEI
KISTÉRSÉGBEN**

**TÉMAVEZETŐ:
DR WILHELM ZOLTÁN
TSZV. EGYETEMI DOCENS
PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
FÖLDRAJZ INTÉZET**

Tartalom

Tartalom	3
1. Bevezetés	4
1.1 A kutatás előzményei	4
1.2 A kutatás célja és az alkalmazott módszerek	5
2. A kognitív társadalom kihívásai a humánerőforrás termeléssel szemben az Európai Unió és Magyarország területi folyamataiban – szakirodalmi háttér	9
2.1 A humánerőforrás fejlesztés és kutatás a XXI. század tudástársadalmában	9
2.2 Hátrányos helyzet a tudás társadalmában	11
2.3. A humánerőforrás kutatások, fejlesztések céljai	15
2.4 Magyarország térszerkezetének változása a rendszerváltás után	19
2.5 Az Európai Unió területfejlesztési folyamatai	24
2.6 A NUTS 4 térségek szerepe a területfejlesztésben	25
3. Humánerőforrás kutatás a Sellyei kistérségben	26
3.1. A Sellyei kistérség humánpotenciál értékelése a térségi és regionális gazdasági folyamatok tükrében	26
3.1.1 A Sellyei kistérség történelmi múltja	29
3.1.2 A Sellyei kistérség földrajzi elhelyezkedése	33
3.1.3 Településszerkezet, népesedési jellemzők	33
3.1.4 Gazdasági jellemzők	36
3.1.5 Mezőgazdaság, ipar	43
3.1.6 Kereskedelem	44
3.1.7 Infrastruktúra	44
3.1.8 Turizmus	46
3.1.9 Természeti környezet, a Duna–Dráva Nemzeti Park	48
3.2. A térség leszakadásának jellemzői a humánpotenciál tekintetében	49
3.2.1 A romák helyzete a térségben	49
3.2.2 A tartósan munkanélküliek	51
3.3 Kérdőíves életmód kutatás, a humánpotenciál kontextusában	53
3.3.1 Kérdések jellege	54
3.3.2 Következtetések	56
3.4 Komplex kérdőíves humánerőforrás felmérés	56
3.4.1 Az analízishez felhasznált fő eljárások	57
3.4.2 Adatelemzések	58
3.4.3. Faktoranalízis és többdimenziós skálázás	71
3.4.4 Következtetések	85
4. A humánerőforrás–fejlesztés lehetőségeire tett javaslatok a kistérségben	99
4.1 A képzés minőségének javítása	100
5. Összegzés	102
5.1 Alkalmazott módszerek	103
5.2 Eredmények	103
5.3 Következtetések	105
6. Bibliográfia	106
Mellékletek	110

1. Bevezetés

1.1 A kutatás előzményei

A képzettség hiánya a tudás társadalmában rendellenes jelenséggé vált. A demokráciában való cselekvő részvétel, és a hatékony hozzájárulás a gazdasági területi fejlődéshez, egyre összetettebb ismeretek és kompetenciák birtoklását kívánja meg. Minden egyes ember személyes, társadalmi és szakmai élete elkerülhetetlen, nemegyszer nehéz döntésekből áll, amelyekkel az egyénnek meg kell birkóznia. Egy közösség vagy terület fejlődési kilátásai mára már inkább függenek attól, hogy vannak-e ott nagyon gyengén képzett embercsoportok. Ezért mára már általánosan elfogadottá vált, hogy a kormányoknak, a hatóságoknak, a vállalatoknak és az egyéneknek hozzá kell járulniuk az egész életen át való tanuláshoz, ezen keresztül pedig, az aktív állampolgárság megismeréséhez és felvállalásához.

A humán erőforrás fogalma az oktatás és képzés gazdasági kontextusban történő értelmezéséből fakad, azaz az oktatás gazdasági megközelítésének része. Ez a nézet jellemzi a nemzetközi, európai oktatási szerveket is. Az oktatással kapcsolatos kérdések többsége a humán erőforrás-fejlesztés nagy témakörébe tartozik mind a magyar, mind az Európai Unió tervezeteiben. A magyar társadalom és az Európai Unió kiemelt jelentőséget tulajdonít az oktatásnak és a képzésnek, de ezeket a gazdaságfejlesztés részének tekinti, azaz a foglalkoztatás, illetve a társadalmi-gazdasági fejlődéshez való hozzájárulás oldaláról közelíti a képzés és az oktatás helyzetét. Az Európai Unió dokumentumaiban, illetve az Európai Unió közösségi oktatáspolitikájában az oktatás kapcsán nem a sokoldalúan művelt személyiség kibontakoztatása vagy az oktatás, és képzés, mint ágazat fejlesztése a cél. Az oktatást a sikeres gazdaságpolitika feltételének tekintik.

Ezért az oktatás fejlesztésének kérdéseit a gazdasághoz (és részben a társadalomhoz) kötődő kapcsolódási pontokat keresve célszerű vizsgálni. Ez azonban nem oldható meg csupán helyi és intézményi szinten. Ehhez térségi összefogás kell. Tehát az oktatás és a képzés kistérségi és regionális fejlesztési tervére van szükség, amely olyan humán erőforrás-fejlesztési koncepciókban ölt testet, amely szélesre nyitja a kaput az élethosszig tartó tanulás lehetősége előtt is.

Az elmúlt évtized első felétől egyetemi hallgatóként és kutatóként több közösségfejlesztő és térségfejlesztő programban vettem részt a Sellyei kistérségben, amely a fenti gondolatok nyomán a fenntartható fejlődés elvének keretei között került lebonyolításra. Már akkor tapasztaltam, hogy negatív gazdasági és társadalmi

folyamatok kezdődtek a térségben, különösen az 1993-as évben bekövetkezett „foglalkoztatási sokk” hatására.

2000-től aktív résztvevője voltam egy európai Strukturális Alapokból finanszírozott ECOS OVERTURES EU–genia projektnek a kistérségben, amelynek a fő célja, hogy a kistérség új fejlesztési stratégiát készítsen saját maga számára, különösen a humán fejlesztési folyamatok területén. A projektvezető a belga Vallón Alapítvány volt, a partnerek román, francia, belga és magyar kistérségek.

2001-re a Sellyei kistérségben működő Ormánságfejlesztő Társulás létrehozott egy nagyon tevékeny korszerű többségében fiatal fejlesztő csapatot, akik lelkesen dolgoztak e munkában. Az OFT meghívta partnernek a Pécsi Tudományegyetemet, így az egyetem részéről én koordináltam a munkát, amelynek egyik eredménye e kutatás.

1.2 A kutatás célja és az alkalmazott módszerek

Az utóbbi évek kutatásaiból egyértelműen kiderült, hogy a rendszerváltás előtti időszak állami „gondoskodásának” volt köszönhető, hogy Magyarországon a területi egyenlőségek, ha felszínesen is, de rejtve voltak a társadalom nagy többsége előtt. Ennek a „tőkeháttérnek” megszűnése a tönkrement gazdaságok a népesség nagy részének a létfeltételeit bizonytalanította el. A gazdasági válságfolyamatban a kelet-európai országok perifériára kerülése nyomán tovább erősödött a társadalmi rétegek eltávolodása, strukturális esélyegyenlőtlensége és jelentős mértékben növekedett a regionális aránytalanságok szerepe is. A hátrányos helyzetű térségek, a lemaradó és leszakadó régiók, az elhanyagolt ágazatok és a fejlődésképtelen piacok számára – s így természetesen az ezeken élő nemzetiségi és etnikai csoportok számára is – lehetetlennek minősült a privatizációs folyamatban való aktív részvétel, amelynek megismerésében és kezelésében rendszerint alig jutottak tovább a kényszerű elfogadásnál. Fokozottan érvényesültek ezek a válságjegyek azokban a térségekben, ahol jelentős számban élnek kisebbségek. A hátrányos helyzetű térségekben meglehetősen tisztán látható volt az innovációképtelenség számos jele, a nem adekvát, a tulajdonviszonyok tisztázatlansága az értelmiségi szerepvállalások elbizonytalanodása. Ebből következik, hogy a területi eltérések egyúttal belső konfliktusok hordozói, érdekkülönbözések reprezentálói is a humán erőforrások nem megfelelő fejlesztése.

Már a humán erőforrás fejlesztés szakszerű meghatározása sem egyszerű feladat. *Arról, hogy az emberi tényezők, az azok alakításában részt vevő intézmények,*

valamint a társadalmi feltételek, és adottságok együttese jelenti azt a feltételrendszert, amivel egy terület egység rendelkezik. Ezek a tényezők külön- külön és együttesen is jelen vannak, sőt hatnak, egymást erősítve, gyengítve formálják az adott területi egységet, s azok sokasága révén a térszerkezetet (ENYEDI GY. 2004).

A területi folyamatokkal foglalkozó tudományágakban a tudásnak, mint a regionális fejlődés meghatározó tényezőjének a felismerése csak a kilencvenes években kezdődött meg. A térségi fejlődést vizsgáló elméletek mindig tükrözték a közgazdaságtudomány aktuális paradigmáit, a nemzet- és a regionális gazdaságok fejlődését és versenyképességének tényezőit magyarázó elméletek is igyekeztek követni és modellezni a megváltozott gazdasági környezetet.

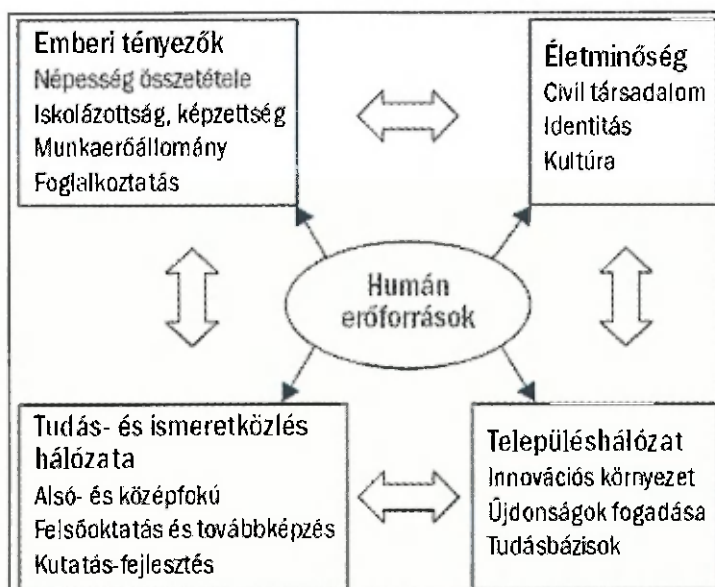
Az új társadalomföldrajz közgazdasági irányzataihoz tartozó elméletek arra igyekeztek választ keresni, hogy mely tényezők hatására koncentrálnak egyes gazdasági tevékenységek, illetve melyek a térségek versenyképességet leginkább befolyásoló faktorok. A Krugman (2003) névéhez kötődő egyensúlyi modell nemcsak a gazdasági tevékenységek földrajzi koncentrációjára lehet magyarázatot adni, hanem a termelés térbeli áthelyezésének, illetve az interregionális munkamegosztás megváltozásának motivációs tényezőire is.

Mindezen elméletekből következik, hogy a fejlett gazdaságok versenyelőnye elsősorban azok tudás-előállítási és -hasznosítási képességein nyugszik. Napjainkban már a tudás az alapja a termék-, a folyamat- és a szolgáltatási innovációknak, amelyek egyben új piacokat is teremtenek, illetve olcsóbbá teszik a meglévő termékek, és szolgáltatások előállítását. A tudás a folyamatos kutatás-fejlesztési tevékenységből származik, amelyet magasan képzett szakemberek hoznak létre hatékony technológiai transzfer, valamint az új ötletek piaci megvalósítása során. A Hägerstrand (1967) által leírt, az innovációk térbeli terjedését jellemző modellek indítják el azokat a vizsgálatokat, amik elvezetnek e környezetek leírásához, értelmezéséhez, ahol a humán erőforrások szerepe már meghatározó. Innen már csak egy lépés a tudásrégiók elmélete, amely a regionális fejlődés új mozgatóját az ismeretek felhalmozásában, az azokat megtestesítő intézményekben és szereplőkben látja, és egyben új paradigmát állít fel a regionális fejlesztés számára is. Emellett Meusburger (2001) átfogó monográfiát szán a tudás és a képzés regionális dimenziójának bemutatására, amelyben nemcsak a tudásnak, mint a gazdasági fejlődés új tényezőjének vizsgálatához szükséges elméleti alapokat ismerhetjük meg, hanem

regionális szinten a humán erőforrások elemzésének legfontosabb szempontjait és módszereit is megtalálhatjuk.

A hazai területi kutatások elhanyagolták a tudásnak, mint a területi fejlődés új elemének vizsgálatát. A humán erőforrások egyes elemeinek önálló, egyedi áttekintésére készültek ugyan tanulmányok, de azok nem valamiféle rendszerben, hanem inkább a szektorális tényezők, vagy a hagyományos területi erőforrások szempontjából értékelték az elmúlt évtized folyamait, illetve abban egy-egy alkotó tényező területi szintű változásait (TÓTH J.–TRÓCSÁNYI A. 2002).

A humán erőforrások területi elemzésekor tehát új helyzet előtt állunk, mivel nem egyetlen tényezővel, a népességgel kívánjuk jellemezni ezt a fejlődést hordozó erőforrást, hanem a hatásmechanizmusaiival, azokkal a tényezőrendszerekkel, amelyek leginkább befolyásolják az adott térségek humán erőforrását. Ez négy alkotóelemre és az azok közötti kapcsolódási viszonyokra bontható (emberi tényezők, életminőség, tudás- és ismeretközlés, településhálózat) bontható (1. ábra).

Forrás: Rechnitzer J. - Smahó M. (2003):

A humán erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben, MTA KTI, Budapest.

1. ábra A humán erőforrásokat befolyásoló területi tényezők

Az elemek egyenként és önmagukban is külön-külön kutatást érdemelnek egy-egy területen, azonban együttesen és az egymásra gyakorolt hatásokat vizsgálva választ kapunk a Sellyei kistérségben az elmúlt évtizedben zajló humán folyamatokra.

Dolgozatomban e komplex szemlélet alapján szeretném bemutatni a hátrányos helyzetűek, leszakadó térségben élők esélyeit, humán erőforrás fejlesztési, munkaerőpiaci lehetőségeit a Sellyei kistérségben végzett kutatásom alapján.

A munkaerőpiac az 1990-es évek eleji radikális változása különösen hátrányosan érintette azokat, akik alacsony iskolázottságuk vagy szakképzetlenségük mellett valamilyen egyéb társadalmi, szociális, illetve egészségügyi hátránnyal rendelkeznek, s mindez sok esetben a területi egyenlőtlenségekből fakadó hátrányokkal párosul. Egyeseknél a felsorolt tényezők együttesen „fejtik ki” hatásukat és halmozottan hátrányos helyzetük miatt a legsúlytelenebbekké váljanak a munkaerőpiacon.

Közös jellemzőjük még e társadalmi csoportoknak, hogy hátrányaik nem kizárólag a munkaerőpiaci helyzet átalakulásával függnek össze, beilleszkedésük, újbóli munkába állásuk a hagyományostól eltérő képzést, fejlesztést és speciális támogatást igényel. Ezért a társadalmi leszakadás fékezését, leküzdését kiemelt feladatként kell kezelni e területeken. Ahhoz, hogy megoldásokat találjunk a problémára, a lehetséges okokat kell mindenképp feltárni és az elsődleges okok megszüntetése után kezdetünk komplex fejlesztési folyamatokba.

Dolgozatom hipotézisét is a „lifelong learning” koncepcióból kiindulva állítottam fel, amelyet az 1990-es években bekövetkezett paradigmaváltás indukált a magyar társadalomban, amikor is előtérbe került a humán erőforrás fejlesztés, mint a térség-, és társadalomfejlesztés alapja.

Hipotézisem a következő:

A XXI. század kognitív társadalmában az emberi tőke (amely egyrésztől összetevődik a tudástőkéből, másrésztől szimbolikus tőkéből) hiánya és a humán erőforrás fejlesztésének inadekvát módja egyre nagyobb leszakadáshoz vezet a kistérségek fejlődésében, dinamizmusában. Mert az emberi erőforrások fejlettsége és fejlődése nagyon jelentős szerepet kap a területek versenyképességében a fenntartható fejlődés keretében. Amennyiben nem megfelelő egy térség humánpotenciálja és tudásbázisa, nem tud bekapcsolódni a tudástársadalom folyamataiba.

Ennek ellenére úgy látom, hogy ez a paradigmaváltás, vagyis a humánpotenciál növelésének lehetősége, a hátrányos helyzetű térségek fejlesztési koncepcióiban nem kapott prioritást, így nemhogy javulna a népesség tudásszintje és szocio-ökonómiai helyzete a XXI. század kognitív társadalmában, hanem az elmúlt évtized torz fejlesztési struktúráinak következtében egyre lejjebb süllyed.

A disszertáció **fő céljai** a következő pontokban foglalhatók össze:

1. A témával összefüggő hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintése;

2. A térség társadalmi-gazdasági sajátosságainak jellemzése, ezek területi különbségeinek meghatározása, beleértve a humán erőforrások állapotát;
3. A kistérségben a munkanélküliség alakulásának elemzése nem, kor, iskolai végzettség, időtartam és gazdasági szektor szerint;

A kutatás első részében az **alkalmazott adatbázisokról** nyújtok áttekintést. Az emberi erőforrások jellemzéséhez felhasználtam a KSH 2001. évi Népszámlálási adatbázisát, továbbá a „Területi atlasz 2002 – 2005”, és az „Interaktív tematikus térképek 2002 – 2005” közül a statisztikai kistérségek adatbázisát. A társadalmi-gazdasági mutatókat a Településstatisztikai adatbázisrendszer adataiból, az APEH SZTADI kezelésében lévő adóbevallásból készült adatbázisból származtattam. A dolgozat fő témájának, a munkanélküliség elemzésének fókuszában a Foglalkoztatási Hivatal által koordinált, a munkaügyi kirendeltségeken gyűjtött és onnan továbbított regisztrált munkanélküliek egyedi soros adatbázisa áll.

Az adatok feldolgozása után kettő **kérdőíves felmérést** készítettem a területen, ezt mutatom be a hatodik fejezetben. Az első kérdőívben felmértem a lakosság térségről alkotott véleményét, majd ennek elemzése után a második kutatást reprezentatív mintán végeztem, ahol az egyéni körülményeket és azok egymásra hatását vizsgáltam.

A dolgozat következő részében az **alkalmazott többváltozós statisztikai módszereket** prezentálom saját feldolgozások segítségével.

Végül bemutatom a kapott eredményekből előirányozható fejlesztési javaslatok a helyi aktorok számára Európai Unió kontextusban.

2. A kognitív társadalom kihívásai a humán erőforrás termeléssel szemben az Európai Unió és Magyarország területi folyamataiban – szakirodalmi háttér

2.1 A humán erőforrás fejlesztés és kutatás a XXI. század tudástársadalmában

Az előttünk álló évszázad tudásalapú társadalma rendkívül gyors dinamikával rendelkezik, melyben az információs technika, technológia egyre gyorsabbá, olcsóbbá és könnyebbé teszi az információ és a benne hordozott tudások elérését, tárolását és továbbítását (BÁLINT J. – JUHÁSZ M. – NEMES G. – BÁLINT A 2000). Ez a fejlődés a humán fejlesztési programoktól hármas szerepet követel azzal, hogy egyfelől hatékonyan, egyre több, a kognitív civilizációhoz alkalmazkodó ismeretet és

szakértelmet kell közvetítenie, másfelől pedig meg kell találnia azokat a pontokat is, amelyek nem engedik, hogy elveszünk az információ áradatban, ezen felül pedig ki kell jelölnie az emberi erőforrások fejlesztésének új útjait is. Amennyiben ez nem történik meg, felmerül annak a kockázata, hogy az európai társadalom széttagolódik: lesznek, akik a dolgok értelmezésére, és lesznek, akik a dolgoknak csak a felhasználására képesek, illetve lesznek olyanok is, akik perifériára kerülnek; vagyis a társadalomban elkülönülnek azok, akik tudnak, azoktól, akik nem tudnak. A kognitív (tudásalapú) társadalom számára az e csoportok között fellépő eltávolodás csökkentése az igazi tét (ÁCS. P. – BÉRES Cs. – FILÓ Cs. 2003).

Ez a fejlesztési folyamat már nem csupán a művelődés és a kultúra javainak elsajátítására irányuló társadalmi és egyéni program, hanem a humán tőkébe való beruházás, mely tudástőkét termel, s fejlesztése érdeke az embernek, mint erőforrásnak. Ebben a folyamatban az oktatás és a képzés egyrészt, mint beruházás (egyéni, családi, vállalati, társadalmi és állami források felhasználásával) másrészt, mint termelési költség jelenik meg (BENDIXEN, P. 1995).

A körülöttünk zajló modernizáció folyamatos innovációt feltételez, ahol a tanulásnak (az egész életen keresztül tartó tanulásnak) a célja az, hogy a képességek, mint eleven képességek termelődjenek, és a képességek allokációjának, azaz a képességállomány kínálati és keresleti oldala egyensúlyának megkívánt állapota előálljon (GÁSPÁR L. 1995).

Ebből következőleg a tudástársadalom a XXI. században a tanulásnak, az oktatásnak és a képzettségnek már más szerepet szán. Egyrészt, olyan oktatási rendszert, és oktatási minőséget követel, mely szolgálja a technikai, technológiai igényeket. Másrészt, pedig meg kell, akadályoznia a társadalmak kettészakadását azzal, hogy a hátrányos helyzetben levőknek speciális programokon keresztül esélyt ad a felzárkózásra (BALÁZS É. 2002).

A kognitív társadalom a XXI. század eleji hazai térszerkezetben nagyon erős differenciálódást mutat, ugyanis a tudás társadalom és gazdaság minden összetevőjét tekintve a főváros jelentős mértékben különvált az ország többi részétől. Ez kijelenthető mind a jellemzők abszolút számaiban, mind a népességarányos értékeiben. Ezen kívül megállapítható, hogy a kognitív társadalmi és gazdasági versenyképesség vagy fejlettség erősen településnagyság-függő (JAKOBI Á. 2004).

A vidék elszegényedése és lemaradása a városias környezet fejlődésétől folyamatosan növekszik, és gyors ütemben szakad meg a falusi társadalmak

védekező és túlélőképességét korábban lehetővé tevő közösségi, szolidaritási együttműködési kapcsolati háló is (DÖVÉNYI Z. – TOLNAI GY. 1993).

Az elmúlt évtizedben kifejtett kormányzati beavatkozások, a főként költségvetési forrásokból megvalósított fejlesztések, azonban, a vidéki lakosság jövedelemszerzési lehetőségeinek javításában nem hoztak számottevő javulást.

A legtöbb térség, amely az 1990-es évek elején marginalizálódott, az ezredfordulóra sem tudott pozitív mutatókat prezentálni, amely terület pedig a rendszerváltás után fejlődési pályára lépett, mára gazdasági előnyük a hátrányos helyzetű területekkel szemben többszörösére nőtt, amelyet kutatási eredmények sora bizonyít (ESDP 1999).

2.2 Hátrányos helyzet a tudás társadalmában

A hátrányos helyzetet a depriváció magyar fordításaként értelmezhetjük, tehát relatív lemaradást jelent, és nem csak jövedelmi, hanem egyéb hátrányokra is vonatkozik (FERGE ZS. 2002).

Az 1960–70-es években sok képviselője volt annak az irányzatnak, amely a műveltség és az iskolai végzettség terén fennálló hátrányokban látta a lemaradás fő okát. Eszerint a fejlett társadalmakban a mindennapi élethez meglehetősen széles körű tájékozottság, sok ismeret és gyakorlati jártasság elsajátítása szükséges. Akik ezekkel nem rendelkeznek, azok hátrányos helyzetbe kerülnek a javak megszerzésének területén és ennek következtében lemaradásuk marginalizálódáshoz vezet (TOWNSEND, P. 1979).

Más álláspont szerint a hátrányos helyzetűek rossz testi és lelki egészségi állapotuk miatt vannak rossz helyzetben. Ezeken kívül van olyan álláspont is, amelyben elsősorban a csonka családok válnak hátrányos helyzetűvé és képtelenek ebből a helyzetből kiemelkedni.

A fentebb említett elméleti magyarázatokat némileg ötvözi Oscar Lewis „szegénység kultúrája” elmélete. Eszerint a leszakadt rétegekbe tartozóknak egy egészen különös viselkedési norma- és értékrendszere, vagyis kultúrája van. Ez megakadályozza őket abban, hogy a hátrányos helyzetükből kiemelkedjenek, viszont megkönnyíti számukra, hogy a deklasztáltsággal, hátrányos helyzettel járó terheket elviseljék (LEWIS, O 1959).

A fentiekből láthatjuk, hogy mennyire nem lehet egységesen szemlélni a hátrányos helyzetet. Igaz ugyan, hogy napjainkban már globálisabban szemléljük azt, hogy a különböző rossz helyzetek (inaktív munkaerőpiaci helyzet, alacsony iskolázottság, rossz lakás körülmények, drogfüggőség, bűnözés és más irányú

devianciák) hogyan következnek egymásból, és egymásból következnek—és milyen módon és mértékben kapcsolódnak össze az egyéni és társadalmi hátrányok, hogyan és mennyire halmazódnak társadalmi egyenlőtlenségek.

Az okok és okozatok megkülönböztetése, szétválasztása számos társadalmi jelenségnél nehéz, sőt még mindig megoldhatatlan feladat. Már az 1980-as években bőséggel álltak rendelkezésünkre adatok a problémakörből, sőt tanulmányok is nagy számban születtek, ennek ellenére még mindig felvetődik a kérdés arról, hogy egy falusi komfort nélküli lakás oka-e az itt felnövő gyermekek rossz iskolai eredményeinek, majd rossz munkaerőpiaci helyzetének, esetleg tartós betegségének, illetve agresszív magatartásának, vagy következménye a szülők alacsony iskolázottságának és alacsony keresetének? Minthogy a válasz bizonytalan, még ma is hátránynak, hátrányos helyzetnek nevezzük azt is, ha valaki öreg, fogyatékos, sokgyermekes, elmebeteg, azt is, ha alacsony a jövedelme, rossz a lakása, a munkája. Szemmel láthatóan igencsak vegyes jelenség-halmaz ez, amelyben biológiai, ökonómiai, demográfiai, társadalmi jelenségek keverednek, s ezen belül szinte mindent egyszerre lehet oknak és okozatnak tekinteni. Townsend ezt a helyzetet nevezi összefoglalóan objektív relatív deprivációnak, amely a marginalizáció és egyenlőtlenség problematikáját próbálja reprezentálni.

Ennek tartalma a következő: egyénekről és a népesség egyes csoportjairól akkor mondhatjuk, hogy hátrányos helyzetű (azaz, hogy az objektív relatív depriváció helyzetében vannak), ha nem rendelkeznek elegendő forrással ahhoz, hogy úgy táplálkozzanak, olyan tevékenységekben vegyenek részt, és olyan életfeltételekhez és javakhoz jussanak, amelyek társadalmunkban szokásosak, vagy legalább széles körben elfogadottak és helyeslésre találnak. Az átlagos egyénhez vagy családhoz képest annyival szűkösebbek a rendelkezésükre álló források, hogy ténylegesen kirekesztődnek az általánosan elterjedt életmódokból, szokásokból, tevékenységekből (FERGE ZS. 2002). A lényeg, a súlyosan halmazott hátrány: az egyén vagy család helyzete nem egy-két szempontból rosszabb, mint a többsége, hanem sok lényeges vonatkozásban.

A depriváció objektív meghatározása természetesen nem zárja ki olyan megközelítések létjogosultságát, amelyek azt kutatják, hogy az emberek hogyan érzékelik, hogyan értelmezik, hogyan élik meg saját helyzetüket. Annak azonban világosnak kell lennie, hogy a kétféle közelítés társadalmi tartalma egészen más lehet (CASTELLS, M. 2000).

A fogalom kulcsszava a relatív. Ez kapcsolja össze a hátrányos helyzet és egyenlőtlenség problematikáját. A marginalizáció társadalmi kezelése, majd később

tudományos kutatása akkor kezdődött, amikor a korszak gazdaságilag legfejlettebb országaiban is széles tömegek éltek olyan körülmények között, hogy anyagi eszközeik a valamelyest emberinek tekinthető létfeltételek minimális biztosításához, a társadalmilag szükséges emberi reprodukcióhoz sem voltak elégségesek.

Gyakran szinonimaként használják a marginalizáció, hátrányos helyzet és depriváció fogalmait. A részletes meghatározások azonban világossá teszik, hogy tudományos helyzetelemzésnél miért célszerű a hátrányos helyzet fogalmat változtatni. Lényegében azért, mert a marginalizáció fogalma hagyományosan tapad az anyagi szűkösséghez, vagy épp az alacsony jövedelmekhez. Ehhez még azt teszem hozzá, hogy a szükségletek körének bővülésével, változatosabbá válásával, egyáltalán, a társadalmi élet, értékek és normák átalakulásával, egyre több olyan társadalmi gyakorlat van, amelyek nem csupán anyagi lehetőségekhez kapcsolódnak, de amelyekbe a bekapcsolódás a „teljes jogú társadalmi tagság” feltétele.

Egy ettől jól-rosszul elkülöníthető, de mindenképpen elkülönítendő kérdés az, hogy milyen alapvető okai vannak deprivációnak társadalmi szempontból.

Az okok egy része lényegében biológiai–fiziológiai eredetű. Sem az egyén, sem a társadalom nem tehet arról (közvetlenül bizonyára nem), hogy valaki szellemileg vagy testileg fogyatékosnak született, s még kevésbé arról, hogy megöregedett, vagy hogy még gyerek. Mégis, mindeme állapotok (és számos más, hasonló fiziológiai állapot) azonnal és szükségképpen jövedelmi hátrányt jelentenek, hiszen az egyén nem, vagy csak korlátozottan keresőképes. Emellett pedig nehezítik, vagy lehetetlenné teszik, hogy az érintettek egy sor társadalmi gyakorlatba bekapcsolódjanak.

Az okok másik nagy csoportja alapvetően társadalmi eredetű. Sem a természet, sem az egyén nem tehet róla, hogy hosszú–hosszú történelmi előzmények mára olyan társadalmi foglalkozás szerkezetet (szakmastruktúrát) hoztak létre, amely egyik egyén vagy csoport számára sem teszi lehetővé, hogy számos képességét kifejlessze és működtesse.

A család, amelybe az egyén beleszületik, a körülmények, amelyek között felnő, életesélyeit igen nagymértékben meghatározzák.

A gazdasági fejlődés is előidézi deprivált helyzeteket. Az innovációk új termelési módok, folyamatosan szakmastruktúra váltással járnak, melynek mindig vannak nyertesei és vesztesei. Aki nem tudott időben váltani, nem lépett be átképző, továbbképző rendszerekbe, szintén hátrányos helyzetbe kerül.

A következő csoport az, ahol a rossz helyzet okai egyszerre egyéni és társadalmiak. Idetartozók a bűnözés és az alkoholizmus, a rossz munkaerőpiac, a

lump, link életmód számos esetét, gyakran leányanyák úgymond felelőtlen gyermekvállalását, a családi életet tönkretévő brutalitást. E jelenségek túlnyomó többsége és egyszerre okozata előző deprivált helyzeteknek, s oka jövőbenieknek. De amennyiben okozat, annyiban nem az egyén felelősségéről van szó. Ma mind többen hajlamosak ezt elfelejteni. A bűnöző, vagy alkoholista, vagy felelőtlen egyént a társadalom egyfelől büntetheti, másfelől igyekezhet gyógyítani–megelőzni. A probléma azonban a gyógyítás és megelőzés jól ismert nehézségein túl az, hogy ezekért az egyéni bűnökért gyakran a deviáns egyén családja, gyermekei is fizetnek. A depriváltság különböző elemei pedig, pl. a gyermekeknél újabb depriváltsághoz vezető okokat hozna létre.

Az utolsó csoportba sorolhatjuk ma Magyarországon (ezen kívül Közép–Európában) az etnikai csoportokat, köztük is elsősorban a cigányságot. A roma népesség deprivált helyzetét több tényező határozza meg: a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt alacsony helyzet, a versenyképesség hiánya, az alacsony mobilitási lehetőségek, a képzettségi szint és az iskolarendszer kiegyenlítő mechanizmusainak hiánya, a lakóhely települési, térségi, regionális hátrányai, és így tovább. Ezeket és az ezekhez hasonló „kemény” tényezőknél kívül joggal szokás számolni olyanokkal, amelyek nehezebben megragadhatók. Ezek egyik csoportja feltehetően a munkaadóknak a cigánysággal szembeni előítéletes magatartására vezethető vissza. Jóllehet a tényleges munkapiaci diszkriminációt igen nehéz bizonyítani, elég közvetett adat tanúskodik arról, hogy a munkaadók azonos személyes adottságok esetében nem a cigány jelentkezőt alkalmazzák. A deprivált helyzetet előidéző, nehezen megragadható tényezők másik csoportja feltehetően a cigány népesség attitűdjeiben, értékrendszerében, a családhoz, a közösséghez fűződő viszonyok szövevényébe ágyazódik. Ezeket még nehezebb megragadni és megfogalmazni, mint a tényezőknek az előbb említett csoportját.

A fent leírtakból is kitűnik, hogy a hátrányos helyzet sohasem volt egzakt módon, jól megragadható kritériumokkal, tudományosan meghatározott fogalom. Mind a mai napig egyfajta gyűjtőfogalom. Sőt a mindennapi oktatási gyakorlatban is a hátrányos- vagy veszélyeztetett helyzetű, kudarcos, bukott, lemorzsolódott jelzők többnyire ugyanezt a jelentést hordozzák, s ugyanazt a populációt jelölik. Modernebb, tudományosan árnyaltabb megnevezéssel: a problémásak, a nehezen nevelhetőek, a tanulásban akadályozottak, a szociálisan inadaptáltak, a szociokulturálisan depriváltak, vagy nyíltabban kimondva a szegények, a leszakadók, a deviánsak csoportja.

Ezen a területen személyes – társadalmi, családi – iskolai, szakmai és politikai okok és következmények, biológiai, pszichikus és szociális vonatkozások olyannyira összefonódnak és áthatják egymást, hogy a jelenségvilág komponenseinek pontos elhatárolása, megnevezése, egy letisztult terminológia kidolgozása legalább annyira nehéz, mint a probléma sikeres gyakorlati kezelése.

2.3. A humánerőforrás kutatások, fejlesztések céljai

Az 1997-ben megjelent Fehér Könyv az élethosszig tartó tanulásról, tartalmazza azokat a tudáspontokat, amelyek a XXI. század kognitív társadalmában nélkülözhetetlenek lesznek a munkaerőpiacon való érvényesüléshez.

Ezek lesznek minden ember számára a tudás alappillérei: élete során meg kell tanulnia megismerni, azaz megszerezni a dolgok megértéséhez szükséges eszközöket; meg kell tanulnia dolgozni, hogy hatni tudjon a környezetére; meg kell tanulnia együtt élni, hogy együttműködhessen a többi emberrel minden emberi tevékenységben; s végül meg kell tanulnia élni, s ez a legfontosabb, az előző három eredménye kell, hogy legyen. Természetesen a tudásnak ez a négy útja igazából szorosan összefügg, közöttük számos érintkezési pont létezik.

A hivatalos oktatás elsősorban ma Magyarországon még a megtanulni megismerni felé irányul, illetve kis mértékben a megtanulni dolgozni felé. A másik kettő leggyakrabban véletlenszerű körülmények függvénye, nem tekintették az első kettő természetes folytatásának, viszont több nemzetközi fejlesztési program is bizonyította, hogy mind a négy ismereti pillér egyforma jelentőséggel bír, és egyenlő helyet kell elfoglalnia az oktatás (iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli képzés) keretein belül ahhoz, hogy az oktatás elméleti és gyakorlati szinten is egész életen át tartó globális tapasztalata legyen az egyénnek, mint személyiségnek, és mint a társadalom tagjának.

Így megállapíthatjuk, hogy a társadalom hasznos tagja, a munkaerőpiac aktív szereplője és a területfejlesztési programok közreműködő szereplője csak abban az esetben lehet, ha megfelelő tudásokkal, kompetenciákkal bír.

E tudásbázis természetesen csak akkor bír számottevő jelentőséggel, ha használható (kreatív) tudás válik belőle, amelyet a munka világában bármikor elő tud hívni, fejlesztheti tovább és átképezheti. Ezért a kompetenciák átválthatósága az egyének mobilitásának kulcseleme, és valódi tőkét jelent a munkaerőpiacon (AGENDA 2000). Ez az átválthatóság különböző eszközökkel elősegíthető (modulrendszerű képzések, kompetencia-állományok, portfóliók létrehozása).

Viszont a munkaerőpiacon nem mindig elég a kompetenciák transzferálása, ehhez szükség van mobilitásra is. Az egyén mobilitása az egyén azon képessége, hogy új munkahelyi környezetbe helyezkedjen, és ahhoz alkalmazkodjon.

Ma hazánkban a humánerőforrás fejlesztést még mindig nem tekintik a területfejlesztés alapjának, hanem csak kiegészítő eszközének.

Az a szemlélet, amely az emberi erőforrások termelését a nem emberi erőforrások termelése mögé helyezi, több leegyszerűsítés következménye.

- a társadalmi reprodukció helyettesítése a gazdasági reprodukcióval,
- a gazdasági reprodukció helyettesítése az anyagi javak termelésével,
- a gazdasági reprodukció eredményei mindig látványosabbak és rövidebb idő alatt szemléltetnek.

Ezt a szemléletet ökonomizmusnak (leegyszerűsítő gazdasági szemléletnek) szokták nevezni. A hiányos és hibás közgazdaságtani analógiák zavarják a társadalmi reprodukció (az összefolyamat) megértését, mert az összefolyamat számos, lényeges mozzanatát figyelmen kívül hagyják, illetve periférikus jelentőségűnek tekintik.

Az ökonomista megközelítés szemléleti korlátait világosan mutatja, hogy az emberi erőforrások termelését és újratermelését a gazdasági szempontból improduktív tevékenységek közé sorolja. Ez a szemlélet rosszul orientálja a társadalompolitikai törekvéseket, amelyek a helytelenül improduktívnak minősített területek számára rosszul súlyozott (visszafogott) újraelosztást jelentenek (GÁSPÁR L. 1995).

A mai területfejlesztési programokban nincs olyan sikertörténet, amely csupán a szűken értelmezett gazdasági növekedéssel megmagyarázható lenne. „Gazdaság” és „oktatás”: együtt, egyszerre, egységben ható modernizációs eszközök. Az emberi erőforrások termelésének az oktatás azonban csak az egyik, de korántsem az egyetlen feltétele.

Mindenesetre, a maximális hozam szükségképpen feltételezi az emberi erőforrások (azon belül: az emberi tőke) termelésének elsőbbségét. A mindenkori fejlődés alapkövetelménye: az értékteremtő képességek termelésének meg kell előznie a képességtárgyasítások termelését.

Mínél gazdagabb az ember képességstruktúrája, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy ez a képességstruktúra a speciális (pl. a gazdasági) alkalmazási területeken is a maga teljességében hasznosul. A speciális képességek az

általános képességeken belül léteznek. Az ember a munkájában is összes emberi képességének latba vetésével dolgozik.

Az ökonomista szemlélet alapvető tévedése, hogy úgy képzei: az emberből – pl. az általános művelést háttérbe szorító szakképzéssel – közvetlenül munkaerőt formálhat, holott az ember a munkahelyén is ember, aki történetesen valamilyen speciális munkát végez. A specializációban nem a technikai jellegű specialitások, hanem az általános emberi képességek speciális kombinációi jelentik a tulajdonképpeni szakmai–foglalkozási tartalmat.

A fentiekből levonhatjuk azt a következtetést, hogy az emberi erőforrások (képességek) egyetemes fejlesztése és fejlődése nem ellenpontja, hanem alapja a speciális képességek fejlesztésének és fejlődésének. Ez abból a szempontból is lényeges, hogy az ember továbbképezhetősége, átképezhetősége is elsősorban iskolázottsága (általános kiműveltsége) általános színvonalától függ. Az ember életében négyszer–öttször esedékes pályamódosítás (szakmaváltás) csak a magasabb műveltség bázisán képzelhető el.

Az iskolázottság növelése – ezen belül az általános és a szakképzés fejlesztése – általában gazdagítja a kistérség innovációs képességét (RADÓ P. 2003). Természetesen szem előtt kell tartanunk, hogy a pozíciótartó társadalom iskolája alapvetően pozíciótartó magatartásra, az innovatív társadalom iskolája alapvetően innovatív magatartásra nevel. Az iskolának magának is innovációs változásokon kell keresztül mennie, hogy olyan embereket bocsásson ki a falai közül, akikre (legalább)

- a rugalmas, átváltható tudás,
- a problémafelismerő és megoldó képesség,
- a kezdeményező („vállalkozói”) magatartás jellemző.

A mai iskola ezeknek a követelményeknek csak a töredékét képes kielégíteni. De akármilyen tartalmi, szervezeti, módszertani stb. nehézségekkel terhelt is a mai iskola, az iskolázottság színvonalának általános növekedése, a különböző fokú iskolák tömeges hozzáférhetősége az innovációs esélyek szempontjából mindenképpen pozitív fejlemény legalább három vonatkozásban:

1. Az iskolázottsággal szükségképpen növekszik az a – valamilyen módon mindenkire kiterjedő – kulturális alapzat, amely mindenfajta társadalmi–gazdasági fejlődés elemi feltétele.

2. A hozzáértésnek az a minimuma, amelynek birtokában az ember képessé válik különböző innovatív feladatok szakszerű megoldására, többnyire iskolákban

közép- és felsőfokú szakképzési intézményekben szerezhető meg. A szakképzettséget a munkatapasztalat nagymértékben elmélyítheti, de korántsem helyettesítheti. Az egyénnek fel kell készülnie élet- és munkafeladataira.

3. Az iskolázottság színvonalának általános emelkedése minden egyénben formálja az értelmiségi attitűdöt, ami az iskolázott embert irányadó (orientáló) személyiséggé teszi közvetlen környezetében. Nem csak az a lényeges tehát, hogy meghatározott innovatív feladatra kellő számú szakmailag felkészült személy rendelkezésre álljon, hogy a kreatív elgondolást közvetlenül megvalósítsák, hanem az is, hogy a társadalom különböző csoportjaiban, szervezeteiben és közösségeiben ugyancsak kellő számban legyenek olyan irányadó személyiségek, akik – saját szakterületükön kívül is – felismerik az innovációs lehetőségeket, és képesek általában is értékelni az innovatív kezdeményezések jelentőségét, aktívan segíteni azok sikeres megvalósítását.

A humán erőforrás fejlesztésének komplex kérdésköre felöleli a társadalmi alkalmazkodáshoz szükséges ismeretek elsajátítását, a gazdasági, a közfeladatok ellátásában, a munkamegosztásban való szerepvállalást, az ahhoz szükséges ismeretek, kompetenciák elsajátítását, az egészségügy területét, a sportot, a szociális ellátás rendszerét.

A versenyképesség növelése szempontjából elsődleges szerepe van a munkaképes korú népesség nemzetközi szinten versenyképes szakmai tudásának (TÍMÁR J. 1999).

Ebből a szempontból a potenciális munkaerő versenyképességének megítéléséhez meg kell vizsgálni a munkaerő mennyiségi, strukturális és minőségi jellemzőit, a fejlődés előre jelezhető tényezőjét, illetve a fejlesztések feltételrendszerét (BENEDEK A. 1997).

A magyar területfejlesztési törvény (1996) nagy jelentőségű, mert először fogalmazta meg a törvényhozók szándékát a területi egyenlőtlenségek felszámolására. Ez a törvény, – mint már a bevezető fejezetek egyikében említettem – teremtette meg a területfejlesztés fogalom- és intézményi rendszerét, s adta meg a működéshez szükséges jogi keretet. A hazai területfejlesztésre irányuló politikában azonban nem jelenik meg a humán erőforrás-fejlesztés olyan hangsúlyosan, mint az európai törekvésekben.

2.4 Magyarország térszerkezetének változása a rendszerváltás után

Az elmúlt évtized területi folyamatainak változásait a válságjelenségek (mindenek előtt a munkanélküliség és az ebből következő nagyszámú deprivált csoport kialakulása) és a gazdasági megújulás (elsősorban a külföldi tőkebefektetésekkel indukált gazdasági fejlődés) regionálisan ellentétes mozgásai jellemzik hazánkban.

Ezek hatására „három meghatározó regionális és települési elmozdulást regisztrálhatunk, amelyek összegződéseként a gazdasági és társadalmi folyamatok felértékelődő, stabil, illetve válságterhes térségi és települési elemekből új térszerkezetet formálnak. Az első meghatározó összetevő Budapest kiugró fejlődése, a második a nyugati térségek növekvő előnye a tiszántúli térségekkel szemben, a harmadik pedig a településhálózat folyamatosan éleződő gazdasági hierarchizáltsága.” (NEMES NAGY J. 2001)

A főváros minden gazdasági mutatóban messze kiemelkedik az országos átlagtól. Budapesten a megtermelt GDP egy lakosra jutó értéke mintegy 80%-kal magasabb az országos átlagnál. A főváros kiugró fejlődési dinamikája eredményezi a regionális fejlettségi különbségek nagy távlatú változásának sajátos kettősségét.

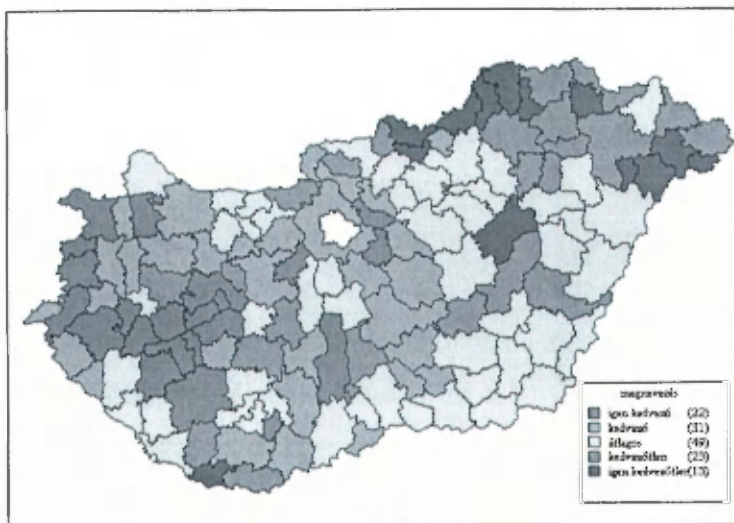
A közelmúlt átalakulási folyamatait erős gazdasági tartalmú települési alárendeltség jellemzi. A hangsúly a települési tagozódás gazdasági tartalmán van, amely a települési lejtőt a korábbi évtizedekben alapvetően formáló infrastrukturális ellátottsági tagoltság mellé lépett. A településrendszer csúcsán álló főváros mellett a nagyobb vidéki városokban nőtt leginkább a vállalkozási aktivitás, a munkanélküliség e városokban mindvégig 10% alatt maradt, a jövedelmek reálértéke is kevésbé csökkent. Mindezekben szerepet játszott az is, hogy a non-profit szféra (oktatás, egészségügy, igazgatás) intézményei a városokban összpontosulnak, s itt a munkaerő-megtartás viszonylag erős volt. A képzettséget, iskolázottságot nézve szintén sokkal kedvezőbb mutatókat találunk a városi lakosság körében, s ezáltal a jobb alkalmazkodó képességgel rendelkező városi népesség a piaci szférában is sikeresebben őrzi pozícióit. A falvak lakóinak munkaerőpiaci és jövedelmi helyzete gyorsabban romlott, mindenek előtt a mezőgazdasági termékek piaci helyzete miatt.

Az ország legdinamikusabb, a válságjegyekkel viszonylag legkevésbé érintett térsége a főváros, Győr–Moson–Sopron és Vas megye, amelyek mellé az évtized második felében Székesfehérvár kiugró ipari fejlődésének dinamikája következtében Fejér megye is felzárkózott, A negatív póluson Borsod–Abaúj–Zemplén, Nógrád és

Szabolcs–Szatmár–Bereg megyéket találjuk és az ezredfordulóra Baranya megye déli része is, különösen az Ormánság, erre a szintre süllyedt. (FALUVÉGI 2002)

A Nyugat–Dunántúl kiemelkedik a vidéki térségből. Nagyon kedvezőtlen az alföldi és az északi megyék pozíciója. Észak–Magyarország ma fejlettségi szintjét tekintve távolról sem különül el úgy az Alföldtől, mint néhány évtizede. E térségekből csupán Csongrád megye kerül az átlag fölé, elsődlegesen a szegedi nagyvárosi vonzerő, az évtized elejétől máig húzódo jugoszláv válság által kiváltott, tőkekimenekítés és emigráció hatására kialakult kiugróan magas vállalkozássűrűség következtében.

A nyugati térségek jelenlegi működési ritmusa elsődlegesen a kedvező földrajzi fekvésnek köszönhető. Sajátos előny, hogy a nyugati határzóna kimaradt a szocialista iparosítás nehézipari szakaszából, eleve más, mobilabb gazdaság szerkezettel, szakmakultúrával érkezett a rendszerváltozás küszöbére. (2. ábra) A térséget tömeges, mindennapi kapcsolatrendszer fűzi a szomszédos osztrák térségekhez.

forrás: MTA RKK 2004

2. ábra: A statisztikai kistérségek foglalkoztatási – munkanélküliségi helyzete

A csak lassan enyhülő válság az előbbieken negatív pólusként említett megyékben több gyökerű. Az első szál nem is valamifajta kedvezőtlen helyi adottságban keresendő, hanem a már említett, leginkább az 1980-as évek végét, az 1990-es évek elejét jellemző sajátos mechanizmusban. Ebben az időszakban a nehézségekre a fejlett térségek gazdasága úgy reagált, hogy válságát áthelyezte a perifériákra: legelőbb az ingázó munkásokat bocsátották el, a kis vidéki telepeket zárták be. A második tényezőként említhető az, hogy az északkeleti megyéket sújtotta leginkább a keleti piacokra települt nehézipar és a mezőgazdasági

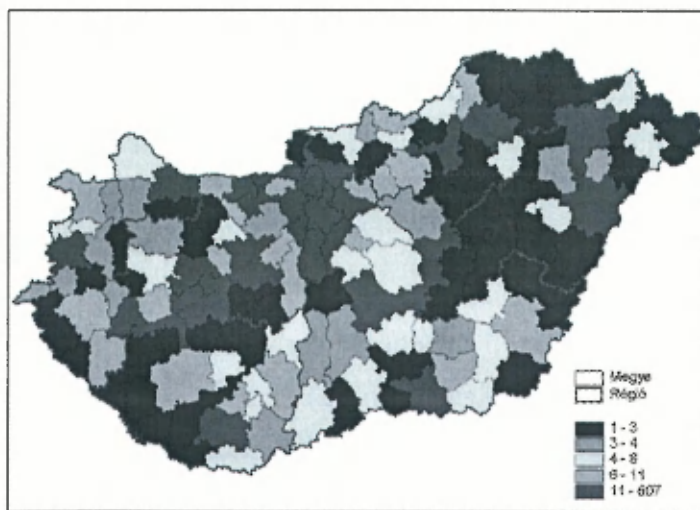
tömegtermelés keleti kapcsolatrendszerének összeomlása. A harmadik fontos elem a kiépítetlen nagytérségi infrastruktúra (legfőképpen a közúthálózat), amelynek hatására a tőke megrekedt a nyugati térségben és a fővárosban, a keleti országrészben csak a legígéretesebb piacokkal rendelkező vállalatokat csemegézte ki.

Míg a megyei szintű elemzés a markáns főváros–vidék és nyugat–kelet dichotómiát hozza felszínre, kisebb területegységeket vizsgálva már mozaikszerűbb a kép.

Az új térszerkezetben a korábbi évtizedekhez képest alapvetőbb változás az, hogy mára lényegében összeomlott a magyar gazdasági térszerkezet mintegy négy évtizeden át stabilnak látszó tartópillére, a középhegységi térségbe települt ÉK–DNy-i nehézipari tengely. A térség számos hagyományos iparvárosa ma a környezeti és társadalmi katasztrófa mintaterülete. A megújulás az ipari tengelyben a modern feldolgozóipar bázisán ugyanakkor néhány városban kiugró fejlődéssel jellemezhető (Székesfehérvár, s legújabban Tatabánya).

A kisebb egységek szintjén kirajzolódó új térszerkezetben is világosan elkülönül a stabilabb nyugati, észak–nyugati, illetve válságterhes keleti, észak–keleti országrész. A mai fejlettségi választóvonal azonban semmiképp sem a Duna, jóval inkább a BB (Balassagyarmat–Békéscsaba) vonal az, amely a dinamikus térségeket ma még határozottan elválasztja a stagnáló és vesztes térségektől.

Jól érzékelhetőek a nyugati országrész dinamikus tengelyei: a Budapest – Győr – Mosonmagyaróvár – Sopron (Pozsony – Bécs) vonal, és a Budapest – Székesfehérvár – Balaton tengely is. A fővárosból kiágazó két vonalat mintegy összekapcsolja az osztrák határmente zónája, ahol mind a nagyobb és kisebb városok és körzeteik a legjobb helyzetű térségek közé tartoznak.

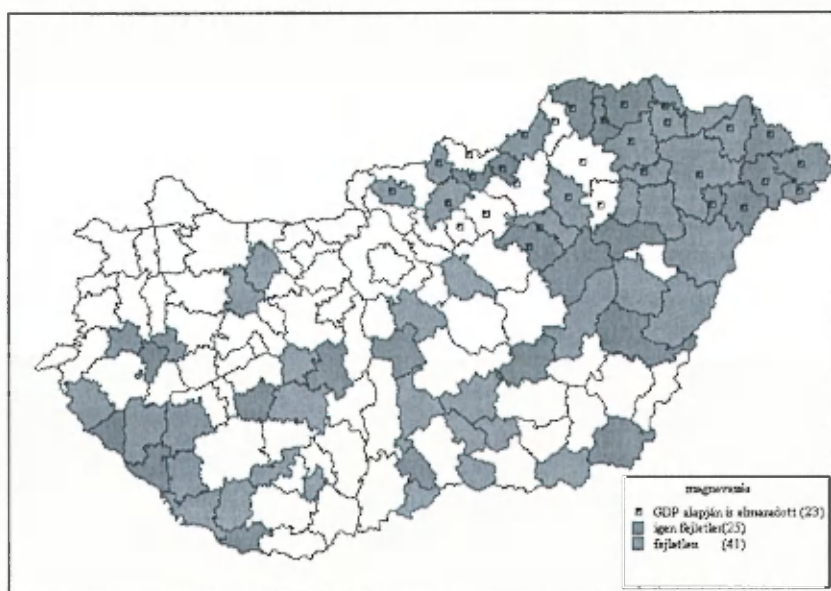

forrás: VÁTI 2003

3. ábra: Gazdasági szervezetek területi sűrűsége 2003

E határzónában egyértelműen a külső hatások, leginkább a viszonylag közeli, hatalmas gazdasági erejű dél–német, észak–olasz és osztrák régiók közvetlen és közvetett dinamizáló ereje mutatkozik meg. A Balaton térsége elsősorban a kisvállalkozási koncentrátságnak köszönhetően emelkedik ki. (3. ábra) A térség erős függését az idegenforgalom konjunkturális ingadozásaitól hosszabb távon csillapítani látszik az ingatlanvagon határon túlnyúló vonzása.

A dunántúli fejlődési tengelyek között is találunk azonban jellemzően agrárkarakterű árnyékterületeket, amelyek még ma is jellemzően a belső megyehatárookra fűződnek fel (ezek tipikus belső perifériák), s korábban prosperáló, mára depresszióba süllyedt kisebb ipari körzeteket. A Dunántúl talán legkritikusabb helyzetű összefüggő térsége a déli határzóna, közöttük is kiemelten az Ormánság és benne a Sellyei kistérség. (4. ábra)

forrás: MTA RKK 2002

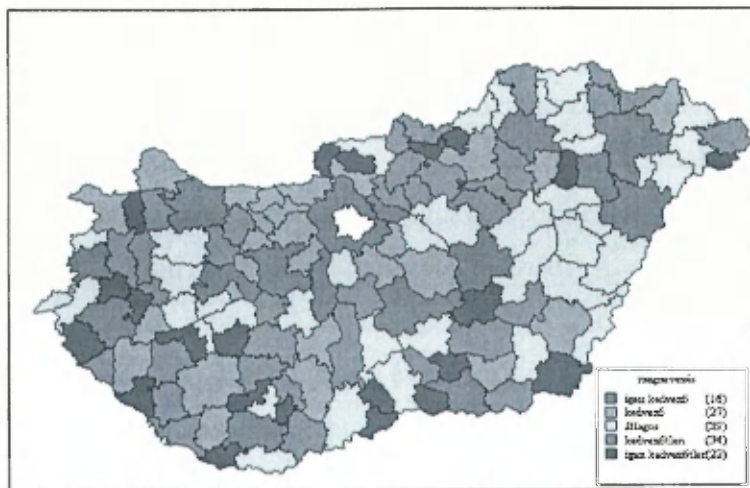
4. ábra: Elmaradott kistérségek, komplex mutatók alapján vizsgálva

A déli és keleti országrészre is igaz, hogy szinte minden megyeszékhely kiemelkedik a környezetéből, helyi dinamikus centrumokat képez. A nagyvárosok piaci vonzerőt jelentenek a kereskedelemnek, szervező centrumként funkcionálnak, magukhoz vonzzák az újjászerveződő pénzügyi és gazdasági szolgáltató tevékenységeket. Míg a foglalkoztatottak száma a gazdaság egészét tekintve folyamatosan csökken, e tevékenységek bővülnek¹.

Az ország dinamikus térségei (a főváros és környéke, a nyugati országrész s néhány vidéki város) mára már kiépítették azoknak a gazdasági és társadalmi struktúráknak az alapjait, amelyek e zónák felértékelődött belső adottságait (piaci

¹ KSH–hírlevél – 2006. október. III. évfolyam 10. szám
portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/hirlevel/0610/hir10610_cikk_fokus.html

súlyát és vonzását, innovatív erejét) képesek lehetnek kihasználni. Az ország kiterjedt térségei azonban ma is régi gyökerű, vagy újonnan kialakult bajokkal küzdenek (problematikus térségek), s ezek pozícióján a területfejlesztési politika máig még nem tudott javítani (Tiszántúl, Észak–Magyarország Dél–Dunántúl déli vidék). E pólusokhoz képest ugyanakkor a többmillió népeiséget átfogó térségekben (elsősorban az ország középső és déli területein) a viszonylagos stabilitáshoz még elegendő, de az előrelendüléshez már kevés volt a mobilizálható felkészült humánerőforrás. (5. ábra)

forrás: MTA RKK 2003

5. ábra: A statisztikai kistérségek demográfiai helyzete

Jelentős negatív vonása ma még az új térszerkezetnek az, hogy említett fő térségi elemei között csekélyek az interaktív kapcsolatok, a pozitív pólusok érdemi vonzást a többi térségre alig gyakorolnak, alapjaiban saját adottságaikat hasznosítják, legfőbb hiányzó erőforrásukat, a tőkét pedig külföldről szerzik, a legdinamikusabb ágazatokban a versenytársak nem belföldön, hanem a világpiacon találhatók. Mivel munkaerővonzó centrumok nincsenek, a válságtérségek lakói számára nincs meg az elköltözés teremtette előrelépés lehetősége (KOVÁCS K. – BIHARI ZS. 2004). Különös kettősség, hogy míg a betelepült multinacionális cégek – a hazai beszállítói kör folyamatosan szándékolt szélesítése ellenére – ma még jellemzően területen kívüliek, a széles kisvállalkozói kör azonban minden korábbinál erősebben kötődik a helyi és regionális adottságokhoz.

A területfejlesztés korlátozott hatásában – tisztán pénzügyi, beruházási oldalról tekintve – három tényező szerepe emelhető ki. A piaci alapon lokalizálódó erőforrások az átmenet első éveiben egyértelműen a kedvezőbb gazdasági pozíciójú térségeket részesítették előnybe, és e hatásra ráerősítettek állami kedvezmények, s mindezekhez képest, a célzottan területfejlesztési tartalmú források nagyságrendje

elenyésző volt. Nem segítette érzékelhető erővel az elmaradott és depressziós térségek felzárkóztatását a területfejlesztés állami forrásainak az indokoltnál nagyobb arányban a lakossági infrastruktúra-hiányok enyhítését célzó belső struktúrája sem.

2.5 Az Európai Unió területfejlesztési folyamatai

Az Európai Közösség alapító dokumentumai megállapítják, hogy piacaikat egyesítő országok területén a gazdasági fejlődés eltérő színvonalú. Az Európai Unió célja, hogy olyan államok közössége alakuljon ki, ahol megközelítőleg azonos a gazdasági színvonal és a szabályozási keret. Természetesen ez az elképzelés csak akkor valósítható meg, ha a gazdasági és a társadalmi kohézió megfelelő színvonalon áll. Gazdasági és szociális kohézió a közösségnek azon törekvéseit értjük, amelyek a közösségen belüli regionális és társadalmi különbségek csökkentésére irányulnak. Az egyenlőtlenségeket csökkenteni igyekeznek mind a tagállamokon belül, mind pedig a tagállamok között. A gazdasági és szociális kohézió megteremtésére irányuló közösségi szintű intézkedések a strukturális politikák. A közösség a nyolcvanas évek végén létrehozott egy központi alaprendszert is ezen politikák finanszírozására, a Strukturális Alapokat. Az Európai Unió célkitűzése az, hogy a harmonikus európai integráció felé terelje az az elmaradott, hátrányos helyzetű térségeket. 2000-2006 között nagy összegű támogatásokat fordított a közösség a munkaerőpiaci és humán erőforrás fejlesztésre, amelyből Magyarország is részesült. A támogatások jellemzője, hogy regionális és horizontális (oktatás, képzés, foglalkoztatáspolitikai, intézményrendszer) célkitűzéseket is támogat, így felhasználható a fejlődésben lemaradt térségek fejlesztésére és a társadalmi fejlődés ösztönzésére. Azokat az intézkedéseket részesítik előnyben, amelyek a munkanélküliség elleni küzdelmet a humán erőforrás fejlesztését, a leszakadó rétegek munkaerő-piaci integrációját, a magas szintű foglalkoztatást, illetve a gazdasági és társadalmi kohéziót tartják fontosnak.

A célkitűzések öt pontban foglalhatóak össze:

- az aktív munkaerőpiac fejlesztése, a munkanélküliség leküzdése, a tartós munkanélküliség megelőzése, a fiatal korosztály integrálása, illetve az aktív foglalkoztatásból kikerültek reintegrálása a munkaerőpiacra.
- egyenlő esélyek biztosítása a foglalkoztatáshoz.
- a szakképzés elősegítése, az élethosszig tartó képzés elvének megjelenítése az oktatásban.

- megfelelő szintű jártasság, képzettség és rugalmas munkaerő igénye: képesek legyenek innovatív módon alkalmazkodni a változó munkaszervezetekhez és vállalkozásokhoz.
- nők foglalkoztatásának támogatása.

Az Európai Közösség a Strukturális Alapok életre hívásakor definiálta, hogy a humán erőforrás fejlesztés kulcsfontosságú a területfejlesztésben. A kulcsszó köré számos képzéspolitikai célkitűzés fűződik: foglalkoztatás színvonalának emelése, az oktatás tartalmi fejlesztése, az oktatás EU színvonalhoz igazított strukturális átalakítás, humánpotenciál kutatás, az oktatás alkalmazkodásának támogatása, az ágazati egyensúlyvesztés csökkentése, a szakképzettség és a munkaerőpiaci igények közötti ellentmondás oldása, az élethosszig tartó tanulás feltételeinek javítása, oktatástechnológiai fejlesztések, regionális különbségek kiegyenlítése, intézményi fejlesztések.

Az egyes térségeknek olyan területfejlesztési tervet kell kidolgozni, amelyben a humán erőforrás fejlesztés, az oktatási rendszer, a képzés és a foglalkoztatás hangsúlyosan szerepel. A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvénynek majd a 2004. évi módosításnak számolni a kellett azzal, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás megköveteli az ott kialakított és használt területbeosztáshoz való alkalmazkodást, az ötfokozatú NUTS-rendszer (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) létrehozását. (Az első szintet az ország egésze alkotja (NUTS 1), a második szintet a régiók (NUTS 2), a harmadikat a megyék és a főváros (NUTS 3) képviselik, majd a negyedik szint (NUTS 4) a statisztikai kistérségeket jelöli, az ötödik pedig a településeket (NUTS 5).

2.6 A NUTS 4 térségek szerepe a területfejlesztésben

A kistérségi (NUTS 4) szintű területfejlesztési együttműködések szerepe egyre jelentősebb a hazai területfejlesztés módosuló rendszerében. Az elmúlt évtizedben, különösen annak második felében létrejött kistérségi területfejlesztési társulások egyre inkább bizonyítani képesek, hogy helyük és szerepük az újraformálódó térségi fejlesztési struktúrában megkerülhetetlen. Ez a folyamat azzal is bizonyítottnak tekinthető, hogy az utóbbi években több, a kistérségi területfejlesztési társulások szerepét, működését, fejlődési lehetőségeit alapvetően érintő törvény és törvénymódosítás is született. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény elsőként biztosított legitimitást és aktív közreműködési lehetőségeket a kistérségeknek. Ezen területfejlesztési „alaptörvény” 1999. évi módosításával (XCII. törvény) egyrészt törvényi

jogositványcsökkentés következett be a kistérségek Megyei és Regionális Fejlesztési Tanácsokban való képviseletét illetően, másrészt lehetőség adódott a kistérségi fejlesztő szervezetek személyi és működési feltételeinek költségvetési támogatására is. Az 1996. évi XXI. törvény 2004-es módosítása a jelenleg érvényben levő törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről.

E törvény módosításával létrejönnek, az ún. kistérségi (többcélú) fejlesztési társulások a mikrorégiókban a területfejlesztési feladatok összehangolására, a kistérségi területfejlesztési koncepció elfogadására és közös területfejlesztési programok kialakítására. A Kistérségi Fejlesztési Társulás jogi személy, amelyet megalakulását követően a működési területe szerint illetékességgel rendelkező Magyar Allamkincstár Területi Igazgatósága vesz nyilvántartásba. A Kistérségi Fejlesztési Társulás feladatainak ellátásában együttműködik a helyi önkormányzatokkal, az önkormányzatok területfejlesztési társulásaival, a kistérségben működő állami szervekkel, az érdekelt társadalmi és szakmai szervezetekkel, a gazdasági szervezetekkel. A Kistérségi Fejlesztési Tanács a kistérség területén a kistérség társadalmi, gazdasági és környezeti fejlesztése érdekében a régió fejlesztési terveivel egységben összehangolja a helyi önkormányzatok, azok területfejlesztési társulásai és a kistérség területén működő gazdasági szervezetek fejlesztési elképzeléseit.

3. Humán erőforrás kutatás a Sellyei kistérségben

3.1. A Sellyei kistérség humán potenciál értékelése a térségi és regionális gazdasági folyamatok tükrében

A Dél-dunántúli régió mind országos, mind nemzetközi összehasonlításban a fejletlenebb régiók közé sorolható. Ennek oka elsősorban a régió nagy részének rossz megközelíthetősége a külföldi és hazai gazdasági centrumokból, valamint a határ menti fekvés, ami a történelem során kialakult elszigeteltség miatt fékezte a régió fejlődését. A kistérségek társadalmi-gazdasági fejlettségét jellemző, ún. „komplex mutató” alapján az ország legfejletlenebb 30 „elmaradott” kistérségből 5 található a Dél- Dunántúlon, egy részük a régió „külső periferiáját” képező horvát határ mentén helyezkedik el. A régió pozícióját elsősorban Baranya megye, azon belül is a régió népességének hozzávetőleg egyhatodát kitevő Pécs város határozza meg. Az előnyök és hátrányok történeti összegződése tekintetében a Dél-Dunántúl átlagos vagy annál kedvezőbb pozíciójú magyarországi régió. Ha röviden értékelni kívánjuk a régió gazdasági potenciálját és viszonyított fejlettségét, akkor azt mondhatjuk, hogy a régió versenyképességi adottságai nem rosszak, a közlekedési peremhelyzet azonban

egyelőre komoly fejlődési korlát. A külső, és főként a külföldi működő tőkére viszont szerény mértékű vonzást volt képes gyakorolni, és jórészt ezzel összefüggően maradt le a területi GDP-vel mért gazdasági teljesítmény, illetve az ipari kibocsátás terén a régió. Legfőbb szerkezeti növekedési probléma a feldolgozóipar gyengesége, amely a területi GDP-ben és az ipari exportképességben megmutatkozik. A rendszerváltás és a gazdasági struktúraváltás megrendítette a régió gazdaságát, de a teljes összeomlás veszélye hamar elmúlt. A vállalkozások hamar szembesültek a gazdasági szerkezetváltás következményeivel: a piacgazdaságra való áttérés nehézségei mellett infrastrukturális hátránnyal, tőkehiánnyal kellett megküzdeniük, miközben a nemzetközi munkamegosztásba egyre fokozottabban kellett bekapcsolódniuk. Az évtized második felében azonban a felgyorsult és tényezőit, jellegét tekintve megváltozott gazdasági növekedési szakaszban nem volt képes alkalmazkodni az új követelményekhez, fokozatosan lemaradt a dinamikus régióktól. A lemaradás elsősorban a gazdaságszerkezet problémáiból adódott: az örökölt gyenge iparosodottság nem adott megfelelő alapot a belső feldolgozóipari (azon belül is az exportvezérelt) expanzióra, és ugyanezen ok felerősítve – a földrajzi elhelyezkedésből és a relatíve rossz fizikai elérhetőségből is adódó – gyenge tőkevonzó képességgel nem kedvezett a kívülről jövő befektetéseknek sem. A régió a területi gazdaság főbb jegyeit tekintve az egyik leghomogénebb magyar régió, az azt alkotó három megye fejlődési útja, mai jellemzői és jövője nagyban hasonlít – és kötődik – egymáshoz. A megyék közötti fejlettségi különbségek az elmúlt időszakban csökkentek. Tolna megye különlegességét az adta, hogy területén helyezkedik el az egyetlen magyar atomerőmű, a megyéhez képest óriási potenciálként. Baranya megyénél Pécs jelenléte és a teljesítményben is megmutató agglomeratív hatása tükröződik. Somogy megyében pedig a Balaton déli partjának különleges jellemzői módosították a megye fejlettségét. Mivel a fél évtized alatt a magyar gazdaságban a GDP-vel mért növekedés dinamikusán haladt előre, illetve az ezredforduló már a minőségi növekedés szakasza ezek az egyedi jellemzők szükségképpen elveszítették a tényleges és teljes térségi állapotot fedő jellegüket, így ma a fejlettségi átlagszintet egy-egy sajátosság kevésbé képes korrigálni.

A Dél-Dunántúl humán erőforrásait illetően sem tekinthető kedvező helyzetű régiónak, romló élveszületési rátával, öregedő népességgel. Népeségének képzettségi szintje alapfokon megegyezik az országos átlaggal, magasabb képzettségi

szintek tekintetében azonban a régió elmarad az országos átlagtól, a képzettségi szint növekedésével nő az elvándorlás aránya is.

A régió foglalkoztatottsági viszonyait az országos átlagnál alacsonyabb foglalkoztatási és az átlagot meghaladó munkanélküliségi ráta jellemzi. A foglalkoztatottak száma 1992-től között drámai mértékben (közel 30%-kal) csökkent, a legnagyobb csökkenést a bányászatban regisztrálták (92,8%). A foglalkoztatási szerkezet átalakulásával a közszféra vált a legjelentősebb foglalkoztatóvá, ezt követi az újrastrukturálódó feldolgozóipar. A régión belül jelentős különbségek vannak: míg a centrumtérsegekben a munkanélküliség jóval az országos átlag alatt van, addig vannak olyan deprivált (határ menti) térségek, ahol a munkanélküliség több mint kétszerese az országos átlagnak. A nők munkanélküliségi rátája jóval (2,5 százalékpont) alacsonyabb, ugyanakkor az országos tendenciáknak megfelelően foglalkoztatottságuk is elmarad a férfiakétól, kereseteik pedig lassan közelítenek egymáshoz. A roma kisebbség aránya a régión belül magasabb az országos átlagnál, és – az országos helyzethez hasonlóan – foglalkoztatási szempontból rendkívül kedvezőtlen a pozíciója. Különösen magas a cigány lakosság aránya az elmaradott aprófalvas kistérségekben, ahol a súlyos szegénység és a centrumtérsegektől való elzártság tovább nehezíti felzárkóztatásukat.

A régió belüli területi egyenlőtlenségeket jelzi, hogy a régió településhálózata erősen polarizált, amelyre egyrészt a középvárosok hiánya jellemző, másrészt (elsősorban Baranya megyében) kiemelkedően magas az apró- és kistalvak aránya. Az ország 42 leghátrányosabb helyzetű kistérségből 8 van a régióban az összesen 10 dunántúliból. A dél-dunántúli kistérségek több mint felét a „elmaradott” és a „stagnáló” kistérségek képezik. Egy részük a régió külső periferiáját képező horvát határ mentén helyezkedik el, más részük a megyehatárok mentén kialakult, ún. belső periferia „stagnáló” térségeiben található. E térségekben mind a munkanélküliség, mind a migrációs veszteség, mind pedig az idősebb népesség aránya jóval meghaladja az országos átlagot. Mindegyik depressziós kistérség jellemzően aprófalvas, sok zsáktelepüléssel, rossz úthálózattal.

A régió települési környezetének minősége – az utóbbi évek elszórt fejlesztései ellenére – romlott, a településeken rendelkezésre álló fejlesztési források szűkössége, illetve hiánya miatt. A régióra egykoron jellemző nehézipari tevékenységek káros hatásai és nyomai a mai napig jelen vannak. A bányászati és nehézipari tevékenységek egykori színterei ma kihasználatlanul állnak, állaguk

romlik. A települési barna övek egyébként értékes területei a kárelhárítás és rehabilitáció magas költségei miatt nem vonzóak a befektetők szemében, akik inkább a településkörnyéki zöldmezős beruházást preferálják; felerősítve ezzel a káros szub- és dezurbanizációs folyamatokat.

A régió infrastrukturális jellemzőire erősen rányomja a bélyegét az elaprózott településszerkezet. A település szerkezeti sajátosságok természetesen nem csak az infrastruktúra kiépültségére, hanem a demográfiai helyzetre, a jövedelmi viszonyokra, egyáltalán a társadalmi, gazdasági sajátosságokra is hatással vannak. Vélhetően a Dél-Dunántúl elmaradottságának egyik fontos magyarázó eleméről van szó. A közüzemi szennyvízcsatorna-hálózat kiépítettsége jóval elmarad az ivóvízhálózatétól. Több kistérségben csak a kistérség központjában, illetve a városokban van közüzemi szennyvízelvezetés. Bár a gázvezeték-hálózat hossza 1991-1999 között háromszorosára bővült, a vezetékes gázhálózatba kapcsolt háztartások aránya a Dél-Dunántúlon a legalacsonyabb az országban.

3.1.1 A Sellyei kistérség történelmi múltja

A kistérség az Ormánság területén helyezkedik el. A hagyomány szerint ezen a területen – a honfoglalás óta egészen a közelmúltig – szintiszta magyarság élt. Maga az Ormánság kifejezés is ősi nyelvemlék, de eredetéről megoszlanak a vélemények.

A térség nagy része – a Dráva ártere – vizes, mocsaras, lápos vidék volt. Első lakói a vizenyős területekből kiemelkedő „ormáakra” építkeztek. Falvaik együttese így alkotta meg az Ormánságot.

1. kép: A Dráva vizenyős mocsaras ártere

Az Ormánság hazánk történelmi kistája. Határmentisége elzárta a gazdasági fejlődés gyors folyamataitól– ugyanakkor ennek révén megőrizte táji, természeti, néprajzi, építészeti értékeit. A térségben barangoló turista az érintetlen természet és az érintetlen múlt örökségével találkozik. (1. kép)

Az itt élő emberek életmódját elsősorban ez határozza meg. Évszázadokon keresztül a halászat, pákászat, vadászat volt a fő tevékenységük az állattenyésztés és a földművelés mellett.

Lakóépületüket talpasháznak (2. kép) nevezték, mert a falakat fatalpakra rakták a vizenyős talaj miatt.

2. kép: Talpasház az Ormánságban

Bár a földrajzi adottságok védelemül szolgálhattak az itt élőknek, mégis a török hódoltság másfél évszázada alatt több mint harminc település pusztult el. A török megszállást átvészelő lakosságnak a reformáció is segíthetett az élet újrakezdésében. A magyar protestánsmozgalom legkiválóbb reformátorai (Sztárai Mihály, Skaricza Máté) térítették át a vidék gyülekezeteit. A térség nemzetiségi különállását elősegíthette az, hogy a török kiűzését követő betelepítések elkerültek.

A községek általában törpefalvak, egymástól néhány kilométerre épültek, olykor lehetőséget teremtve az összeépülésre (pl. Kiscsány és Oszró egyesüléséből lett Csányoszró). Mindössze egy-két falu (Vajszló, Sellye) fejlődött jelentősebbé, közlekedési helyzetének, illetve uradalmi központtá válásának köszönhetően.

A térség népe a XIX. század második feléig egységes volt. A községek lakói befelé házasodtak, s mivel nem történt jelentősebb szervezett betelepítés, a lélekszám másfél évszázadon át fokozatosan gyarapodott. A megélhetés alapvetően az önálló gazdálkodás keretei között zajlott.

A törzslakosság földdel rendelkezett, a birtokkategóriákon belül nem nagy eltéréssel (5–6, 20 hold). Azonban a jobbágyfelszabadítást követően a térség földje

csupán mintegy fele részében, az egykori jobbágyok, a másik fele nagybirtokosok kezén maradt. Az egyház, a pécsi káptalan volt a legnagyobb birtokos. A nyugati részek birtokosa – Sellye központtal – a Draskovich család volt.

A lakosság vagyona megőrzésének és gyarapításának legnagyobb akadályát a nagycsaládban látta, mivel az örökösök között többfelé kellett osztani a birtokot. Sajátos születésszabályozással, a sokszor tragédiába forduló „egykézéssel”, a XIX. század 60-as éveitől a lakosság száma csökkenni kezdett, a halálozások száma a születések fölé emelkedett. A hanyatlás nem csupán a lélekszám változásában mutatkozott meg, hanem a korábban intenzív közösségi élethez szokott ormánsági parasztok szemléletében is, mert egyre lényegesebbé vált az anyagiasság, a vagyon egybentartása.

Díszítőművészetükben a faragások nagyon jelentősek. Faragással díszítették bútoraikat, eszközeiket, sőt néhol az ajtófélfát is. Szintén jelentősek a szőttesek, mert fontos terményük volt a len és a kender. A szőttesek mintái pirossal, vagy piros és kék színnel készültek. Viseletük sajátosan alakult. Alapszíne a fehér. Az asszonyok és lányok rövid, szűk ujjú kis imögjűkön bő ujjú, nagy imögöt viseltek, ami fátolszövetből, gyolcsból, vagy batisztból készült. Térdig érő fehér szoknyát (bikla, vagy kebel) viseltek, ami elé a fiatalok színes, az idősebbek fehér kötényt kötöttek.

A lányok a hajukat befonva viselték. A fonást két oldalt kezdték, majd hátul egy fonatban fogták össze és a végére színes szalagból kötöttek csokrot. Az asszonyok két ágba fonták a hajukat, félkörben felcsavarták és főkötőt tettek rá. A fiatal menyecskék főkötője piros, majd a kor haladtával kékre, zöldre, majd fehérre változott. A nők viseletének kiegészítője az esőabrosz, amely különösen tömöttre szőtt vászonból készült. A férfiak felső testükön imögöt, alsótestükön bő gatyát hordtak. Az imög fölött fekete pruszlikot, vagy báránybőr mellyest viseltek. A fiatal férfiak kötője fekete, az időseké fehér volt. Lábukon bocskort viseltek. Később a gatyát a nadrág, a bocskort a csizma váltotta fel. Télen bundában, subában, vagy szűrben jártak. Az ormánsági népviselet jellegzetessége, hogy a gyász színe is fehér. Az év jeles napjaihoz fűződő szokások közül az új esztendő köszöntést, a farsangolást, a balázsjárást, a kotyolást, a mátkázást, és a májusfa-állítást tartották.

3. kép: A drávaiványi református templom

A hagyományok nagy része itt is áldozatul esett a társadalmi változásoknak. A két világháború között, Kiss Géza, kákicsi református lelkész szerzett elévülhetetlen érdemeket a terület hagyományainak feltárásában, megőrzésében. 1937-ben jelent meg *Ormánság* c. műve.

Az Ormánságban évszázadokon át református magyarok éltek. Festett kazettás templomaik az ősi magyar jelképrendszer legszebb elemeit hordozzák, az ormánsági kultúra forrását biztosítják.(3. 4. kép)

Az itt élő magyarság szoros kapcsolatot tartott fenn a Drávazúg horvát falvaival. Ma a baranyai horvát falvak az élet sok területén kapcsolódnak az Ormánsághoz, ugyanakkor megőrizték nemzetiségi hagyományaikat, nyelvüket, viseletüket is.

Mára a térség lakosságának egy része roma. Falvaik sajátos kultúra jegyeit viselik, lakói az ősi cigány mesterségek művelése mellett napjaink életlehetőségeivel keresnek kapcsolatot.

4. kép: A drávaiványi református templom fakazettás mennyezete

3.1.2 A Sellyei kistérség földrajzi elhelyezkedése

A kistérség az ország déli részén Baranya megyében, a Dráva folyó mentén, a Villányi-hegységtől délre helyezkedik el. A terület a fővárostól mintegy 300 km-re, a megye központjától, Pécestől pedig kb. 50 km-re fekszik. A kistérség központja Sellye (Melléklet 1), a 21.000 fős kistérség 3.159 lelket számoló központi városa, amely központi funkciót tölt be az oktatás, a kultúra, az egészségügy és a foglalkoztatás terén is.

3.1.3 Településszerkezet, népesedési jellemzők

A kistérség településeit a 6. kép mutatja be.

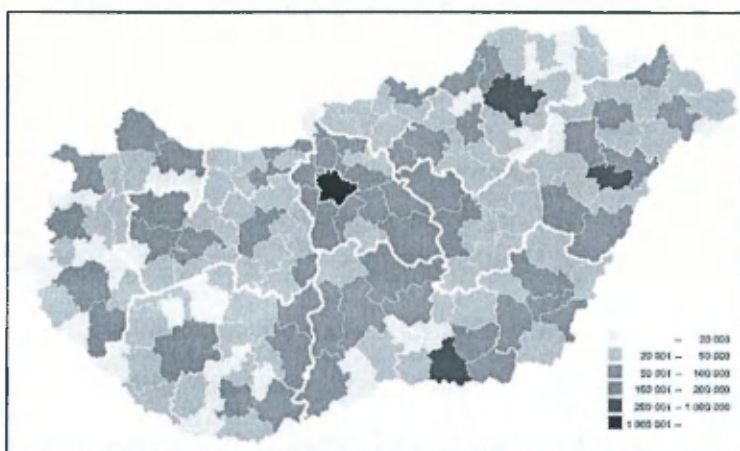

Filó Cs. 2007.

6. kép: A Sellyei kistérség települései

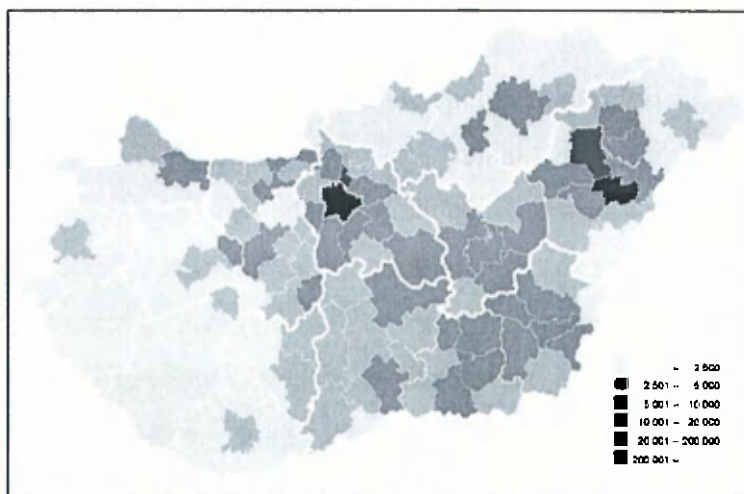
A kistérséget az elaprózódott településszerkezet jellemzi, ahol a falvak lélekszáma igen alacsony. Baranya megyében a Szigetvári Kistérség mellett ez a mikro-régió, ahol az aprófalvak aránya meghaladja a 90%-ot.

A kistérségi települések 93%-a 1000 főnél kevesebb lakost számlál. A települések átlagos lélekszáma még az 500 főt sem éri el (6., 7. ábra). A városi–falusi lakosságarányt a vidéki lakosság dominanciája jellemzi. A kistérség népsűrűsége 22 fő/km^2 , amely az országos átlaghoz (93 fő/km^2) képest rendkívül alacsony, (8. ábra) ugyanakkor a településsűrűség az országos átlag háromszorosa².

forrás: KSH 2004

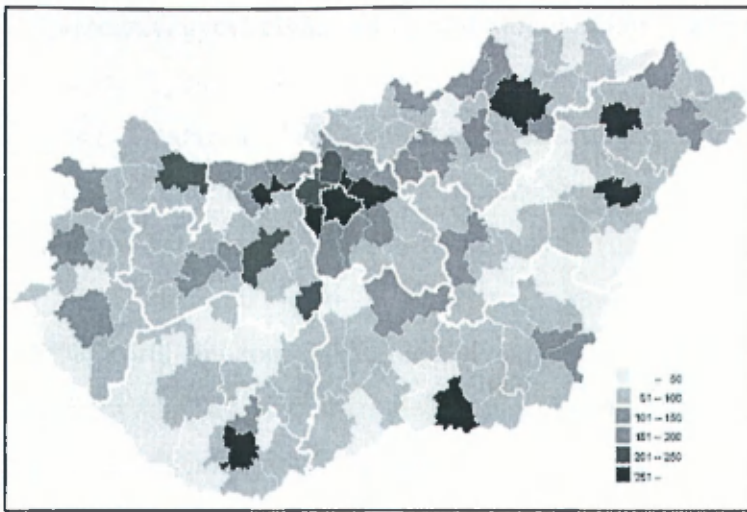
6. ábra: A kistérségek lakónépessége

forrás: KSH 2004

7. ábra: A magyarországi települések átlagos népessége

² KSH 2005

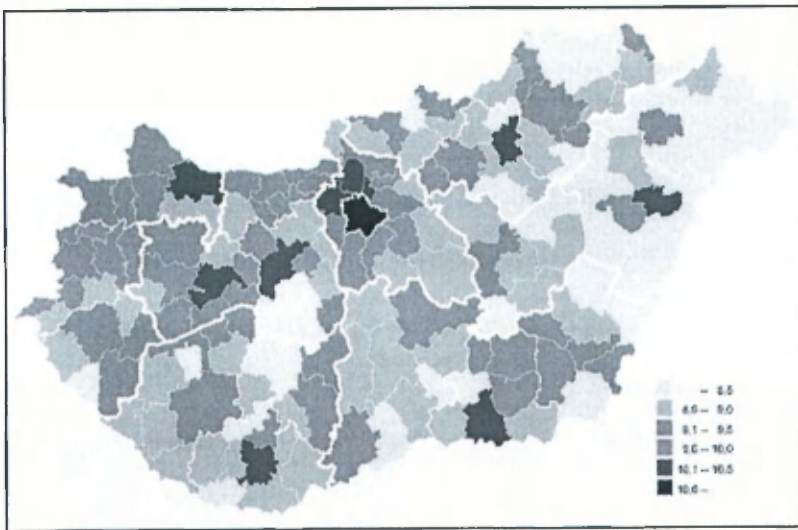
forrás: KSH 2004

8. ábra: Magyarország népsűrűsége 2002-ben

A népességfogyás, mint az ország legtöbb területét, e kistérséget is jellemzi. A Sellyei kistérségben az 1998 és 2002 között vizsgált időszakot tekintve a természetes fogyás 1000 lakosra jutó évi átlaga $-2,3$, a vándorlási különbözet $-6,1$. Az élveszületések száma az országos átlaghoz képest kedvezőbb a térség népességmegtartó-erejét viszont jellemzi, hogy e tényező mellett mégis fogy a térség lakossága, annak ellenére, hogy a halálozások száma az országos átlagnak megfelelő. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a rendszerváltás utáni években a pécsi ipari vállalatok megszűnése után a munkanélkülivé vált, aluliskolázott családok nagy része választotta új lakóhelyéül a térség kistelepüléseit, gondolván, hogy a segélyek melletti gazdálkodásból biztosabb életet tudnak maguknak teremteni. Ezt reprezentálja a (Melléklet 2)-ben található, „Idősoros mutatók a Sellyei kistérségben történt népességszám, szaporodás, lakásállomány és vezetékes vízbekötések számának változásairól 1991 és 2000 között”. Ebben jól látjuk az 1. diagramon, hogy 1993-ban kiugróan megnőtt a népességszám annak ellenére, hogy az évi átlag népességfogyás az 1990-es évtizedben -48 volt, (2. diagram) a vándorlási különbözet átlaga pedig -130 (3. diagram). Megfigyelhetjük, hogy az 1993-ban történt tömeges költözés (863 fő) következtében a lakásállomány (4. diagram) csak 98-al nőtt. Ebből következtetünk arra, hogy többségében nagycsaládok költöztek a vidékre.

Mindezek ellenére a népességet illetően a térségben a kedvezőtlen folyamatok már hosszú évtizedekkel korábban megindultak.

1949 után intenzív, gyors elvándorlás kezdődött, amikor a területet határsávvá nyilvánították, s mint ilyen, nem részesülhetett központi fejlesztési forrásokból (WILHELM Z. CSERTI CSAPÓ. T. 1998). Évtizedenként megközelítőleg 2000 fővel fogyott a népesség, s ez csak a nyolcvanas évek közepén mérséklődött, de nem állt meg. A népesség korösszetételét jellemzi, hogy az inaktív (nem munkavállaló képes korú lakosság) 40%-ban van jelen a térségben, az aktív népesség aránya folyamatosan 60% körül mozog. A terület elvesztette az 1950-es évek után népességének egyharmadát, de valójában a veszteség jóval nagyobb volt, hiszen a fiatal generáció, az ambiciózusabb, kreatívabb, vagyonosabb réteg hagyta el a térséget, s helyükre alacsony iskolázottságú, a térségtől eltérő viselkedésmintájú lakosság települt be (9. ábra).

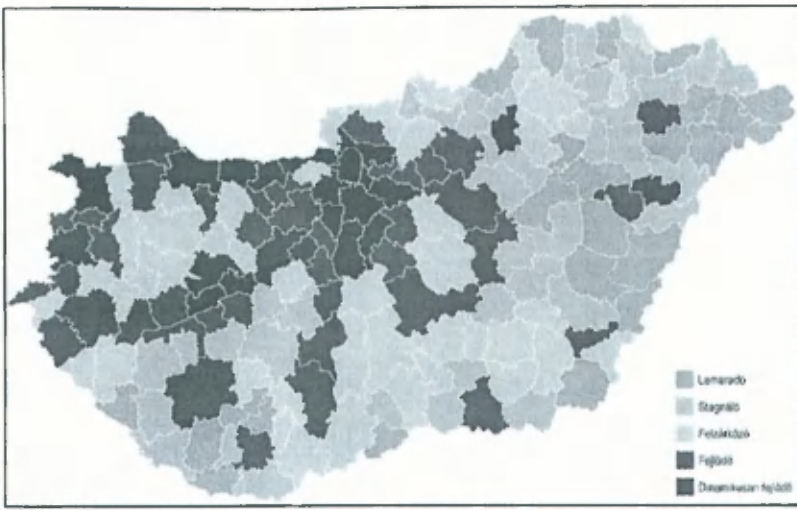

Forrás: KSH 2004

9. ábra: Az elvégzett átlagos osztályszám a 7 évesnél idősebb népesség körében

3.1.4 Gazdasági jellemzők

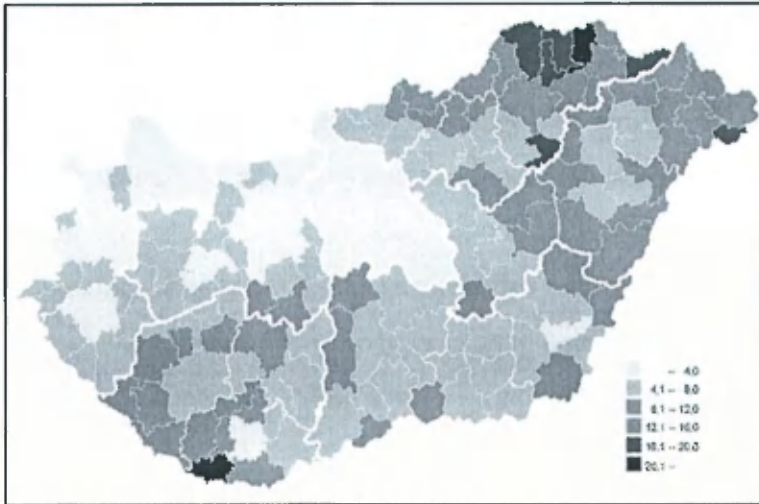
A KSH a kistérségek fejlettségi különbségeit vizsgálva a kistérséget a legrosszabb kategóriába, a lemaradó kistérségek közé sorolta már az 1990-es évek elején. A térség egyike az ország leghátrányosabb kistérségeinek (10. ábra). Az infrastrukturális hiányokon túlmenően iparral, komolyabb gazdasági vállalkozással nem rendelkezik, intézményrendszere gyenge, s az adott földrajzi elhelyezkedés rossz mezőgazdasági adottságokkal, fejletlen gazdálkodási és művelési kultúrával párosul.

Forrás: KSH 2002

10. ábra: Kistérségek fejlettségi szintjei komplex mutatók alapján

A gazdaság fejletlensége valamint az aprófalvas településszerkezet a foglalkoztatottságra is rányomja bélyegét. A kistérségben folyamatosan 30% körüli a munkanélküliségi ráta. (11. ábra)

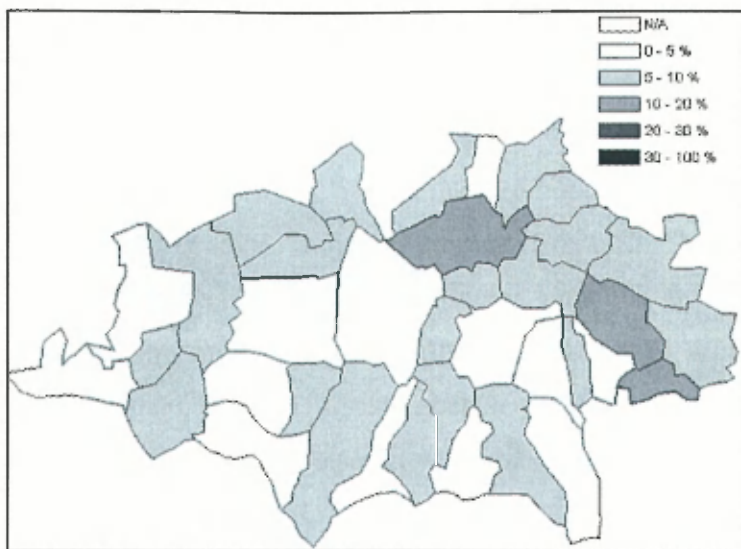

forrás: KSH 2004

11. ábra: Regisztrált munkanélküliek aránya

Az itt élők elhelyezkedését az is nehezíti, hogy a munkanélküliek nagy része alacsony iskolai végzettségű, jó része csak 8 általánost (vagy még annyit sem) végzett. A térségben jellemző a kvalifikált réteg elvándorlása egyrészt a munkalehetőség, másrészt az életszínvonalbeli különbségek miatt. (12. ábra)

A foglalkoztatás a szocializmus időszakában főként a nagyüzemi gazdálkodásra korlátozódott. A termelőszövetkezetek mellett néhány, elsősorban Sellyére települt ipari vállalat szerepe volt meghatározó. Emellett sok térségi munkavállaló talált munkát a megyeszékhelyen levő vállalatoknál. A rendszerváltás utáni időszakban a gazdasági helyzet általános romlásának első vesztesei az ingázók voltak, de a termelőszövetkezetek és ipari vállalatok jó része is felszámolásra került.

Forrás: KSH adatok alapján Filó Csilla 2007

12. ábra: Iskolai végzettséggel nem rendelkezők aránya az Ormánságban

Néhány kistelepülésen működnek gazdasági társaságok, s a kereskedelem és szolgáltatás területén megnőtt a vállalkozók száma, de a társaságok sűrűsége alacsonyabb az országos átlagnál és a területi elosztást tekintve az átlagnál koncentráltabban jelenik meg.

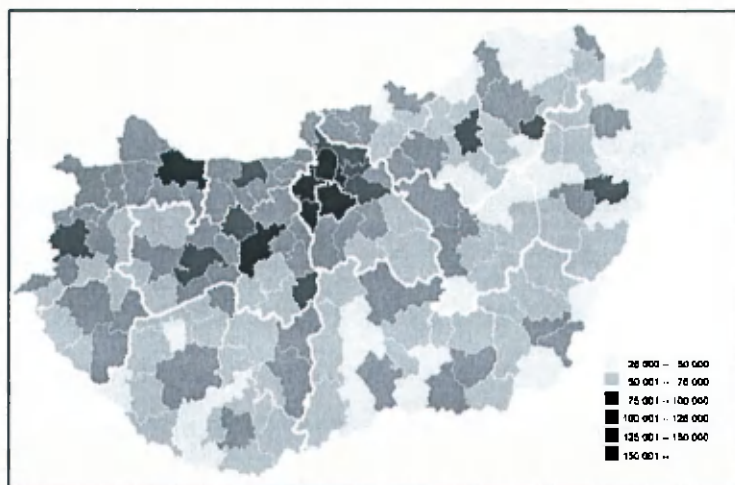
A nem jogi személyiségű gazdasági társaságok és az egyéni vállalkozások a térségben elszórtan vannak jelen, foglalkoztatási szempontból nem meghatározóak, és főként a kereskedelemben és a szolgáltató ágakban találhatóak. A mezőgazdaság területén a vállalkozási jelleggel működő gazdálkodás egyre nagyobb teret hódít, de a foglalkoztatottsági szint jelentős növekedését ez még nem eredményezte.

Összességében a körzet az ország azon térségei körébe tartozik, amelyekben a legnagyobb foglalkoztatók a jellemzően költségvetési forrásokból működő oktatás és az egészségügy.

Elmondható, hogy az elmúlt egy-két év alatt ellentétes folyamatok zajlottak le a kistérségekben. Azokon a településeken, ahol eddig is magas volt a munkanélküliségi mutató, tovább romlott a helyzet, míg a viszonylag kedvezőbb helyzetű horvát települések körzetekben javulás következett be.

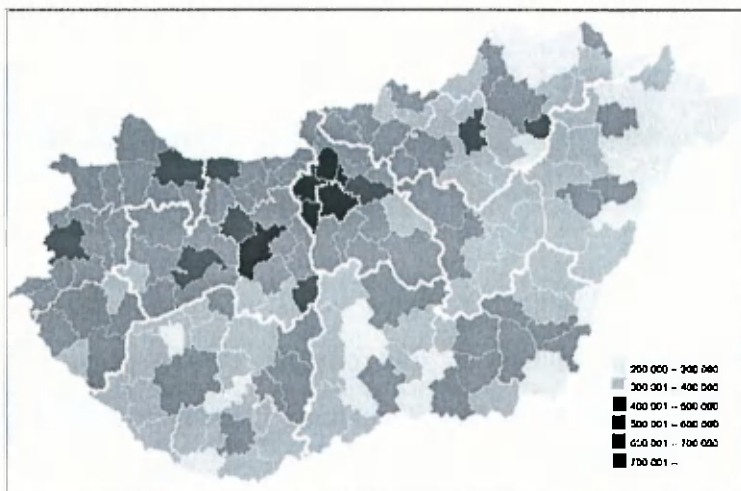
Baranya megyében a legkritikusabb helyzetű térség a sellyei, a munkanélküliségi ráta értéke 2002-ben átlagosan 31% volt, amely a következő évben 3,2 %-kal tovább romlott 2004-ben és 2005-ben pedig ugyancsak 33% feletti volt 2006-ban 30,8%-ra esett vissza a mutató, de az idősoros adatokat vizsgálva ez a népesség elvándorlásának is köszönhető. A megyei idősoros munkanélküliségi mutatókat tanulmányozva (Melléklet 3) láthatjuk, hogy a megyei átlagnál több mint 20%-al magasabb ez a mutató, az országos átlagnál pedig megközelíti a 25%-ot.

E kistérségben a megyei álláslehetőségek csupán 7,8%–a állt rendelkezésre, így 100 munkanélkülire 8 állás jutott 2005-ben, majd egy évvel később 9. A munkahelyek több mint kétharmada támogatással vált betölthetővé. A térség gazdaságának legnagyobb problémája, hogy a megszűnt nagyobb munkáltatókat nem sikerült pótolni. A 2000-es évek elején a Pécssett üzemelő Elcoteq elektronikai gyárának sikerült jelentősebb létszámot kiközvetíteni, melynek egy része a 2003–as év első negyedévében újra munkanélkülivé vált. Az országos és a megyei átlaghoz viszonyítva megállapítható, hogy a kistérségben a jövedelemviszonyok rendkívül alacsonyok, még akkor is, ha az utolsó figyelembe vehető eredmények 2004-ből származnak. Ezt reprezentálja (13. 14. ábra) is.

forrás: APEH 2004 adatok alapján KSH

13. ábra: Személyi jövedelemadó egy lakosra

forrás: APEH 2004 adatok alapján KSH

14. ábra: Személyi jövedelemalapot képező jövedelem egy állandó lakosra

A munkanélküliség helyzetét az éves KHS jelentések nem tükrözik reálisan, ugyanis ezekben az adatsorokban csak a regisztrált munkanélküliekről kapunk

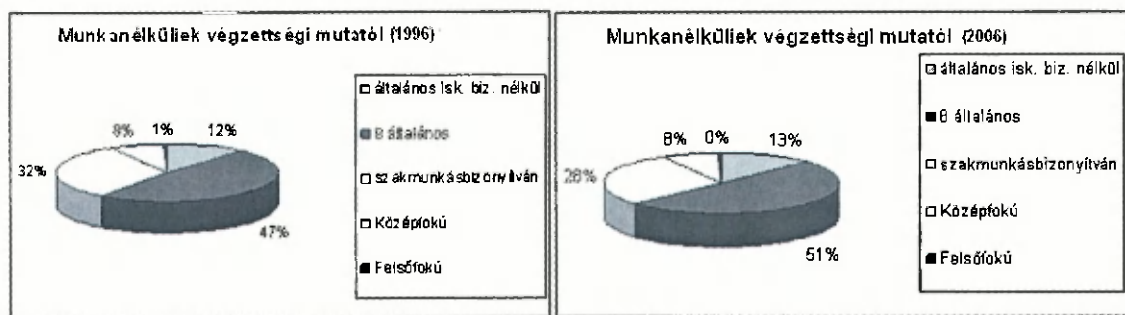
mutatókat. Ez nem fedi teljes egészében a térség humánerőforrás mutatóit, hiszen mára néhány településen a munkanélküliség 99%-os.

Forrás: BMMK 2006

15. ábra: A térség gazdasági aktivitása a lakosság körében

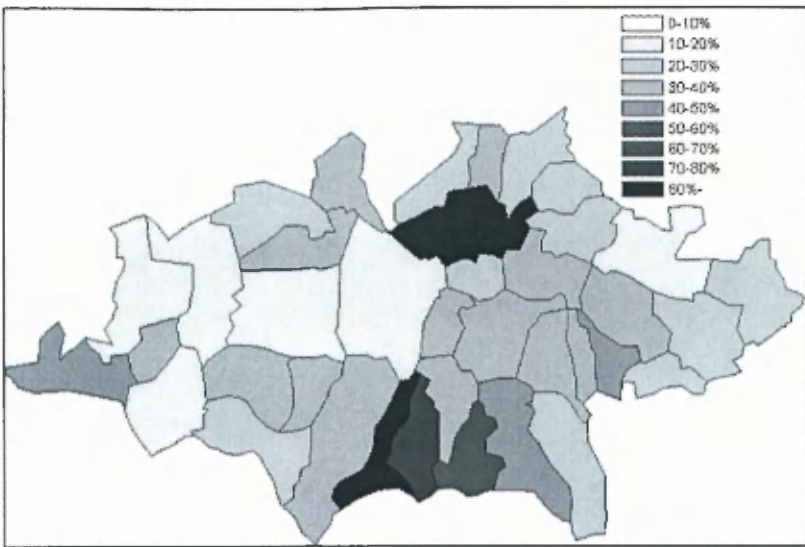
Mint a bemutatott 15. ábra is mutatja, a regisztrált munkanélküliek száma is az országos átlag felett van jóval. Ha ezek után a munkanélküliek iskolázottsági mutatóit és arányait nézzük 16. ábra a kép még súlyosabb, hiszen láthatjuk, hogy az általános iskolai bizonyítvánnyal nem rendelkezők aránya mindkét bemutatott évben 10% felett van, ami mutatja, hogy a térségben, nagy számban vannak jelen töredék iskolai végzettséggel rendelkező, vagy analfabéta munkavállalók.

Forrás: BMMK adatai alapján FILÓ Cs. 2006

16. ábra: A regisztrált munkanélküliek képzettségi mutatói 1996-ban és 2006-ban

Emellett megfigyelhető, hogy a csak 8 általános iskolai bizonyítvánnyal rendelkezők aránya a regisztrált munkanélküliek körében eléri az 50%-ot, ami szintén jelzi a humánfejlesztési folyamatok minőségét.

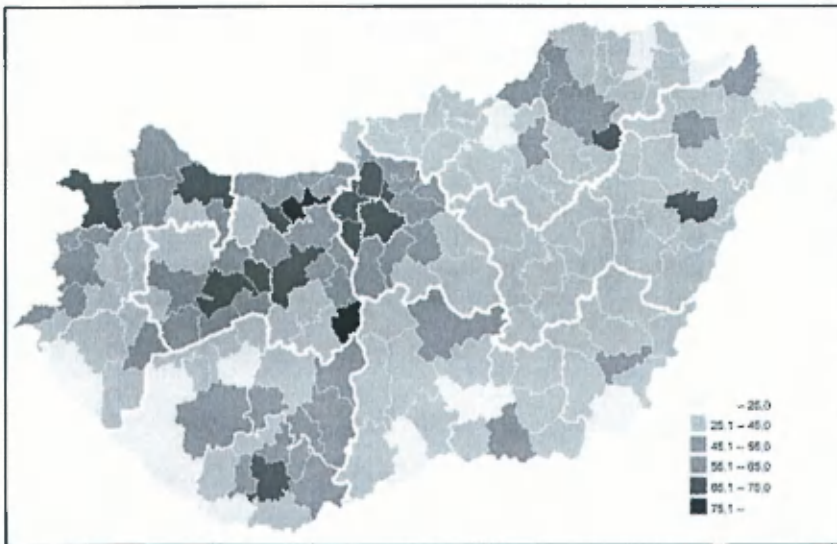
forrás: Sellyei Munkaügyi kirendeltségi adatok alapján Filó Csilla 2007

17. ábra: Munkanélküliségi ráta a sellyei kistérségben 2004-ben

A szakképzettséget nem igénylő munkák jelentős hányada a közhasznú munkavégzés keretében jelentkezett.

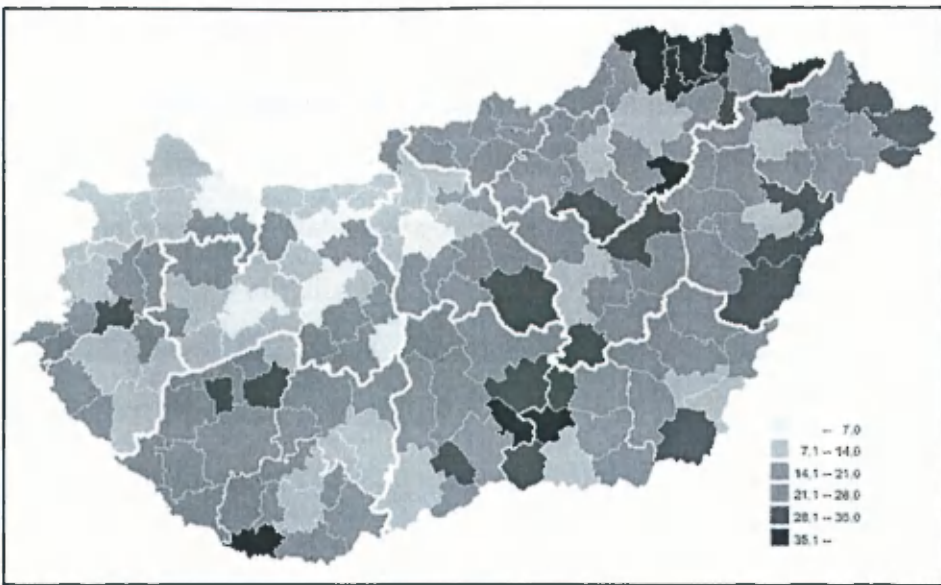
Figyelmeztető jel, a bejelentett munkaerő-igények és a foglalkoztatni kívánt létszám iskolai végzettség szerinti megoszlása, mivel a kereslet elsősorban alacsony iskolai végzettségű, kvalifikálatlan munkaerőre és az alacsony jövedelmet ígérő munkahelyekre koncentrálódik.

A humánfejlesztési folyamatok eleme a lakosság életkörülményeinek javítása is, amely jól mutatkozik a lakásállomány minőségén is. A 18. és 19. ábrán látható, hogy az ormánsági lakások 25%-a összkomfortos csak, amely fele az országos átlagnak.

Forrás: KSH

18. ábra: Az összkomfortos lakások aránya 2003

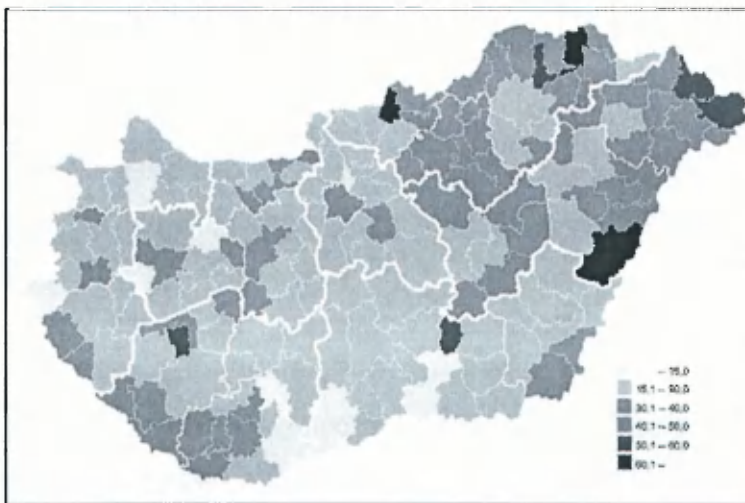

Forrás: KSH

19. ábra: A komfort nélküli lakások aránya 2003-ban

A komfort nélküli lakások aránya a Dunántúlon e kistérségben a legmagasabb! Szintén az elmaradottságot mutatja, hogy a kábel-televíziós- és a telefon-hálózatba bekapcsolt lakások aránya itt a legalacsonyabb.

A társadalmi normák és erkölcsök elfogadásának tekintetében is van mit javítani a térségben élőknek, hiszen a bűnözés a térségben A Dunántúli kistérségek közül az egyik legmagasabb. (20. ábra)

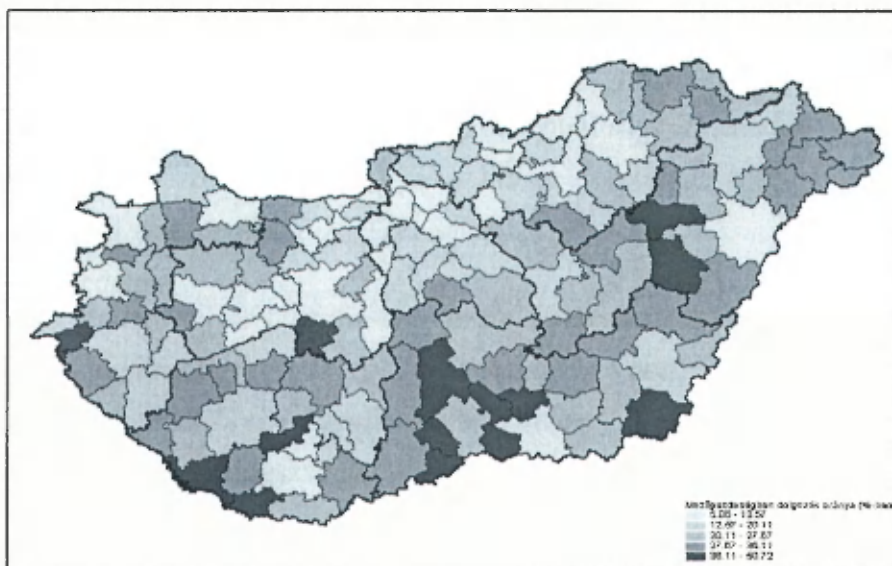

Forrás: KSH

20. ábra: Az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények száma 1000 lakosra 2004-ben

3.1.5 Mezőgazdaság, ipar

Az ágazatban a nagyüzemi gazdálkodás általános válsága tapasztalható. A rendszerváltozás utáni első évtized hűen tükrözi a korábbi és egyben a kormányzati szándékokat az agrárium átalakulásával kapcsolatban. A térségben az országos átlagnál sokkal rosszabb körülmények alakultak ki. A szántóföldek minősége nem éri el a 10 AK/ha átlagot sem. A volt agrár nagyüzemek néhány kivételtől eltekintve tönkrementek. Az elmúlt időszakban az egész térségben komoly befektetés, beruházás nem történt mely a térség foglalkoztatási gondjain enyhített volna. A fenti kényszerhelyzet miatt így a termőföld maradt az egyetlen, mely a térség lakossága nagy részének megélhetését biztosítja. (21. ábra)

Forrás: KSH adatok alapján VÁTI Kht

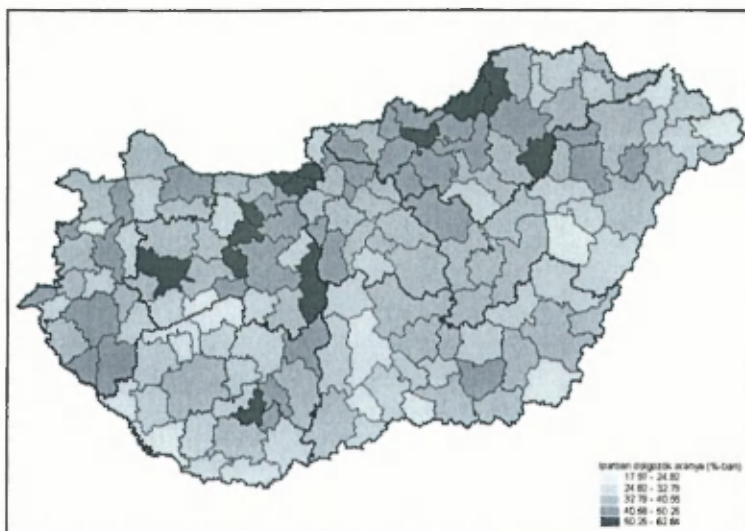
21. ábra: Mezőgazdasági dolgozók aránya 2000-ben

A mezőgazdasági alaptervekenységet tekintve az előállított termékek meghatározó részét már családi gazdaságok állítják elő. Az eltelt időszakban az ormánsági dinnye jó ízét, zamatát már az ország megismerhette.

Méltánytalanul alacsony szinten maradt a Dráva vízének hasznosítása. A jövőben indokolt és célszerű ennek magasabb szintre emelése (pl: Ős – Dráva Program) és ezáltal a zöldségágazat fejlesztése, melynek a munkanélküliségre gyakorolt hatása igen pozitív lenne.

Azonban a periférikus elhelyezkedés rendkívüli módon megnehezíti e halmozottan hátrányos térség által megtermelt termékek piacra jutását, ugyanakkor a

térségnek kiépült kapcsolatai vannak a horvát oldalon tevékenykedő agrártermelő és kereskedelmi cégekkel.

Forrás: KSH adatok alapján VÁTI Kht

22. ábra: Az ipari szektorban dolgozók aránya 2000-ben

A térség iparát a Sellyére történő „koncentráltág” jellemzi. Ma könnyűipari kis- és középvállalkozásokat találunk kis számban a városban. A sellyei kistérségben az ipar soha sem volt meghatározó. (22. ábra)

3.1.6 Kereskedelem

A térség aprófalvas településszerkezete a kereskedelmi ellátás szempontjából is nehézségeket okozott. A rendszerváltást megelőzően normatív állami támogatással volt csak megoldható az alapellátás biztosítása. A rendszerváltást követően ugrásszerűen megnőtt a kereskedelemben a kényszervállalkozások száma.

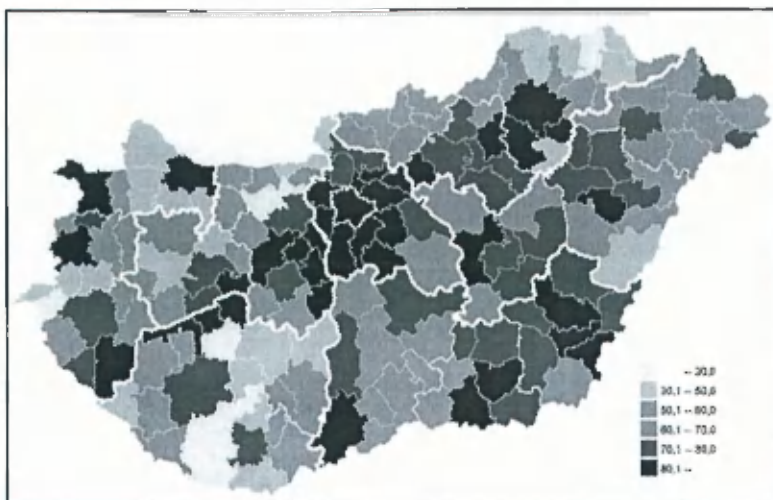
Az Ormánság országon belüli elhelyezkedése, az elhúzó délsláv válság, mind abban az irányban hatottak, hogy a multinacionális cégek logisztikai útvonalai elkerülték a térséget, így multinacionális cég, vagy jelentős nagyságrendet képviselő belföldi, illetve hazai tőkéből üzletet még nem nyitott.

A térségben működő kereskedelmi vállalkozások, és magánvállalkozók tevékenységére rányomja bélyegét a térségre jellemző, az országosan kimagasló munkanélküliség, illetve az ebből eredő vásárlóerő hiánya. Ezért napjainkra már tendenciaként jelentkezik, hogy a korábbi kényszervállalkozók a kistérségeken egymást követően zárják be üzleteiket, egyre több település néz szembe a helyi bolt hiányából adódó ellátási problémákkal.

3.1.7 Infrastruktúra

Az infrastrukturális ellátottsága is kifejezi a térség elmaradottságát. Baranya megye 8 kistérsége közül a sellyei kistérségben csak 2002-ben indult meg a

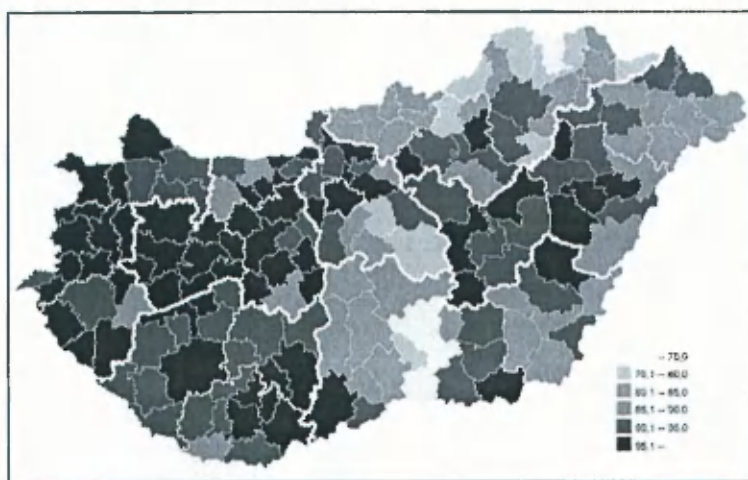
vezetékes gáz kiépítése, a gázzal fűtött lakások aránya (6%), mivel a kivitelezés első szakaszát csak megkésve követte további fejlesztés. (23. ábra)

forrás: KSH

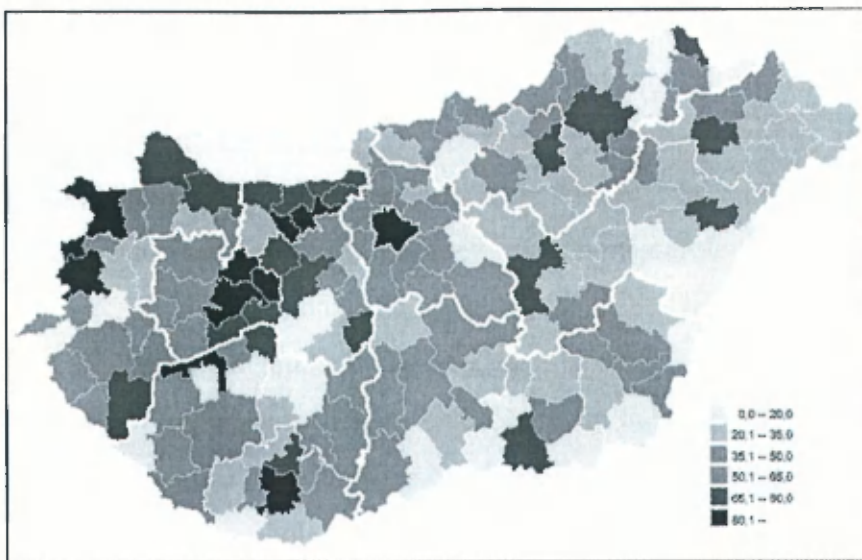
23. ábra A vezetékes gázfogyasztó lakások aránya 2004-ben

A közüzemi ivóvízvezeték-hálózat többé-kevésbé kiépített a térségben, (mára egyre több településen jellemző, hogy a közüzemi számlák fizetésének hiányában a szolgáltató megszüntette a vezetékes víz szolgáltatását, így tartálykocsikból vagy régi fúrású udvari kutakból szerzik be a lakosok a szükséges vízmennyiséget a közüzemi szennyvízcsatorna-hálózat kiépítettsége azonban jóval elmarad az előbbitől. (24. 24. ábra) A sellyei kistérségben mindössze a lakások 10,6 %-át, kapcsolták be a hálózatba.

forrás: KSH

24. ábra: A közüzemi ivóvíz- hálózatba bekapcsolt lakások aránya 2004-ben

forrás: KSH

25. ábra: A szennyvízcsatorna hálózatba bekapcsolt lakások aránya 2004-ben

A közlekedési infrastruktúra fejletlensége komoly akadályát képezi a gazdaság fejlődésének. A térség közúthálózatának hossza jó ideje gyakorlatilag változatlan, a legszükségesebb felújítások mellett állaga folyamatosan romlik. Baranya megyén nem halad át autópálya vagy autóút, elsőrendű főút is csupán 85 km, míg másodrendű főút 172 km. A Sellyei Kistérségben pedig, első illetve másodrendű főút egyáltalán nincs. A térségben az utak 69,1%–a rossz minőségű³.

A térséget Horvátországgal közvetlenül összekötő határátkelőhely jelenleg nem üzemel. Közúti kapcsolatot a térség közelében, attól keletre, a drávaszabolcsi, illetve nyugatra a barcsi átkelőhely biztosít.

A térség vasúti megközelítését mellékvonalak biztosítják. Az Ormánságban vasúti szállítás több szakaszon korlátozott tengelynyomású, jelentős távolságon 20 km/h pályasebességgel történik. 2006-ban pedig, a Barcs – Sellye vonalat a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium kihasználatlannak találta, így a vonalat december 12-től megszüntette.

A postai szolgáltatásokat 2005 év elejétől a Magyar Posta Zrt 27 településen megszüntette és mozgó ellátásra váltotta így még jobban korlátozódott a térség lakosságának a kommunikációs szolgáltatásokhoz való hozzáférése.

3.1.8 Turizmus

A Dél-Dunántúli Régió sokszínűségét, az idegenforgalomban jól hasznosítható természeti kincsek gazdagságát, nagy múltra visszatekintő történelmét

³ Magyar Közútkezelő Kht 2003

és hagyományát kiválóan reprezentálja az Ormánságban elterülő Sellyei kistérség területe.

A térség vonzerő kínálata a régió szempontjából is meghatározó tényező, ezt bizonyítja, hogy a Dél–Dunántúli Régió Turizmus és Marketing programja és Baranya Megye Turizmus Fejlesztési Programja külön magterületként kezeli.

A térség természeti vonzerejét gazdagítja a Sellye városában található termálfürdő. A térségben húzódó Duna–Dráva Nemzeti Park területe, annak egyedülálló növény– és állatvilága különleges természeti vonzerő, melynek feltárására a drávai hajózás, a kerékpáros és a bakancsos turizmus egyaránt alkalmas.

A terület kiváló adottságokkal rendelkezik lovas és horgász turizmus szervezésére, településeik legtöbbje a falusi turizmusban rejlő lehetőségek kiaknázására lehet alkalmas. Drávasztárán és Baranyahidvégen családok, csoportok fogadására alkalmas falusi vendégházak már ma is működnek. A térség kiterjedt erdőségei és ártéri területei kedvező természeti feltételeket biztosítanak a vadászturizmusnak is. Minden évben rengeteg vadász érkezik Európa különböző országaiból.

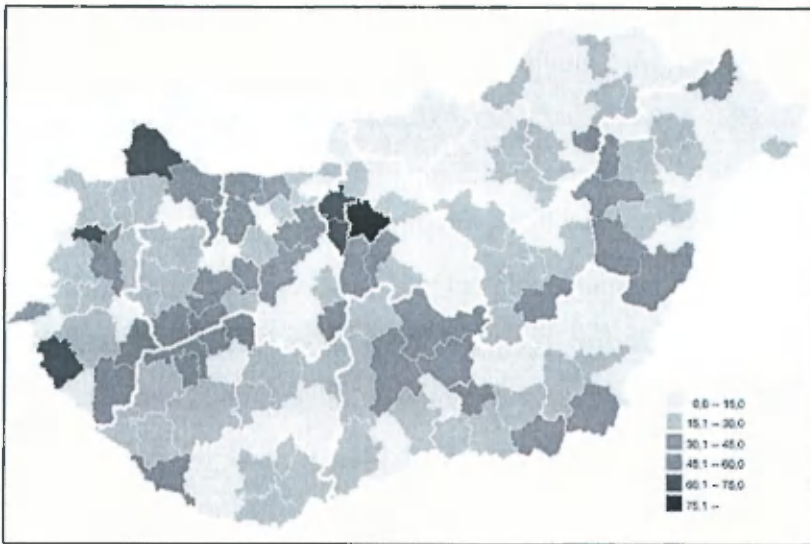
Gazdag építészeti értékekkel rendelkezik. Egyedülálló szépségű festett fakazettás templomok Drávaiványi, Adorjás, Kőrös falvaiban, a kulturális és vallási turizmus céljai lehetnek, de emellett a népi építészet számos emléke is fennmaradt. Sellye város központjában található az országos védelem alatt álló barokk stílusú Draskovich kastély, melynek szomszédságában 7,65 ha-on terül el a számos ritkaságot rejtő arborétum.

A kedvező adottságok ellenére a térség idegenforgalma kedvezőtlen képet mutat. Ennek egyik fő oka az elzártság, a nemzetközi közlekedési vonalak elkerülik a térséget, s határátkelő hiányában a határmentiség előnyei kihasználatlanul maradnak. A falusi turizmus megteremtéséhez vendéglátó létesítmények és szálláshelyek hiányoznak. (26. 27. ábra) Javítani kell a térség ismertségét is, de az elérhetőség a turizmus szempontjából is a legalapvetőbb tényező.

forrás: KSH

26. ábra: Kereskedelmi szálláshelyek 1000 lakosra 2004-ben

forrás: KSH

27. ábra: A külföldi vendégek aránya 2004-ben

3.1.9 Természeti környezet, a Duna–Dráva Nemzeti Park

A Dráva–menti terület sajátos élővilága, különösen növényvilága növényföldrajzi elhelyezkedésére vezethető vissza. A Dráva holtágai melletti eredeti formában megmaradt élőhelyeken olyan különleges fajok is fennmaradtak, melyek a világon, más helyen már nem lelhetőek fel. A sekély–vizes helyeken a mocsári növényzet, a magas–sásosok és nádasok ritka fajai adják a sajátos botanikai értéket. Az Dráva–menti átalakított erdőterületek maradványai a legelőerdők, fás legelők idős növénygyedeiben tanulmányozhatóak. Az erdőtömbök közötti gyepterületek, a legelőterületek az egykori állattartás jelentőségére utalnak. A ligeterdők kiirtása, majd a vízelvezetés következtében kiszáradó láprétek flórája ritka fajok együttese. A területen az élőhely-típusok számtalan változata ritka, kiveszőfélben lévő vagy

veszélyeztetett állatfajnak adnak még megfelelő életteret. A történelem során a területhasználatot, a gazdálkodást befolyásoló tényezők mellett kialakult kultúrtörténeti, gazdálkodási emlékek a térségnek sajátos, egyedi értéket jelentenek. (Melléklet 4)

A terület értékeit felismerve a környezet és területfejlesztési miniszter a 7/1996. (IV. 17.) KTM rendeletével védetté nyilvánította a területet, és e rendelettel létrehozta a Duna–Dráva Nemzeti Parkot.

3.2. A térség leszakadásának jellemzői a humánpotenciál tekintetében

3.2.1 A romák helyzete a térségben

Amennyiben a Sellyei kistérség és az Ormánság területeinek problémáiról beszélünk, különösképpen humánpotenciáljának helyzetéről, akkor mindenképpen érintenünk kell a roma etnikumnak a térségben betöltött szerepét és a jelenleg meglévő konfliktusok csökkenthetőségének esélyeit. A cigányság aránya a bemutatott területen általában az összlakosság 25–30%-ára tehető (pontos és megbízható adatok semmilyen forrásból nem állnak rendelkezésre), de vannak olyan települések, ahol részesedésük eléri a 30–100%-ot. A baranyai átlag 6–10% körül mozog a XXI. század elején, ennek a domináns részét képezi az Ormánság területén élők száma. Emiatt nem mellékes az a kérdés, hogy milyen szerepet töltenek be a térség munkaerőpiacán. Általában az a jellemző kép tárul a szemünk elé, hogy a roma etnikum mintegy 70–80%–a tartósan kiszorult a legális munkaerőpiacról, és vajmi kevés esélye van, hogy visszakерüljön oda. (HALMOS Cs. 2005) A tartósan munkanélküliek mintegy 70%–át ők adják, és a becslések alapján, a látens munkanélkülieken belül is ők vannak többségben. A kialakult helyzetnek számos oka van. A legkézenfekvőbb, ha megvizsgáljuk a roma etnikum iskolai végzettségét⁴. Az adatok tanúsága szerint a képzettségi szintjük elszomorító képet mutat, és nagyrészt emiatt rendelkezik a kistérség az országosnál jóval rosszabb mutatókkal. Emiatt itt alapvető fontosságúak a cigányok számára indított felzárkóztató programok, melyek lehetőséget biztosítanak az alapfokú képzettség, majd erre építve valamilyen szakképzettség megszerzésére. A tapasztalatok azonban nagyon ellentmondásosak. Általában nehéz meggyőzni őket arról, hogy beüljenek az iskolapadba. A hiányos végzettség miatt azonban a roma etnikum nagy tömegei igen nehezen mobilizálhatóak. A képzettségi szint általános emelésének sikerét azonban

⁴ 2002-ben végzett reprezentatív vizsgálat alapján a megkérdezettek 40%–a nem rendelkezik befejezett iskolai végzettséggel, 38% elvégezte az általános iskolát, 13% szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezik és 9%–nak volt érettségi bizonyítványa.

erőteljesen kétségessé teszi az is, hogy a romák nagy tömegei élnek nyomorszázon, gyakran elképesztő egészségügyi és lakáskörülmények között. Emellett mindegyik családot sújtja a munkanélküliség, így a gyermekek iskoláztatását sokszor akkor is képtelenek finanszírozni, ha a megfelelő akarat egyéként meg is lenne hozzá. Ezért különösen fontos az, hogy a nehézségek ellenére is folytatódjon a romák képzése minden szinten, mert egy-egy sikeresen elvégzett tanfolyam pozitív motivációs hatást gyakorolhat az addig kimaradókra – főleg a kisebb falvakban. Ma még feleslegesnek tűnő próbálkozásokat is érdemes támogatni, mert ez az egyik járható út afelé, hogy a roma etnikum ne csak a közhasznú munkák keretében juthasson álláshoz.

A másik sokat vitatott probléma a cigányság munkához való hozzáállása és az ezzel kapcsolatos előítéletekhez fűződik. Ebben a kérdésben sem lehet egyértelmű választ adni, mert az egyes térségeken belül is meglehetősen vegyesek a tapasztalatok, bár kétségtelenül a negatív példák vannak többségben. Majd minden térségben vannak gondok az általuk végzett közhasznú munkák minőségével és a munkatempóval (BALCSÓK I. – DANCS L. 2000). Jellemző, hogy még azok is távol maradnak, akiknek már közel van a támogatásra való jogosultságának kimerülése, és még nincs meg a következő támogatásokhoz szükséges munkaviszonya.

Felmerülhet a kérdés, hogy általánosságban miért maradnak mégis távol a közhasznú munkától. Ez ugyanis mindenhol jellemző hozzáállás, sőt arra is van példa, hogy a jogosultsági idő megszerzése után önkényesen hagyják a folyamatban lévő közmunkát. A válasz elég egyszerű: nem fűződik hozzá érdekük, hogy úgymond „feleslegesen” dolgozzanak.

A minimálbér és a szolgálati idő nem képvisel megfelelő vonzerőt a munka nélkül megszerezhető szociális segélyekkel és gyermeknevelési támogatásokkal szemben (mutatja ezt az is, hogy a közmunka-programokban szívesebben vesznek részt, mert ez nagyobb kereseti lehetőséget jelent a közhasznú munkákhoz képest). A segélyekre való berendezkedés mindenhol megfigyelhető.

Ugyanez mondható el a folyamatos számolgatásról is, amely eredménye szerint a legtöbb esetben a szóba jöhető minimálbéres állással sokat vesztenének. Ezért marad a minél több – általában 3-4 – gyerek vállalása, mert így már megélnék a családi pótlékból is (az már más kérdés, hogy a gyerekek iskoláztatására mennyi marad) (KERTESI G. 2005).

Emiatt sok ember szemében csak pénzt nyelő, a problémákat újratermelő feneketlen tónak tűnik a romák segélyezésének kérdése. Azonban nem

feledkezhetünk meg arról sem, hogy a negatív előítélet, a diszkrimináció igenis megnyilvánul velük szemben a munkaerőpiacon (igaz, ezt a munkaadók a legtöbb esetben csupán szóban közlik a kirendeltségekkel). Emiatt az általánosítás miatt a tehetségesebb, szorgalmasabb romáknak ugyanolyan nehézségekkel kell megküzdeniük, és az esetek döntő többségében nekik is csak a közhasznú és közmunkák kínálnak elhelyezkedési lehetőséget. Az sem mindig az ő hibájuk, hogy ezeket a 180 nap megszerzése után viharos gyorsasággal otthagyják. A rendelkezésre álló keretek ugyanis annyira szűkösek, hogy sokszor nincs is lehetőségük többre, mivel az önkormányzatok minél több, a jövedelempótló ellátásból való kikerüléssel fenyegetett embert szeretnének foglalkoztatni. Ezért sok településen nem is marad kitörési lehetőség, szinte törvényszerűvé válik a segélyekre alapozott életvitel.

Az előbbieken felvázolt kép nagyon sokszínű és nem mentes az ellentmondásoktól sem. Ennek pedig az a legfőbb oka, hogy magára a roma etnikumra ugyanez jellemző: roma és roma nem egyforma. A munkához való hozzáállásukat alapvetően befolyásolja a szociális környezet, amely nagymértékben függ a földrajzi elhelyezkedéstől, a történelmi hagyományoktól és a területen élő romák iskolázottságától (BALCSÓK I. BARANYAI B. 2002). Óriási különbségek vannak a „putris” és a beás cigányok között. Míg az előbbieket nem fordítanak különösebb gondot a lakáskörülményeikre, a higiéniára és gyermekeik neveltetésére, addig az utóbbiak általában rendezett körülmények között élnek, és a távolabbi jövőre is gondolva szakmunkásképzőbe, gimnáziumba járatják a gyerekeiket (JÁSZ K. 2004). Persze ők nem kizárólag a segélyekre hagyatkoznak, és nincs is rá szükségük. Rájuk jellemző a vállalkozó kedv, és a mezőgazdaságtól sem idegenkednek. Ennek megfelelően nagyobb gondok nélkül be tudnak illeszkedni a helyi társadalomba (sok településen a vegyes házasságok sem ismeretlenek), egyáltalán nem növelik a bűnözést, és a nemzetiségi konfliktusok veszélye sem túl nagy. A baj csak az, hogy a példájuk kevés esetben hat pozitívan a roma etnikum egészére.

3.2.2 A tartósan munkanélküliek

A tartósan munkanélküliek igen magas létszáma és aránya hasonlóan súlyos gondokat okoz a területen, mint a roma probléma, sőt e két helyzet addíciója pedig egyenesen reménytelenséget rejt magában. A mai állapot természetes következménye annak, hogy a határ mentén húzódó térségben már igen korán magas szintre emelkedett a munkanélküliek létszáma, és állandósult. Köszönhető ez a Pécssett megszűnő bányászatnak, amelyek évtizedekig felszívták az alacsonyan képzett munkaerőt. Az első regisztráció óta eltelt idő alapján megyei szinten is kiugróan

magas (30–35%) a már több mint két éve munka nélkül lévők aránya, és ez fokozottan érvényes az elzárt, munkahellyel nem rendelkező határmenti zsáktelepülésekre (APRÓ A. Z. 2000).

Jelenleg úgy tűnik, hogy – bár folynak kifejezetten számukra meghirdetett programok, és vannak kimondottan az ő elhelyezkedésüket segítő támogatások – esetükben csak tűzoltó munka folyik, és az igazi megoldás megtalálása még várat magára. A legtöbb tartósan munkanélküli (miután kimerítette a munkanélküli segélyre való jogosultság időtartamát) a szükséges feltételek megléte esetén már csak szociális támogatást kaphat. Munkahelyet azonban kedvezőtlen iskolai végzettségük – a tartósan munkanélküliek több mint fele a roma etnikumhoz tartozik; az alacsony végzettségűek aránya meghaladja a megyei átlagokat és az összes regisztrálthoz viszonyítva is jóval kedvezőtlenebb a kép – és korösszetételük (magasabb az idősebb, elhelyezkedni képtelen korosztály aránya) miatt csak a közhasznú és/vagy közmunkák keretében képesek megszerezni, mivel a munkaerőpiacon irántuk megnyilvánuló kereslet a támogatások ellenére nagyon csekély. Ezek a programok azonban kevesebb embert képesek foglalkoztatni, mint amekkora igény lenne rá. Ezért sok embert fenyeget az a veszély, hogy kikerül ellátási rendszerből, bár a munkaügyi kirendeltségek és az önkormányzatok megpróbálják mindig a legveszélyeztetettebbeket alkalmazni. A nők azonban így is hátrányos helyzetben vannak, mert a közhasznú munkák jellege miatt az ő foglalkoztatásuk sokkal nehezebben oldható meg (BARANYI B. – KONCZ G. 2004).

A tartós munkanélküliség egyénre és társadalomra negatív hatásait már sokan és sok helyen leírták. Dolgozatomban az egyénre gyakorolt legsúlyosabb hatásokat említem meg. A mellőzöttség, a feleslegessé válás érzete sokuk esetében vezet kóros bezárkózáshoz, és még több embert sodor valamilyen szenvedélybetegség irányába. A hosszú állástalanság következtében megindul az egyén leépülése – szellemi és fizikai értelemben egyaránt. A megszerzett szakmai képzettség gyorsan megkopik, elévül; ezért sok esetben az új munkahelyek létesítése sem jelentene megoldást, mert ezek az emberek a rengeteg kihullott tudásanyag hiányában már nem lennének versenyképesek (CSIZMADIA Z. 2004). Emiatt nincs esélyük az elhelyezkedésre, és nem rendelkeznek perspektívákkal sem. Egyetlen céljuk csak az lehet, hogy bent maradjanak a megélhetésüket biztosító ellátási rendszerben.

A „túlélés keretei” a legtöbb esetben meglehetősen szűkösek. A nyári és őszi hónapok nyújtják a legszélesebb lehetőségeket, mert aki fizikailag bírja, ilyenkor akár az egész időszakot végigdolgozhatja a napszámos munkák elvállalásával. Az alkalmi munkák mellett a háztáji gazdálkodás segíti még a legtöbb esetben a talpon

maradást, de ez önmagában még nem elegendő a megélhetéshez. Ráadásul ez a forma a roma etnikum szinte teljes egészénél hiányzik, mert körükben nincsenek hagyományai (bár voltak kísérletek a meghonosítására).

A túlélés általánosan használt eszköze azonban mindenhol az igényszint mérséklése, az életszínvonalnak a jövedelemhez való igazítása. Ez azonban már társadalmilag is káros tendencia, mert az igénytelenséget terjeszti, és generálja az elszegényedést a problémával leginkább sújtott területeken (ENYEDI GY. 2004).

Nem mellékes, bár megválaszolhatatlan kérdés a látens munkanélküliek aránya a területen. Ők azok, akik vagy kikerültek a munkaügyi kirendeltségek adatbázisaiból (ezen keresztül az ellátási rendszerből), vagy soha nem is szerepeltek abban. A regisztráció hiánya miatt eleve reménytelen az elhelyezésük, és azt sem lehet tudni, hogy dolgoztak-e valaha egyáltalán (háztartásbeliek, csökkent munkaképességűek stb.). Létszámukat nem lehet pontosan megbecsülni, az erre vonatkozó felmérések alapján is csak óvatos számításra van lehetőség. A helyi munkaügyi kirendeltség felmérése alapján 5–20%-kal növelnék meg a munkanélküliségi rátát. Arányuk különösen az elzárt, népesebb, vagy teljes roma közösséggel rendelkező településeken magas, és ott alacsony, ahol a munkalehetőségeket csak a munkaügyi kirendeltségen keresztül lehet elérni, és ez az emberekben is tudatosult. Néhányan azt is vitatják, hogy munkanélkülinek tekinthetjük-e őket egyáltalán, mert esetükben a regisztráció mellett általában a munkalehetőség keresése is hiányzik a szükséges ismérvek közül. Ennek ellenére a probléma létezik még akkor is, ha ők maguk szűklátókörűségük miatt nem érzik annak.

Összességében a tartósan munkanélküliek nagy létszáma és az ehhez kapcsolódó problémák semmivel sem jelentenek kisebb gondokat a roma etnikum fentebb vázolt problémáinál. A megoldási lehetőségek is legalább annyira szűkösek. A jelenleg alkalmazott megoldások többségéről mindenki tudja, hogy legfeljebb a helyzet szinten tartására elegendőek, a javítására azonban már nem képesek. A tartósan munkanélküliek problémái aligha oldhatók meg addig, amíg a munkaerőpiacon ma meglévő feszültségek nem csökkennek elfogadható szintre. Ugyanakkor a tartósan munkanélküliek is csak abban az esetben számíthatnak komolyabb elhelyezkedési esélyre, ha jelentősen változik a mentalitásuk főképpen a munkahely keresést illetően.

3.3 Kérdőíves életmód kutatás, a humánpotenciál kontextusában

A kutatások első fázisa 2001-ben kezdődött, amikor az Ormánságfejlesztő Társulással közösen kidolgozott kérdőív alapján egy életmód vizsgálat volt a Sellyei,

melynek célja, hogy felmérjük, hogyan gondolkodik az „ormánsági ember” önmagáról, életteréről és a mikro-régióról, ahol él. (Melléklet 5)

3.3.1 Kérdések jellege

A kérdések három témakört öleltek föl. Az első témakör az Ormánság és benne a Sellyei kistérség imázsa, melyhez kapcsolódóan a kistérség értékeire, az ormánsági ember mentalitására, kultúrájára, felfogására, a térséghez való kötődésére kérdeztünk rá. A második témakör az Ormánságra, mint életterre, a kistérség társadalmi, gazdasági fejlettségre vonatkozott. A harmadik témakör pedig a térségfejlesztő társulás munkáját, ismertségét, és a lakosok politikai affinitását vette nagyító alá.

Imázs és kötődés a lakossági vélemények tükrében

A válaszadók 73%-a csak rosszat mondott az Ormánságról és benne a Sellyei kistérségről, semmi jó, semmi kellemes nem jut az eszükbe róla.

A „rossz” fogalmait is fokozzák, viszolyogva, vagy éppen beletörődve, tárgyiasan írják le a nyomor fokozatait, formáit.

A megkérdezettek 10%-ának jut eszébe kizárólag kellemes, jó, pozitív dolog a térségről, a válaszok elsősorban a táji és építészeti adottságoknak szólnak.

14%-a volt a válaszadóknak, aki említette a térség kedvező és kedvezőtlen adottságait is, ők elsősorban a táji adottságokat pozitívan, a gazdaságiakat negatívan értékelték.

A kedvező választ adók között háromszor annyian vannak az alacsony iskolai végzettségűek (általános és szakmunkás) az érettségi, illetve felsőfokú végzettségűek válaszaival differenciáltabbak. A gazdasági aktivitás nem befolyásolta ennek a kérdésnek a megválaszolását.

A természeti értékek vonatkozásában, a megkérdezettek 67%-a tudott olyan helyeket megjelölni, amely természeti értéként jelentős lehet a kistérségben.

A kérdésekre adott válaszok alapján elmondható, hogy az ormánsági ember a Sellyei kistérségben a maga fajtájáról nagyon rossz véleménnyel van az általános megítélést tekintve. Az emberek önértékelését áthatja a munkanélküliség, a szegénység, a kilátástalanság. Az ormánsági embert értéktelennek, rossznak gondolják a válaszadók. Elszomorító, ahogyan ezek az emberek saját magukról és a földijeikről vélekednek.

A kistérség, mint életter, a lakossági vélemények tükrében

Az emberek többsége úgy gondolja, úgy érzi, hogy jelentősen az átlag alatti a térség gazdasági fejlettsége. Egy kicsi eltérés csupán csak a tendencia megítélésében

mutatkozik, azaz, bár a terület helyzete jelentősen romlott az elmúlt években, a válaszadók megítélése szerint a többi kistérséghez képest ez inkább átlagos mértékű romlásnak mondható. A válaszadók 68%–a nem elégedett a települése által nyújtott életkörülményekkel. Többen indokolták meg elégedetlenségüket, elsősorban a munkanélküliséggel, a rossz infrastruktúrával, a szegénységgel.

A lakosok szerint a legsürgetőbben fejlesztésre szoruló területek az alábbiak:

- Munkahelyteremtés – 49%
- Infrastruktúra – 14%
- Településfejlesztés – 19%
- Minden, az egész falu – 13%
- Utcák, házak, porták – 3%
- Kultúra – 2%

Megkérdeztük azt is, hogy az emberek miben látják a kistérség kitörési esélyeit is, 7 válaszlehetőséget kellett rangsorolni, illetve egyéb kitörési pont megadására is lehetőség volt.

Figyelemre méltó, hogy a kérdőívvezés során már beindult agrárintegrációs projektet a válaszadók többsége a legkevésbé fontos kitörési pontnak tartja, itt a módusz (a leggyakoribb érték) 7, a vadászturizmus, ökoturizmus, természetjárás a következő, a 6-os módusszal. A középmezőnyben a kulturális értékek megóvása és a kulturális turizmus, valamint a falusi vendégfogadás kaptak helyet. A legtöbben első helyen az ipari park létrehozását, termelő üzemek letelepítését, a hagyományos mezőgazdaság fejlesztését és az infrastruktúra fejlesztést jelölték meg mint elsőrendű kitörési esélyt. Amennyiben a pontszámok átlagát tekintjük, úgy a sorrend a következő:

1. mezőgazdaság fejlesztése a hagyományos művelési ágakban
2. ipari park létrehozása, fejlesztése, termelő üzemek letelepítése
3. infrastruktúra fejlesztésével, vonzó léttér kialakítása
4. falusi vendégfogadás feltételeinek megteremtése
5. kulturális értékek megóvása, kulturális turizmus fejlesztése
6. mezőgazdaság fejlesztése, gyógynövények termesztése
7. ökoturizmus, vadászturizmus, természetjárás.

Hangulat, várakozások

Az emberek úgy érzik, hogy családjuk anyagi helyzete az elmúlt egy-két évben nem változott, illetve valamelyest romlott, és úgy tartják, hogy a jövőben sem

fog változni. A medián értéke itt azonban szintén a 3. választ erősíti, ami azt jelenti, hogy a lakosság azért bizakodóan tekintenek a jövőbe.

Az emberek tehát a nehéz körülmények ellenére is remélik, hogy helyzetük nem romlik, illetve 1/3-uk szerint valamelyest javulni fog a közeljövőben.

A válaszadás nem függött a lakóhelytől, sem egyéb változótól. Összességében elmondható, tehát, hogy a vagyoni helyzet mostani megítélése alapvetően meghatározza a jövőbeni várakozásokat. Sem a nem, a kor, az iskolai végzettség, de még a gazdasági aktivitás sincs rá ilyen mértékben hatással.

3.3.2 Következtetések

A kérdőív feldolgozása után a válaszokból kiderült, hogy az emberek önértékelését, az ormánsági lét, a kistérség, mint élettér alapvetően meghatározza. Amikor a mentalitásról, és közérzetről beszélünk, elsősorban a fejlesztésekről beszélünk, a kettő el nem választható egymástól. A fejlesztések és a kitörési lehetőségek megítélésében van a legnagyobb véleménykülönbség a lakosság és a szakemberek között. Ezért ezen a területen további komoly feladatok vannak, területfejlesztési és kommunikációs vetülettel egyaránt.

Miután a lakosok pl. a turizmust és a reform – agrár fejlesztési programot (gyógynövény) az utolsó helyre tették a kitörési pontok között, míg a hagyományos mezőgazdaságot és ipart a rangsor elejére, meg kell tudnunk a miérteket.

A miértek lehetséges okai:

- Valóban nem ezek a kitörési pontok, a szakemberek rosszul választottak
- Az emberek számára nem jelent valódi megélhetést, csak keresetkiegészítést, nem látják benne saját boldogulásukat
- A vállalkozóvá válás ebben a formában nem elég csábító.
- Nem ismerik, nem tudják, hogy „mit kíván, és mit hoz” ez a fajta termelés, vagy gazdálkodás
- Egész másban érdekeltek, és nem tudnak rugalmasan váltani a termelési módok között
- A kistérségben élő emberek nem rendelkeznek még olyan tudásokkal sem, hogy fel tudják mérni helyzetüket. Az ipar és mezőgazdaság megteremtéséhez szakképzett munkaerőre van szükség, a térség humánpotenciálja nem erről tanúskodik.

3.4 Komplex kérdőíves humánerőforrás felmérés

A kutatás második fázisát a fent bemutatott életmódvizsgálat alapján alakítottam, amely összetett adatgyűjtési folyamat volt. Ez elsősorban egy újabb

kérdőíves vizsgálatból (Melléklet 6) állt. A kérdőívezést az Ormánság Fejlesztő Társulás ÉLETFA programja és az Európai Unió ECOS–OUVERTURE Eugénia projektje keretében a Pécsi Tudományegyetem hallgatóinak közreműködésével végeztük.

A kistérségi települések kiválasztása után következett a települések népesedési, gazdasági–társadalmi, foglalkoztatottsági, infrastrukturális, környezeti, turisztikai, oktatási viszonyait, helyzetét, illetve állapotát komplex módon felmérni képes kérdőív összeállítása. A 36 kérdésből és kérdéscsoportból álló részletes kérdőíveket végül 14 főből álló anketőr csoport töltötte ki, amelyből 322 darab volt értékelhető.. Természetesen törekedtem a reprezentatív mintavételre, de a válaszadás önkéntes volta miatt, az előre felállított szempontrendszer kissé sérült. Előzetes KSH adatok alapján készítettem mintavételi tervet (nem, kor, végzettség, lakhely).

A kutatási feladat és az általam választott módszer komplex jellege eleve azzal számolt, hogy a kérdőívek mellett más források, adatok és módszerek eredményei is beépülnek az elemzésekbe.

A kérdőív megalkotása során több módszertani szempontot kellett egyszerre figyelembe venni. Emiatt egyrészt a feldolgozhatóság érdekében korlátozni kellett a nyitott kérdések használatát, másfelől viszont olyan újszerű információk és információátvitel megismerésének az igénye merült fel, többek között az egyének életterének, vagyoni helyzetének és a térség vállalkozói aktivitásának lehetséges feltárása, amelyeket eddig ilyen összefüggésekben és komplexitással még nem vizsgáltak az adott térségben. A kérdések egy részét tehát csak nyitott kérdésként lehetett megfogalmazni és feltenni.

A kiadott 440 kérdőív közül 392 került kitöltésre a területen. Az adatfelvitel után 383 tartalmazott komplexen vizsgálható információkat. (Az értékelhetetlen kérdőívek fő hibafaktora az volt, hogy a komplexen vizsgálandó kérdéscsoportokból [P4, P8, P9, P13 – V10, V11, V12, V13, V14 – P9, P11, V19, V20] nem minden kérdésre érkezett válasz). A kérdőíves felmérést kiegészítette Sellyei Munkaügyi Kirendeltség aktuális adatainak elemzése, és ezen kívül a KSH éves jelentéseinek sárokszámait kerültk feldolgozásra.

3.4.1 Az analízishez felhasznált fő eljárások

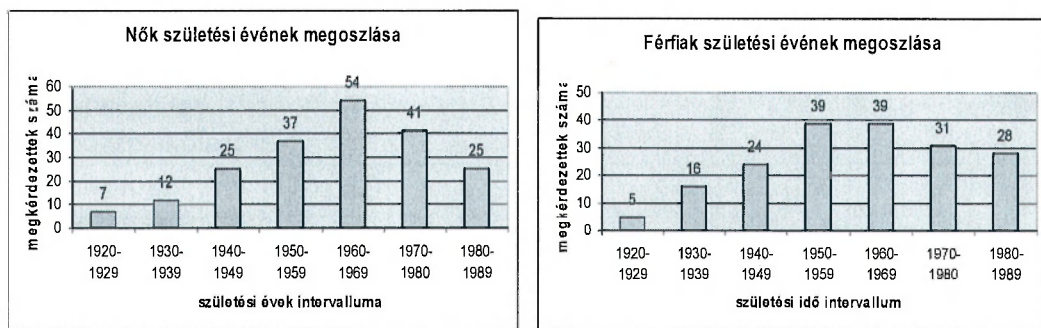
Az elemzéshez használt műveletek a statisztika körében gyakran alkalmazott gyakoriság, átlag, szórás, variancia számítások voltak. Ezen kívül a faktoranalízist és a multidimenzionális skálázást használtam, mint többváltozós elemzési módszert a komplex vizsgálatokban.

3.4.2 Adatelemzések

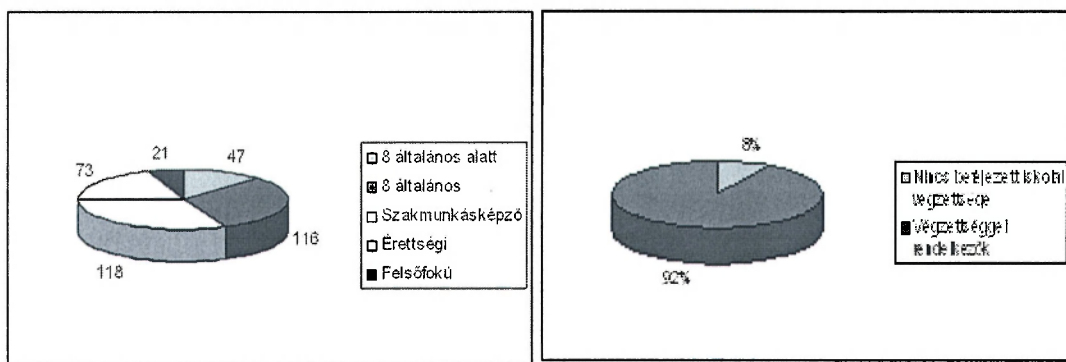
Az adatfelvitelt követően első lépésben a válaszadók nemét, majd külön a nők, külön a férfiak (28. ábra) életkorát vizsgáltam. A 29. ábrán látható, hogy a megkérdezettek 52%-a nő 48%-a pedig férfi. Ez reprezentálja a KSH 2001-es népszámlálási adatát, amelyben 54% volt a nők aránya a Sellyei Kistérségben

A kutatásban felmértem a megkérdezettek születési éveit is, amely a gazdasági aktivitás szempontjából releváns adat. Látható a 28. ábrán, hogy a megkérdezettek többsége az aktív korú lakosságot reprezentálja, ennek számaránya a KSH adatai szerint 60% a kistérségben. A reprezentativitás miatt én is törekedtem erre, így a megkérdezettek körében az aktív korú lakosság 63% az adott válaszok alapján.

Az iskolai és szakmai végzettség tekintetében a bemutatott diagram (29. ábra) szintén jól reprezentálja a dolgozat helyzetértékelésében bemutatott aluliskolázottságot.

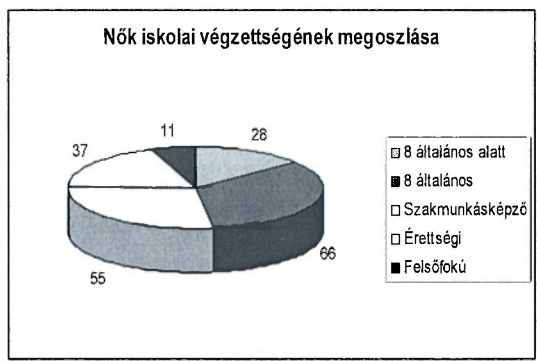
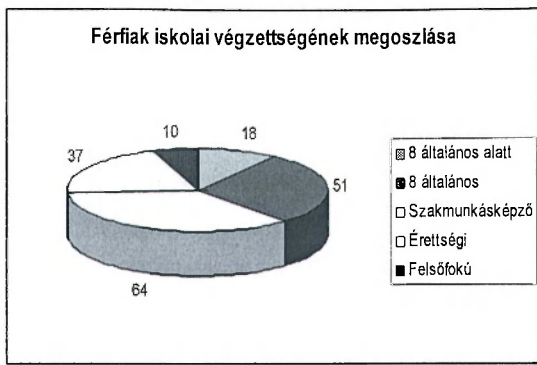

28. ábra: A nők és a férfiak születési évének megoszlása a megkérdezettek körében

29. ábra: Legmagasabb iskolai végzettségek megoszlása és a végzettséggel nem rendelkezők aránya a megkérdezettek körében

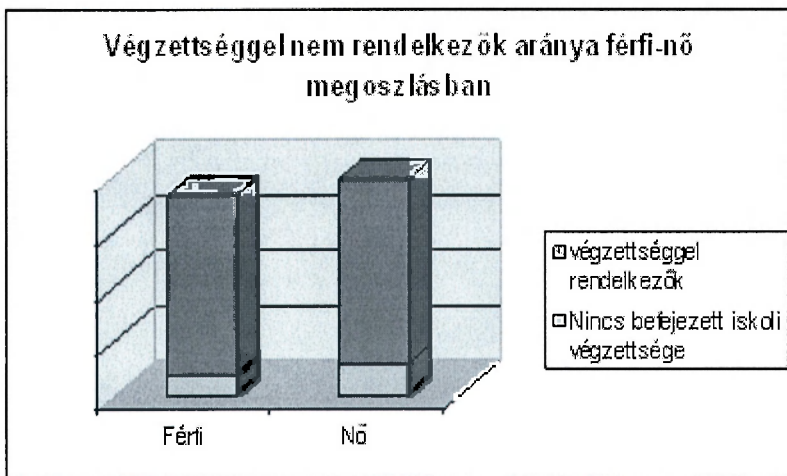
Az iskolázottságot vizsgálva elmondhatjuk, (30. ábra) a férfiaknál az iskolai végzettséggel nem rendelkezők aránya 10%, míg a nőknél 14% (1. táblázat). Az adatokat térképen elemezve (32. ábra) láthatjuk, hogy különösen akut a probléma Gilvánfán és Adorjás térségében.

30. ábra: A férfiak és a nők iskolai végzettségének megoszlása a megkérdezettek körében

	Férfiak		Nők	
Általános iskolai bizonyítvány nélkül	18	10%	28	14%
8 általános iskolai végzettség	51	28%	66	33%
Szakmunkás-bizonyítvány	64	35%	55	27%
Érettségi és szakközépiskola	37	20%	37	18%
Felsőfokú végzettség	10	5%	11	5%

1. táblázat: A férfiak és a nők végzettségének arányai

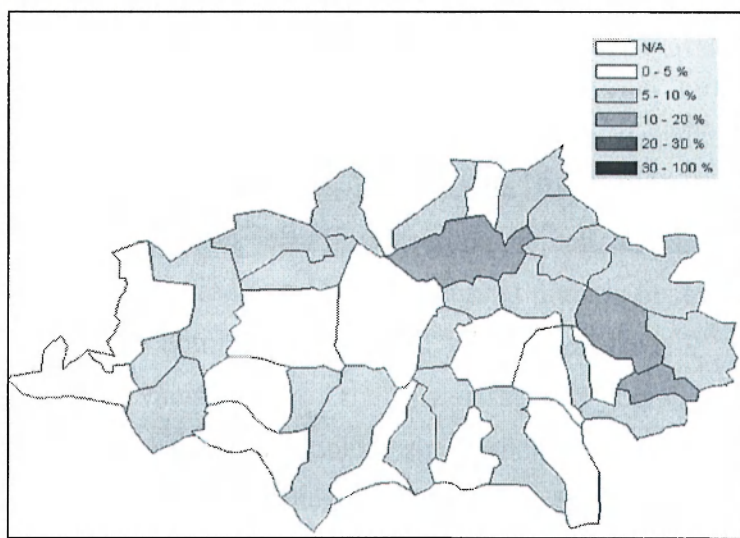

31. ábra: Végzettséggel nem rendelkezők aránya férfi – nő bontásban

A 31. ábrán bemutatom a megkérdezettek körében mért iskolázatlanságot. Látható, hogy a nők körében ez a tényező lényegesen nagyobb részarányt képvisel, mint a férfiaknál. Ez nem csak a Sellyei kistérségre jellemző, ez országos arány is.

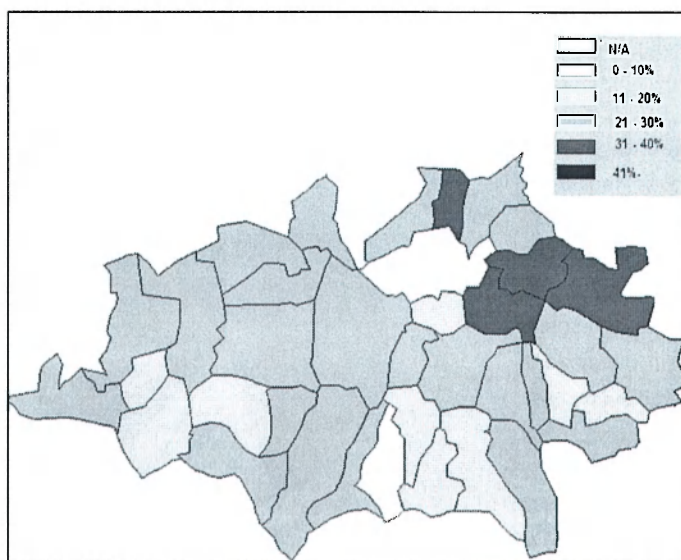
A fejlesztési szempontokat figyelembe véve leírható, hogy az első lépés e települések humán potenciáljának növelésében az iskolapótló, alpműveltséget biztosító képzések a legfontosabbak. A többi települést szemügyre véve látszik, hogy

kivétel nélkül minden településen megtalálhatóak az „írástudatlanok”. Ez abból a szempontból is probléma, hogy a korunkban zajló társadalmi, gazdasági folyamatokat sem tudják ezen emberek értelmezni, így számukra a fejlesztés sem jelent kihívást. Márpedig amíg ezeket az embereket nem lehet a kognitív fejlődés megkívánta folyamatokba bekapcsolni, (nem válnak aktív állampolgárrá) addig a lokális fejlesztéseknek is gátjává válnak, hiszen ilyen „képzettség” birtokában a munkaerőpiacra bekapcsolódni nem tudnak, a térség, települések szociális ellátására szorulnak és a fejlesztésre szánt pénzek nagy része is a szociális ellátó rendszerben talál gazdára, arról nem is beszélve, hogy szakmai képzésekben sem vonhatóak be.

forrás: KSH adatok alapján Filó 2003

32. ábra: Általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők aránya a térség településein a megkérdezettek körében

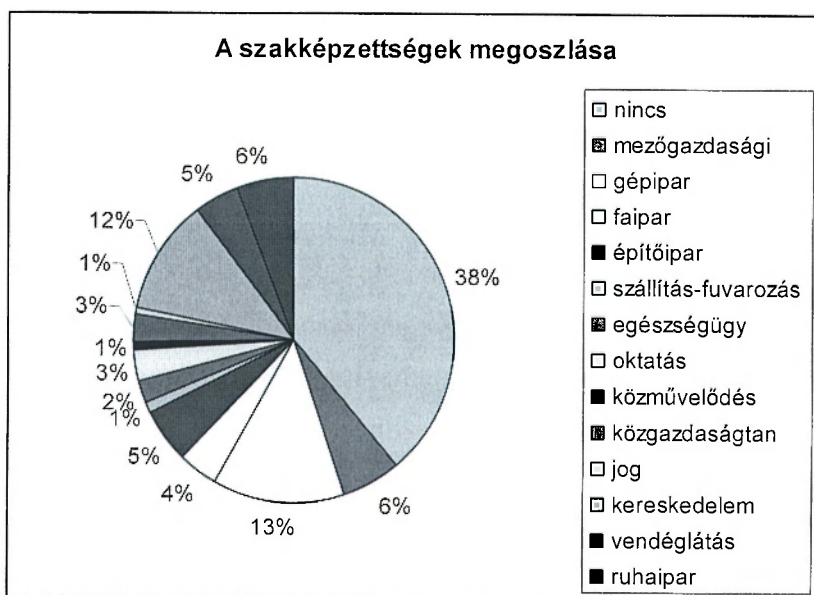
forrás: KSH adatok alapján Filó 2003

33. ábra: Szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők aránya a térség településein a megkérdezettek körében

Problémát jelen e téren az is, hogy felnőttek általános iskolája csak Sellye városában működik, ahova néhány településről a bejárás is megoldhatatlan iskolaidőben.

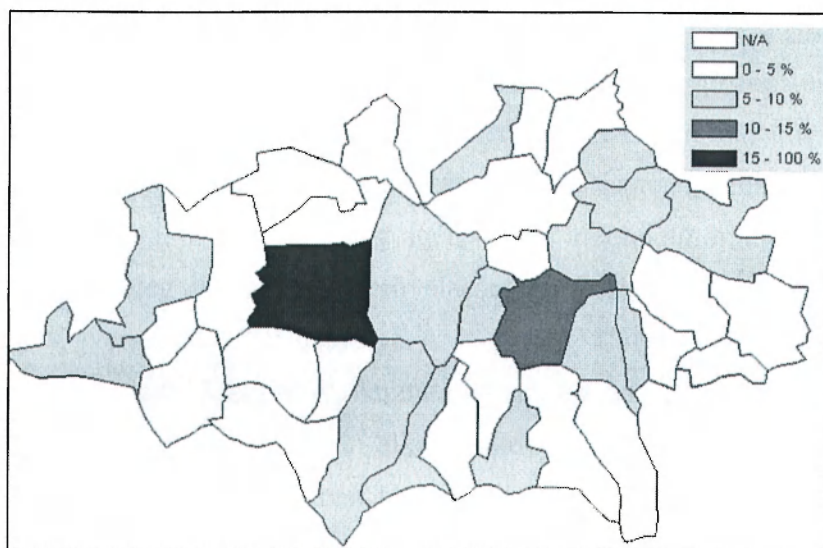
Amennyiben ezek az emberek nem tudnak reintegrálódni a munkaerőpiacra, fennáll annak a veszélye, hogy gyermekeik számára sem közvetítik azokat az értékeket, követelményeket, amelyet a kognitív társadalom támaszt velünk szemben, így tovább generálva és hatványozottan generálva a folyamatot, gyermekeiket sem ösztönzik arra, hogy a tanulás lesz számukra kulcs a boldoguláshoz.

A férfiaknál a végzettség tekintetében a szakmunkás–bizonyítvány dominál (35%), a nőknél pedig az általános iskola befejezése (33%). Bemutatva (33. ábra) az iskolázottsághoz hasonlóan e téren sem mutat jó arányokat a felmérés, hiszen általánosságban elmondható, hogy a lakosság 25%-a rendelkezik valamilyen alapfokú szakképesítéssel. A térképen nem tudtuk látványosan szemléltetni, de e szakképesítések nagy hányada jelen munkaerőpiacunkon eladhatatlan szakma. A következő (34. ábra) a válaszadók szakmastruktúráját mutatja be, amelyen, láthatjuk, hogy korszerűtlen. A domináns szakmák a mezőgazdaság–, gépipar– és a kereskedelem területén vannak. 58% a mezőgazdaság és a gépipar területén szerzett képesítést, amellyel már nem tudnak boldogulni. Ennek az az oka, hogy Sellyén, mint a térség egyetlen középfokú intézményében, mezőgazdasági képzés folyik, (elsősorban mezőgazdasági gépek kezelésével kapcsolatos képzés) és sokan – akiknek az általános iskola elvégzése után nincs más lehetősége – itt szereznek szakképesítést.

34 ábra: A szakképzettségek megoszlása a megkérdezettek körében

A középfokú végzettséget reprezentáló térképet elemezve (35. ábra), hasonlóan elszomorító kép tárul elénk. A térkép alapján elmondható, hogy általában a településeken meghatározó középfokú végzettséggel bíró réteg, itt a falvak lakóinak max. 10%-a.

35. ábra: Középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a térség településein a megkérdezettek körében

Kicsit jobbnak mondható a helyzet Sellyén, ahol 15% felett van az érettségizettek aránya. Egy térség vezető településén ez az arány kifejezetten rossznak mondható, hiszen a szellemi potenciálnak a térség központban koncentrálni kellene. A térség leszakadásának nagymértékben köszönhető ez a tény is, hogy nincs meg az a szellemi tőke, amely szükséges lenne ahhoz, hogy komplex fejlesztési folyamatok induljanak el a térségben. Emellett szükséges lenne, hogy a térségben alapítsanak olyan gimnáziumot (szakközépiskolát), amely csökkenti a tizenéves korban elkezdődő vándorlási folyamatokat, és a szellemi potenciál növelésében is fontos szerepet tölt be, mind a képzés mind a művelődés, kultúra területén.

Az elégtelen mutatók jól reprezentálják, hogy a térségből középfokú tanulmányokat befejező fiatalok csak nagyon kis százaléka tér vissza településére, így a térség szellemi innovációja is folyamatosan az országos átlag alatt marad jóval. Így a térségben többnyire az aluliskolázott előregedő, vagy sokgyerekes aluliskolázott cigány családok maradnak, akik úgy alakították mára életszükségleteiket, hogy a szociális juttatásokkal fedezni lehet ezeket.

A bemutatott térképek reprezentálják a térség humánpotenciálját. Összefoglalva elmondható, hogy a terület humánerőforrás állománya alapján véve fejlesztésre szorul, amelyhez szükséges a helyi fejlesztők, képzési szakemberek és

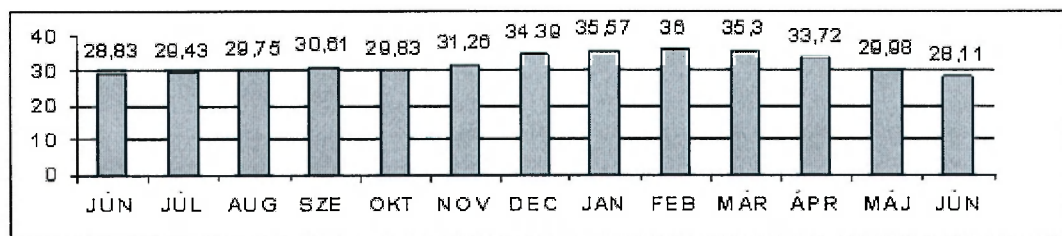
kutatók szoros összefogása. Az eddigi humán fejlesztések nem hoztak áttörő eredményeket, ugyanis ha megnézzük az elmúlt időszak munkaerő-piaci elemzéseit a mutatók nem pozitív változásokat jeleznek számunkra.

Ez a szakmaszerkezet és képzettségi struktúra XXI. század társadalmában nem megfelelő, ugyanis egy-egy térség munkaerő-állományának iskolázottsága mind a gazdaság dinamizálása, mind az egyének életpályája, munkaerő-piaci esélyei szempontjából kiemelkedő jelentősége van. A gazdaságban ma már hosszabb távon sem lehet a munkahelyek nagy tömegű, látványos bővülésére számítani. A gazdasági struktúra átalakítására, a piacgazdaság igényeinek megfelelő munkaerő-struktúra kialakítására fékezőleg hat a munkaerő alacsony iskolázottsága, elavult szakmai ismeretei, azok gyenge konvertálhatósága.

A folyamatosan változó foglalkoztatási struktúra kvalifikált, mobil, a változó körülményekhez gyorsan, rugalmasan alkalmazkodni képes munkaerőt kíván, ezzel szemben a munkanélküliek zömében alacsony iskolázottságú, szakképzetlen vagy elavult szakmai ismeretekkel rendelkező munkavállalói réteg figyelhető meg.

A munkaerőpiac előnytelen változásainak összessége különösen hátrányosan érinti azokat, akik alacsony iskolázottságuk, vagy szakképzetlenségük mellett valamilyen egyéb társadalmi, szociális, illetve egészségügyi hátránnyal rendelkeznek, s mindez sok esetben a területi egyenlőtlenségekből fakadó hátrányokkal párosul. Egyeseknél az említett tényezők együttesen fejtik ki hatásukat és halmozottan hátrányos helyzetük miatt a legesélytelenebbé válnak a munkaerőpiacon.

Ezt támasztják alá a Sellyei Munkaügyi Kirendeltség adatai is a munkanélküli mutatók tekintetében.

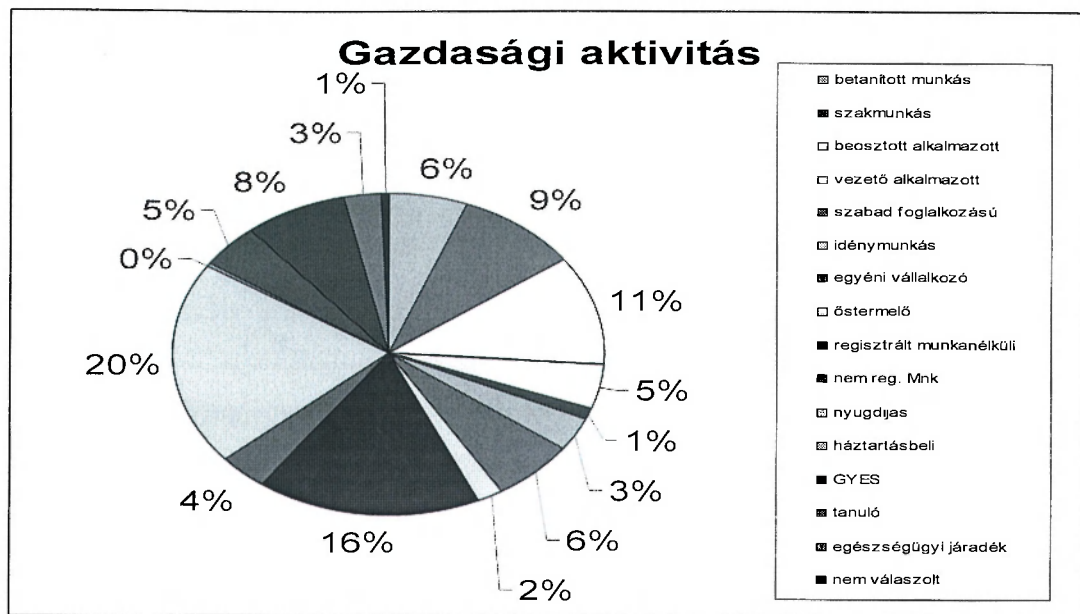

36. ábra: A munkanélküliségi ráta a Baranya Megyei Munkaügyi Kirendeltség Sellyei kirendeltségén 2002-03

A munkanélküliséget bemutató diagramon (36 ábra) látható, hogy a munkanélküliségi ráta kisebb ingadozásoktól eltekintve állandósulni látszik, a mutató 28–36% körül mozog. Látható, hogy a munkanélküliségi ráta a téli hónapokban csúcsosodik, hiszen ebben az időszakban nincs mód szezonális munkát vállalni.

Az általam végzett felmérésben a megkérdezettek gazdasági aktivitását a következő diagramok szemléltetik. Látható, hogy a válaszadók legnagyobb része

nyugdijas (73fő) vagy regisztrált munkanélküli (60fő) (37. ábra). Emellett a kör diagramm jól szemlélteti az inaktívak részarányát a válaszadók közül.

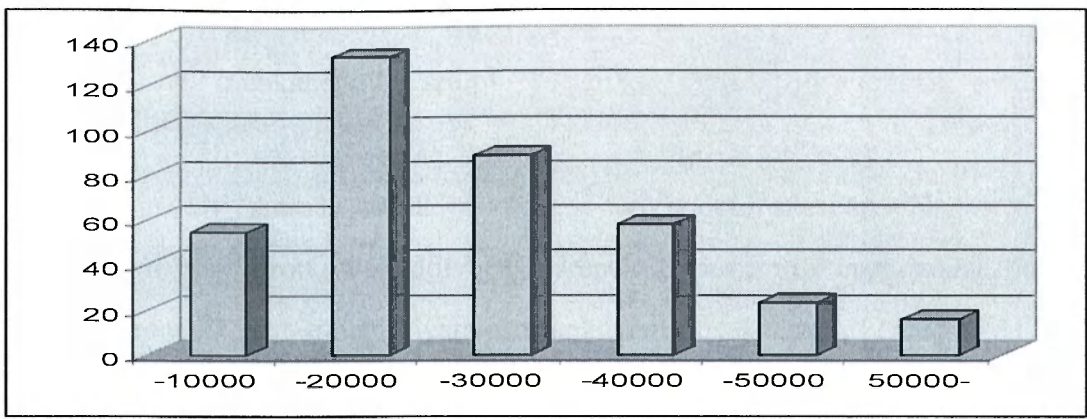

37. ábra: A megkérdezettek gazdasági aktivitásának aránya

A térségben élők foglalkoztatásának legnagyobb problémája a munkahelyek krónikus hiánya. A munkanélküliségi ráta ugyanis jóval az országos átlag fölé magasodik.

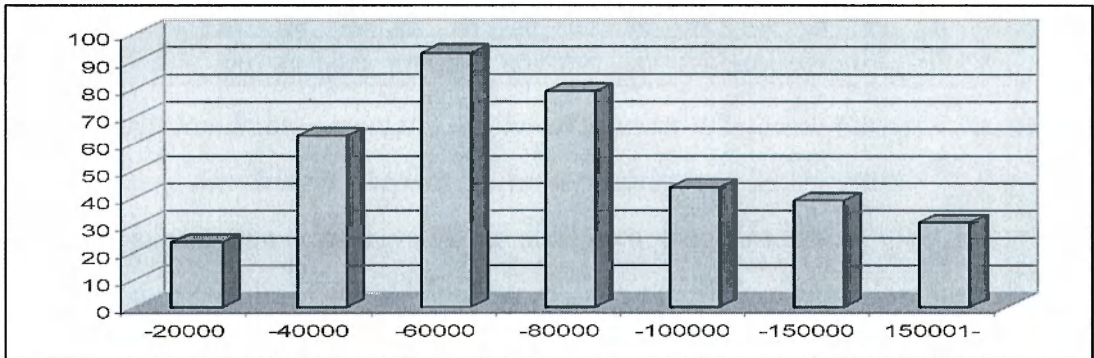
A korábbi nagyvállalatok leépültek, az utánuk maradt „foglalkoztatási űrt” máig sem sikerült feloldani, mert a helyi vállalkozások kisméretűek és tőkeszegények, a nagyobb beruházásokra képes külföldi tőkét pedig egyáltalán nem vonzzák a szerényebb lehetőségek. A foglalkoztatottság és a gazdasági helyzet szorosan összefüggnek egymással. Az utóbbi jelentős fejlesztése nélkül számottevő munkahelyteremtés sem képzelhető el, ami a helyi tőke hiányában csak jelentős kormányzati segítséggel képzelhető el, mindenekelőtt az úthálózat kiépítésére, illetve korszerűsítésére lenne szükség.

A munkaerőpiac jellegzetessége, hogy a terciér szektor sem tudta átvenni a gazdasági rendszerváltás sodrában a mezőgazdaságban és az iparban feleslegessé vált munkaerőt. A szolgáltató ágazatban létrejött vállalkozások legnagyobb része egy-két főt foglalkoztat, tehát munkaerő-piaci szerepük nem jelentős. A vendéglátás, a szálláshely szolgáltatás kevés kivételtől eltekintve nem játszik jelentős szerepet. A belföldi turizmust nem vonzza a terület és a határok zártsága miatt a legtöbb helyen a szomszédos országokból érkezők száma is jelentéktelen.

38. ábra. Az egy főre jutó havi jövedelem forintban a megkérdezettek körében

A kistérség jövedelmi viszonyai az országos átlag alatt találhatók. 2002-ben Magyarországon az egy főre jutó havi jövedelem átlaga 52.113 Ft volt. Kutatásomban azt az eredményt kaptam, hogy a térségben 25.315 Ft az átlag. A diagramokon (38. ábra) láthatjuk, hogy a válaszadók 15%-ánál ez az összeg nem éri el a 10.000Ft-ot sem. 35%-nál közelít a 20.000 Ft-hoz. A felmérésben a megkérdezettek 10%-a jelezte, hogy 50.000 Ft, vagy afelett van a havi egy főre jutó jövedelem a családjában.

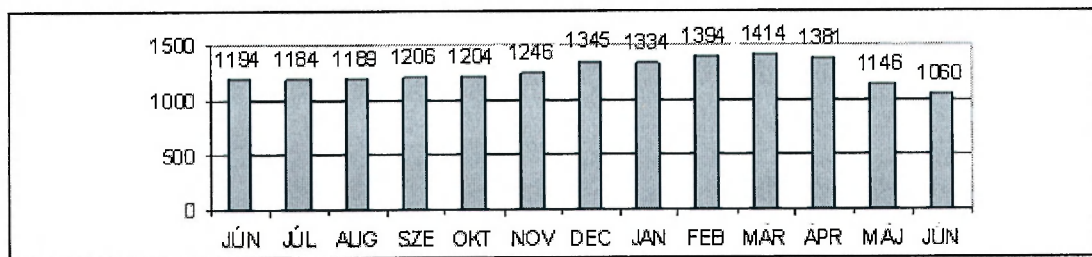

39. ábra: Családi jövedelmek a megkérdezettek körében

A családi jövedelmeket vizsgálva láthatjuk, hogy a 2002-ben kiadott statisztikai mutatók szerint a létminimum egy háztartásra számolva 92.871 Ft volt ezzel szemben a diagram azt mutatja számunkra, (39. ábra) hogy a megkérdezettek 30%-a, aki legalább a létminimumon, vagy afölött él. A válaszolók 70%-a olyan körülmények között él, amely nem éri el a minimum szintet sem. A munkanélküli segély összege, amely 2002-ben 270 napig volt folyósítható 18.530 Ft, a szociális segély havi összege pedig 12.100 Ft volt. A GYES összege 20.100 Ft, a családi pótlék egy gyerek esetében 3.800Ft, két gyermek esetében gyermekenként 4.700 Ft,

három vagy több gyermek után pedig 5.900 Ft⁵. A felvonultatott összegekből látszik, hogy tartósan munkanélküli szülők esetén a családi jövedelmek rendkívül alacsonyak.

Az inaktív lakosság jövedelemszerzése a vizsgált időszakban többnyire állami juttatásokból származott. A kérdőívben szerepelt kérdés arra vonatkozólag, hogy a válaszadó rendelkezett-e nem hivatalos munkaviszonnyal. Erre a kérdésre (P12) 31 fő (8%) egyértelműen jelezte, hogy dolgozott „feketén”, 310-en állították magukról, hogy soha nem vettek részt ilyen foglalkoztatásban és 37 fő nem akart válaszolni e kérdésre. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a térségben a gazdasági helyzete annyira rossz helyzetben van, hogy a '90-es évek Magyarországra jellemző „feketemunka vállalás” sem lehetséges e területen.

40. ábra: Rendszeres szociális segélyben részesülők száma a Baranya Megyei Munkaügyi Központ Sellyei kirendeltségén 2002 - 2003

A kérdőívben kapott válaszok alapján a megkérdezettek több mint 1/3-a jelezte, hogy szociális ellátásokban részesül. A Sellyei Munkaügyi kirendeltség által közzétett adatokat kutatásom is alátámasztja, ugyanis az ő mérésük is bemutatja, hogy rendszeres szociális juttatásokból él a térség lakosságának nagy többsége (40. ábra) ez különösen jellemző a roma családokra, akik képzettség, végzettség hiányában tartósan kiszorultak a legális munkaerőpiacról, becslések alapján a látens munkanélkülieken belül is ők vannak többségben és vajmi kevés esélyük van arra nézve, hogy visszakerüljenek a térség foglalkoztatottjai közé.

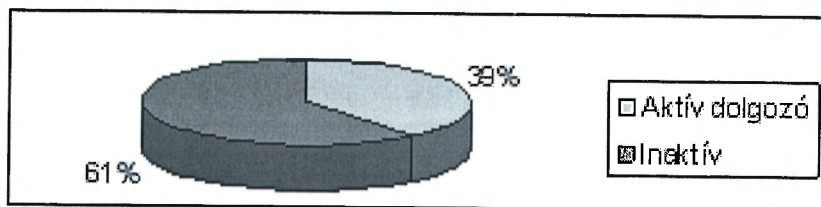
A roma foglalkoztatottsággal kapcsolatban kialakult helyzet drámaiságát önmagában is hangsúlyosabbá teszi a területen élő roma népesség nagysága.

A területen a legakutabb a helyzet Gilvánfán, ahol a település 100%-a cigány, de ide sorolható még Piskó, Besence, Bogdása, Kemse, Lúzsok, ahol a roma lakosság aránya 70% fölött van. Azokon a településeken, ahol rossz a gazdasági helyzet, kevés

⁵ A bemutatott összegek a „Magyarország 2002” KSH kiadványból származnak

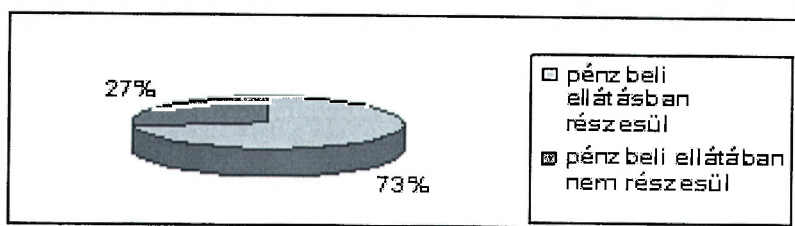
a munkahely, ott nagyobb számban fordulnak elő romák a jobb adottságokkal rendelkező településekhez képest. Ahol viszont a lakosságnak nagyobb a vásárlóereje, így a kedvezőtlenebb anyagi helyzetű roma lakosság fokozatosan kiszorul ezekről a helyekről, s egyre nagyobb számban telepszik meg a környező településeken. A jobb helyzetben lévő települések környezetében pedig megindul egy „elcigányosodási” folyamat. A szegénységgel tehát szinte törvényszerűen együtt jár a roma etnikum települési, majd területi koncentrációja, szegregálódása és szociális ellehetetlenülése.

A kérdőív összeállításakor részletesen vettük figyelembe a megkérdezettek gazdasági aktivitását. A legnagyobb részt a nyugdíjasok (19%) és a munkanélküliek teszik ki (16%). Ha tovább elemezzük ezen adatokat és megnézzük az aktív dolgozók és inaktívak arányát (41. ábra), akkor láthatjuk, hogy a megkérdezettek 39% rendelkezik havi rendszeres jövedelemmel, amelyért megdolgozott és a megkérdezettek 61% nincs jelen a munkaerőpiacon.

41. ábra: Az aktív dolgozók és inaktívak aránya

Ha az inaktívak számarányát tovább vizsgáljuk és megnézzük, hogy közülük hányan részesülnek valamilyen ellátásban tapasztaljuk, hogy 73%-uk valamilyen pénzbeli juttatást kap. (42. ábra)

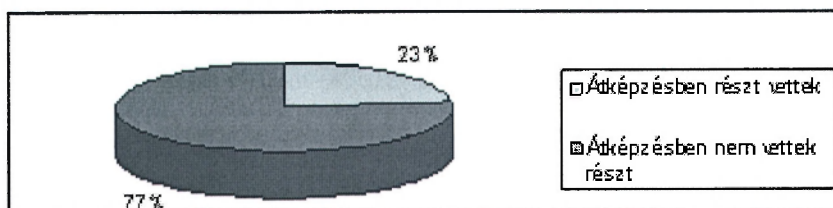
42. ábra: Az inaktívak pénzbeli ellátása

Ezt viszonyítva az aktív dolgozók számához jól látható, hogy az ellátásban részesülők aránya 53%, míg az aktív dolgozóké 47%. Megállapíthatjuk, hogy a kutatás alapján egy aktív dolgozóra 1,12 inaktív támogatott jut, ami a terület szociális eltartóképességét erősen veszélyezteti.

A munkaerőpiaci ki- és átképző programok tekintetében szintén nem találunk pozitív mutatókat a térségben, ugyanis a kirendeltség a jelentkezőket pécsi képző

intézményekbe irányítják, de ezek hozzáférhetősége a tömegközlekedés rossz helyzete miatt nem megfelelő.

A térségben viszont a munkaügyi kirendeltség számításai szerint nem gazdaságos(?)⁶ tanfolyamokat, képzéseket szervezni, hiszen egy-egy meghirdetett tanfolyamra csekély a jelentkezők száma. Ennek az az oka, hogy szakképzésbe csak úgy kerülhet be a jelentkező, ha rendelkezik általános iskolai bizonyítvánnyal. A fent bemutatott térképekből pedig kitűnik, hogy a térségben élők közül sokan nem rendelkeznek 8 általános iskolai végzettséggel. Ezért először a pótló képzések megszervezése lenne a fő feladat, de ennek az az akadálya, hogy a térségben az iskolák többsége körzeti iskola, tehát az elérhetőség megint problémát okoz. A körzeti iskoláknak pedig kis kapacitásuk van arra, hogy felnőtt tanulókat fogadjanak és képezzenek, hiszen ennek módszertani követelményei is vannak. Aki képzésben szeretne részt venni, annak Pécsre kell utazni tanfolyamra. Erre a közlekedési infrastruktúra rossz helyzete miatt rendkívül kevesen vállalkoznak. Ezt mutatják az elmúlt évek képzési arányai is. A 43. ábra szemlélteti, hogy a hatalmas munkanélküliség ellenére csak a megkérdezettek kis része vette igénybe a képzési szolgáltatásokat.

43. ábra: Átképzésben részt vettek aránya a megkérdezettek körében

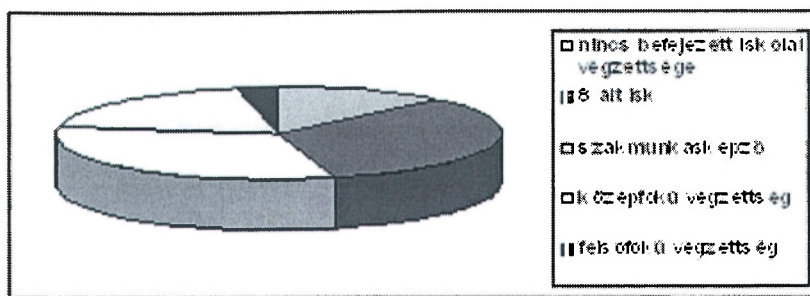
Ez az arány azért is elkészerítő, mert a felmérésből kapott adatok alapján látható (44. ábra), hogy a térségben élők képzettség, végzettség tekintetében is rendkívül rossz mutatókkal rendelkeznek.

Drámaibb a helyzet, ha még azt is hozzátesszük, hogy a szakmunkás végzettségük 75%-a nem piacképes végzettséggel rendelkezik⁷. A diagram

⁶ Felmerül a kérdés a gazdaságossággal kapcsolatban, ha hosszútávon gondolkodunk, akkor nem kifizetődőbb-e most többet befektetni az emberi erőforrások fejlesztésébe (talán nagyobb költséggel kiképezni őket), mint hosszútávon rendszeres szociális és egyéb ellátásokban részesíteni őket. Felmérések szerint, ha a tartósan munkanélkülinek az átképző tanfolyamra 1 óránál többet kell utaznia akkor inkább az állami ellátásokat választja! De a megkérdezettek nagy többsége úgy nyilatkozott, ha helyben lennének képzések akkor szívesen részt vennének rajta!

⁷ A felmérésből kiderült, hogy a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők nagy száma a mezőgazdaság területén rendelkezik szakmával, amelyet ráadásul az 1970-es és 1980-as években szereztek. Ezért jelenlegi munkaerőpiaci pozíciójuk megegyezik a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezőkével.

arányaiból azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a térség lakosságának közel 75%-át kellene képzésben részesíteni.

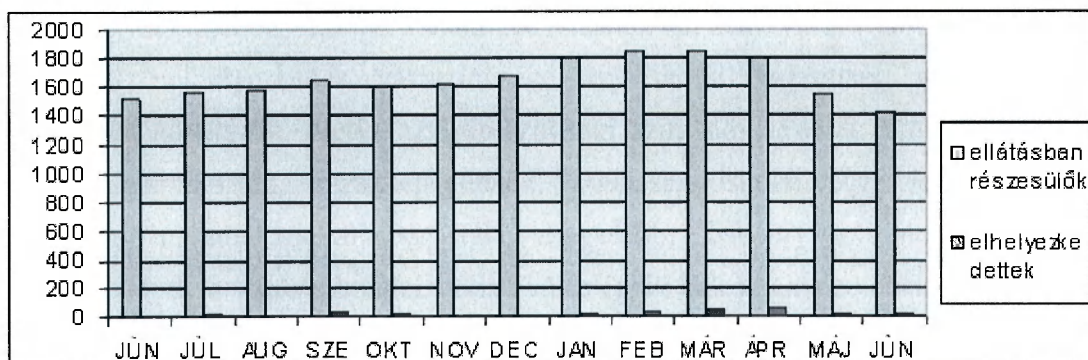

44. ábra: A megkérdezettek végzettségeinek aránya

Így már kevésbé tűnik hihetőnek, az hogy nem lenne gazdaságos a képzések helyi szervezése! A térségben a legnagyobb foglalkoztató a közigazgatás, kevés a vállalkozások száma, így a munkahelyteremtés helyi szinten nehezen oldható meg. Vállalkozói kedv a felmérés szerint lenne, ennek az akadálya, hogy nem rendelkeznek olyan végzettséggel, amellyel piacképes vállalkozásokat lehetne indítani. Így marad a stagnáló helyzet, esetleg a közhasznú foglalkoztatás, amelyben a térségben dolgozni akaró emberek egyre nagyobb számmal kerülnek be hosszabb-rövidebb időre, attól függ, hogy az önkormányzatok meddig tudják a bérköltségeiket előteremteni az így dolgozóknak.

E lehetőséget igénybe vevők száma ciklikus, hiszen mindig attól függ, hogy lehet-e forrásokat szerezni a bérekre. Ez a bizonytalanság nem kedvez a munkavállalóknak és a térség lakosságmegtartó erejében is negatív folyamatokat indukál, hiszen aki dolgozni szeretne, és nem talál folyamatos munkát a kistérségben az előbb, vagy utóbb de elmegy a térségből.

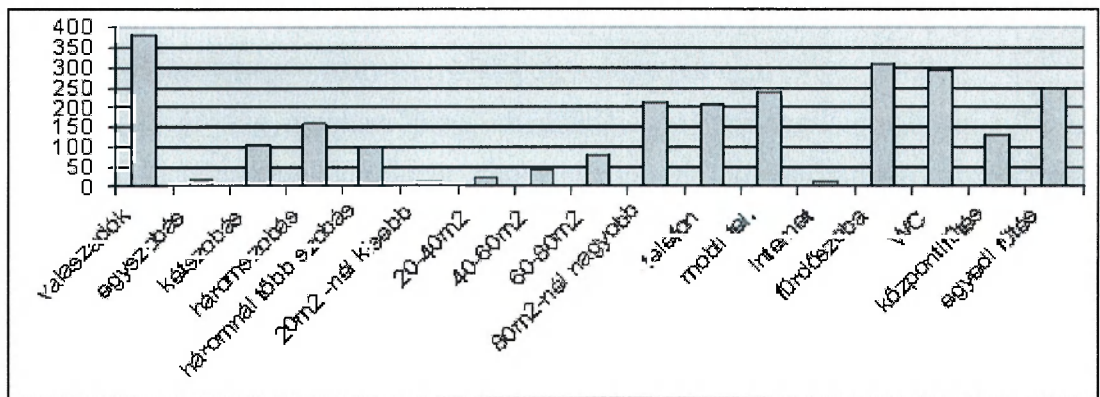
A 45. ábra a Sellyei Munkaügyi Kirendeltség felmérései alapján azt szemlélteti, hogy az elmúlt évben, az állami ellátásban részesülőkből hányan tudtak visszatérni a munkaerőpiacra.

45. ábra: Ellátásban részesülők és az elhelyezkedettek aránya 2002-2003-ban

A munkaerő-piaci reintegráció rendkívül kicsi, 1–2%–os. Ez azt mutatja, hogy a munkaügyi tervezés a kistérségben nem kielégítő. Ez rendkívüli veszélyeket hordoz, hiszen a térség leszakadása még nagyobb méreteket ölthet, a területről folyamatosan vándorol el a képzettebb lakosság és a helyükre az iskolázatlan tömegek költöznek. A képzetlen tömegek hatványozottan generálják önmagukat³, egyre nagyobb költségeket emészt fel a szociális ellátás.

A lakosság életkörülményeit vizsgálva szintén elmondható, hogy a térség elmaradottsága (46. ábra) itt is megfigyelhető. A megkérdezettek alig 1%–a rendelkezik Internet hozzáféréssel, a telefonellátottság sem a XXI. század információs társadalmát reprezentálja.

46. ábra A válaszadók lakáskörülményei

Viszont a diagramon látható, hogy a megkérdezettek viszonylag nagy lakásokban laknak. Ennek oka, a népességcserében keresendő. Az elköltöző jobb módú lakosság által felépített ingatlanok a beköltöző hátrányos helyzetű családok kezébe kerültek.

A feltárt adatok alapján megállapítható, hogy az itt élők nagy része nem rendelkezik a munkaerőpiac által elismert szakmai ismeretekkel, s emellett hiányzik az elhelyezkedéshez szükséges gyakorlati jártasságuk is amely a munkaerőpiacon történő gyors tájékozódáshoz, a munkába álláshoz ma már nélkülözhetetlen.

Az elhelyezkedés valószínűsége az iskolai végzettség emelkedésével arányosan növekszik, illetve az iskolázottsági szint növelésével a munkanélkülivé válás esélye csökken. A szakképzetlenek, ill. alacsony iskolai végzettségűek körében nemcsak a munkanélküliségi ráta magasabb, hanem az iskolázottság, a szakképzettség a tartós munkanélkülivé válás egyik kulcs-tényezőjének tekinthető.

A megkérdezettek körében az alacsony iskolázottságúak aránya rendkívül magas. A munkaerő igények átstrukturálódása az alacsony iskolázottságú

³ 2003-ban elérkeztünk a negyedgenerációs munkanélküliség állapotához!

munkavállalói rétegeket szinte érintetlenül hagyta, arányuk a passzív ellátásban, jövedelempótló támogatásban részesülők között évek óta magas.

A tartósan munkanélküliek szakképzésbe vonási esélye az életkor előrehaladtával csökken, képzési, munkavállalói hajlandóságuk alacsonyabb, a munkanélküliség hosszabb időtartama alatt olyan szociális és mentálhigiéniai ártalmak érik őket, amelyek korrigálását a képzési programoknak kellene biztosítani.

Különösen nehéz a cigány lakosság helyzete a szakképzetlenséget, alacsony iskolázottságukat diszpreferáló munkaerőpiacon. E réteg speciális gondjait növeli, hogy az alacsony iskolázottság rendszerint olyan mértékű ismerethiányt, tanulásban való járatlanságot, szocializációs zavarokat takar, amelyekre a jelenleg működő szakképző rendszer intézményei képtelenek kielégíteni. Ezen problémák kezelésére és megoldására a hagyományosan kialakult módszerek nem elégségesek.

A cigányság munkaerőpiaci integrációjában ugyancsak meghatározó, hogy zömében kistelepüléseken élnek, ahol fejletlen az infrastruktúra következtében hosszabb távon sem lehet számolni a munkaalkalmak látványos növekedésével.

Ezen állítások megerősítésére, igazolására az iskolázottsági, munkaerőpiaci, szociális és gazdasági mutatók egymásra hatását vizsgáltam.

Az elemzéshez használt módszer a faktoranalízis és a multidimenziós skálázás volt.

3.4.3. Faktoranalízis és többdimenziós skálázás

A faktoranalízis célja a modellben szereplő változók számának csökkentése, a változók közötti összefüggések szerkezetének tisztázása, azaz a változók osztályozása, besorolása faktorokhoz. A faktorok mesterséges változók, melyek a megfigyelt változókat a közös faktorok lineáris kombinációjaként fejezik ki.

A legáltalánosabban használt faktoranalízis számítási módszer a főkomponenselemzés. Ez az eljárás egyértelmű megoldást szolgáltat, így az eredeti adatok rekonstruálhatók az eredményből. A változók teljes varianciáját tekinti, ezért a megoldás ugyanannyi faktort tartalmaz, mint amennyi változót, jóllehet valószínűtlen, hogy mindegyik faktort megtartjuk a modellben, mivel kielégítik a megtartási kritériumot, amely rendszerint 1-nél nagyobb sajátérték előírását jelenti.

Többdimenziós (multidimenziós) skálázás: adott objektumokra vonatkozóan észlelt hasonlósági, vagy különbözőségi adatokból szisztematikus módon létrehoz olyan reprezentációkat, amelyek ezen objektumok észlelt viszonyát egy megfelelő dimenzió-számú geometriai térben – a lehetséges legjobb közelítő megoldás, optimális konfiguráció alapján – fejezik ki. Az eljárás eredménye egy pontthalmaz, melyben az egyes pontok úgy helyezkednek el, hogy egymás közötti távolságaik

megfelelnek azon objektumok tulajdonságai közötti eltéréseknek, amelyekhez a pontok tartoznak. Az illeszkedés egyik mutatója a stressz érték – az eredeti és az ábrázolt különbségek közötti hiba mértéke –, a másik az RSQ, mely azt mutatja, hogy az összes varianciának milyen hányadát tudja magyarázni az adott MDS modell.

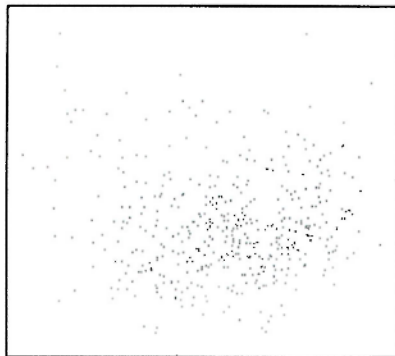
A következő fejezetben bemutatom azokat az elemzéseket, amelyeket a fent leírt két módszerrel értékeltem. A ábrákon pontfelhőket láthatunk, amelyek reprezentálják a válaszadók tulajdonságait, és azt, hogy az egyes változók hogyan hatnak az egyén csoportbeli helyzetére, majd több változó egymásra hatását vizsgálom.

Az adatok feldolgozása után 4 csoportba sikerült szervezni a térség lakosságát a reprezentatív minta alapján⁹.

A tipizálás során a következő tényezőcsoportok adatait használtam:

1. Egyéni körülmények (nem, életkor, iskolai végzettség, szakképzettség, családi állapot, nyelvismeret, informatikai ismeretek, szabadidő eltöltés, civil aktivitások, egészségi állapot)
2. Gazdasági körülmények (havi jövedelem, foglalkozás, (gazdasági aktivitás), átképzés, „feketemunka”, háztartási jövedelmek „származása”, ingázás, gazdálkodásra alkalmas terület)
3. Életkörülmények (családi állapot, közös háztartásban élők, eltartottak, autó, haszongépjármű, ingatlan nagysága, komfortfokozata, állapota)

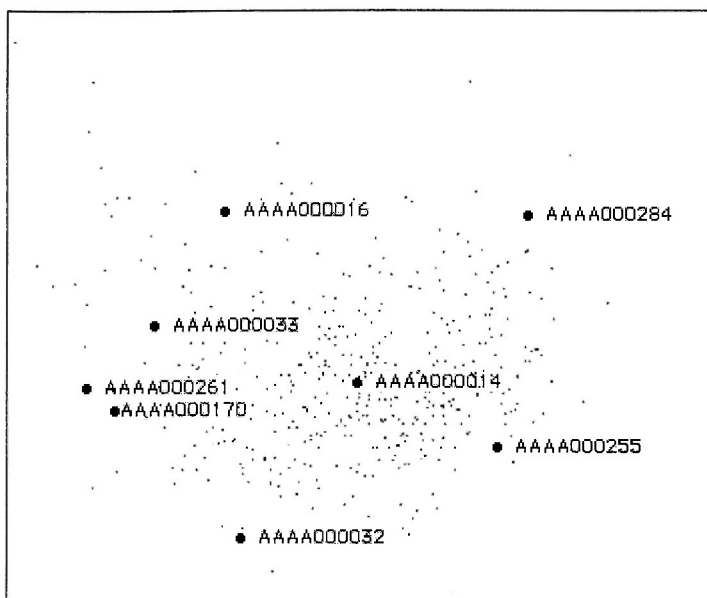
3.4.3.1 Elemzések

47. ábra: pontfelhő

⁹ Ezen kívül a kérdőívben szerepeltek egyéb kérdések is, amelyeknek célja az előzőleg végzett életmód kutatás folytatása, de ezen eredmények publikálása nem lehetséges, mert néhány a felmérésben részt vevő település még nem döntött arról, hogy hozzájárul-e a közléshez.

A 47. ábra a megkérdezett egyéneket mutatja a válaszadásuk szerint. Minden pont egy egyén a kérdésekre adott feleletének összességét szimbolizálja, a válaszok jellemzik a társadalmi pozíciójukat, élethelyzeteiket, a nehézségeket.

48. ábra: A pontfelhőben elhelyezkedő jellegzetes vonásokkal rendelkező egyének

A 48. ábrán szemléltetünk néhány egyént válaszaik alapján. Az AAAA000261-es pont egy 1924-ben született nyugdíjas, aki nem rendelkezik általános iskolai bizonyítvánnyal, a faipar területén dolgozott, akinek a családi állapota özvegy, jövedelme csak a nyugdíjából származik, amely 45.000 Ft körül mozog, komfort nélküli házban él Kémesen, lakása erősen felújításra szorul és egészségügyi problémákkal küzd. Az AAAA000170-es pont egy sellyei idős asszonyt reprezentál, aki szintén 1924-ben született özvegy nyugdíjas, iskolai végzettsége nyolc általános, jövedelme szintén a nyugdíj, (30.000Ft). A ház ahol él 40m² erősen felújításra szoruló. A válaszadó szintén egészségügyi problémákkal küzd. A két közeli pont olyan egyéneket mutat, akik válaszaik alapján hasonló sajátosságokkal rendelkeznek (hasonló élethelyzet, életmód, gazdasági helyzet).

A halmaz középtáján elhelyezkedő pont azt az egyént jelöli, aki a csoport jellemvonásait foglalja össze.

Az AAAA000014-es pont egy 30 éves nőt szimbolizál, mezőgazdasági szakmunkás végzettséggel, kétgyermekes családként 70000Ft családi jövedelemmel, gazdasági aktivitás szerint inaktív, 1998 óta regisztrált munkanélküli,

komfortos 95m²-es lakásban, háztáji- és őstermelő tevékenységet nem folytat, ezen kívül nincs idegen nyelv és informatikai ismerete sem.

A pontfelhő szélein azok az egyének találhatók, akik sajátosságai karakteresen elkülönülnek a csoport többi tagjától.

Az AAAA000261-es pontot, már az első ábrák egyikén bemutattam, nyugdíjas özvegy iskolázatlan férfi. Ez a válaszadó valószínűsíthetően azért került a csoport szélére, mert 45.000Ft-os havi egy főre jutó nettó jövedelme aluliskolázott létére nagyban eltér a csoport többi tagjától. (Iskolai végzettsége ennél kisebb jövedelmet indokolna!)

Az AAAA000033-as pont egy 1959-ben született férfi szakmunkás végzettséggel a vendéglátás területén. 1995-óta nincs jelen a munkaerőpiacon (nem regisztrált munkanélküli), élettársával 3 gyereket nevel, az egy főre jutó havi nettó jövedelem 6000Ft, ami csak szociális juttatásból származik. 360 m²-es ingatlanán 45 m²-es rossz állagú lakása van konyhakerttel. Átképzésben még nem vett részt és arra a kérdésre, hogy vállal-e feketén munkát nem válaszolt. Ez a férfi pedig azért került a peremre, mert az öt fős családban kirívón kevés a havi 28.000Ft összjövedelem, annak ellenére, hogy a férfi szakképzett a vendéglátás területén.

Az AAAA000255-ös pont pedig egy 1971 - ben született, érettségivel rendelkező, kereskedelmi végzettségű fiatal férfit jelöl vezető alkalmazotti beosztásban, aki ötödmagával él egy 60 m² - es lakásban, 100.000Ft-os családi jövedelemmel. E személy peremre szorulásának oka a vezető alkalmazotti beosztás (a válaszadók 5%-a) ellenére alacsony havi egy főre eső nettó jövedelem.

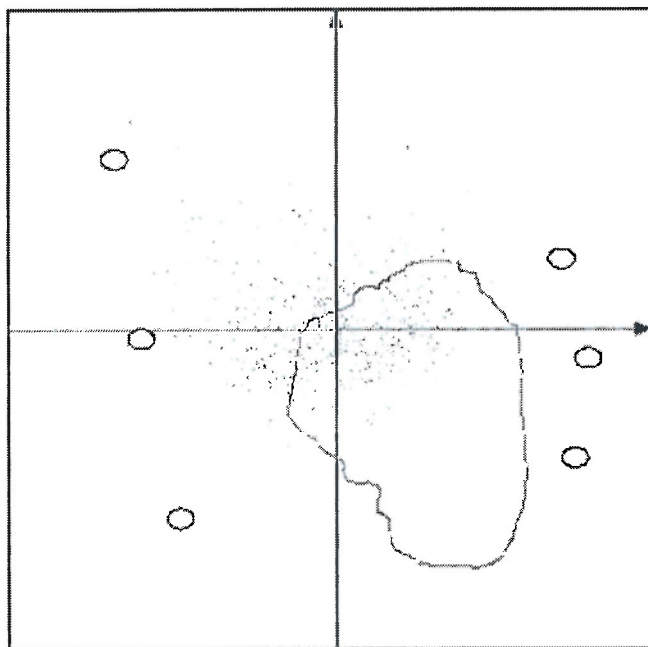
Az AAAA000016-os pont egy nyugdíjas elvált asszonyt reprezentál szakmunkás végzettséggel 39.000Ft-os egy főre jutó nettó havi jövedelemmel 70 m² -es lakásban Bogádmindszenten. Ez az asszony azért távolodik el a csoporttól, mert viszonylag jó anyagi körülmények között, nagy lakásban él egyedül.

1987-ben született tanulót reprezentál az AAAA000284-es pont, aki 4 fős családban él 120 m² -es lakásban 30.000Ft-os havi egy főre jutó nettó jövedelemmel, aki informatikai ismeretekkel rendelkezik. A fiatal lány azért került a csoport szélére, mert a csoport nagy részétől eltérően, nagy lakásban él, jobb anyagi körülmények között és rendelkezik informatikai ismeretekkel is.

Összességében megállapítható, hogy a pontfelhő szélén található egyének, nem a tipikus csoportjegyeket mutatják, és a további elemzésekből kitűnik, hogy

ezen személyekből kik lesznek azok, akik jelen körülmények között fejleszthetők és kik azok, akik a felhasználható és e körülmények között adható társadalmi segítség ellenére leszakadnak.

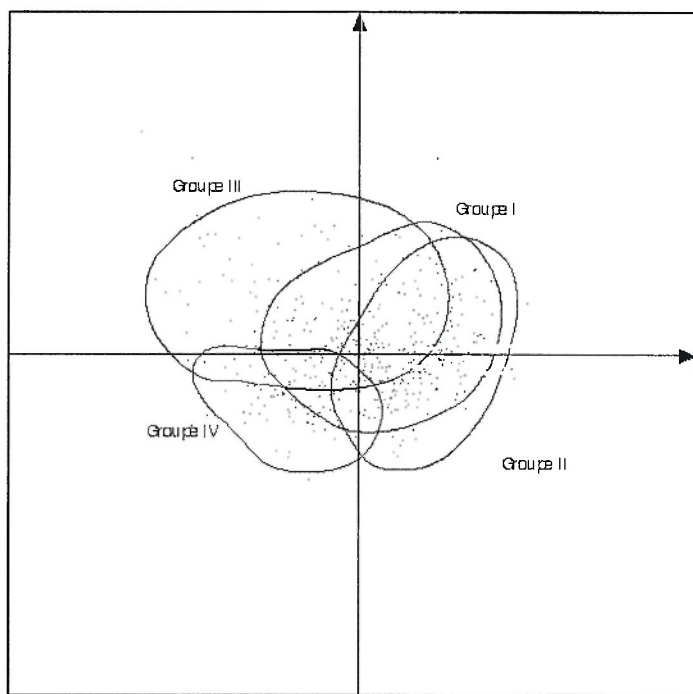
A fejlesztési folyamatokban mindig sarkalatos pont a közösségek „peremén” elhelyezkedő személyek léte, ugyanis ezekre a személyekre jellemző, hogy vagy felfelé ki tudnak törni saját helyzetükből, vagy tovább süllyednek a társadalmi ranglétrán és a leszakadás mértéke rövid időn belül olyan mértékűvé válik, hogy az egyén ellenáll mindenféle fejlesztési folyamatba való bekapcsolásnak. Ma Magyarországon a humánfejlesztési programok döntő többségébe olyan személyeket kapcsolnak be, akik saját akaratukból szeretnék több ismerettel rendelkezni, de a kutatás során megismertem olyan helyzeteket, amelyekben a marginalizálódott személyek, még információval sem rendelkeztek arról, hogy lehetőségük van a tanulásra, képzésre. Sőt az őt ért iskolai kudarcok után nem is szeretnék részt venni benne, és úgy gondolják, hogy az a helyi kormányzat majd életük végéig segíyezi őket.

49. ábra: egyének megoszlásának fő tendenciái

A tengelyek azokat a fő tendenciákat mutatják be (49. ábra), amelyek szerint az egyének megoszlának a halmazban. A számítások elvégzése után két fő tendenciát állapítottunk meg, ami mentén szerveződik a megkérdezettek köre. Ebből a vízszintes nyíl a csoportot alkotó egyének végzettségét mutatja, vagyis a pontfelhő

bal szélén elhelyezkedő személyek nem rendelkeznek iskolai végzettséggel (az ábrán néhány ilyen pont körrel jelölve), a felhő jobb oldalán pedig azok az egyének rendeződnek, akik felsőfokú végzettséggel rendelkeznek (az ábrán néhány pont jobb oldalon keretezve). A folyamatos vonallal körülhatárolt csoport a középfokú végzettséggel rendelkezőket mutatja be a pontfelhőben. A függőleges tengely pedig az élettér nagyságának (lakótér: ingatlan alapterülete, szobák száma) növekedését jelzi. Ez a két fő jellemző a megkérdezettek csoportjában, ami mentén meghatározhatjuk e mintában részt vevő egyéneket. Próbáltuk a jövedelmi viszonyokat is viszonyítani az iskolai végzettséghez, de a csoportban nem jellemző, hogy aki magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik annak több a havi bevétele. Ez egy nagyon érdekes problémát vetett fel az elemzés során. A Sellyei kistérség lakosságára nem jellemző, hogy minél több tudással rendelkezik annál jobb lehetőségei vannak, akkor a mikro-társadalomban nem lesz motivációs tényező, nem lesznek követendő minták, amik segítenek a fejlesztési folyamatokat beindítani.

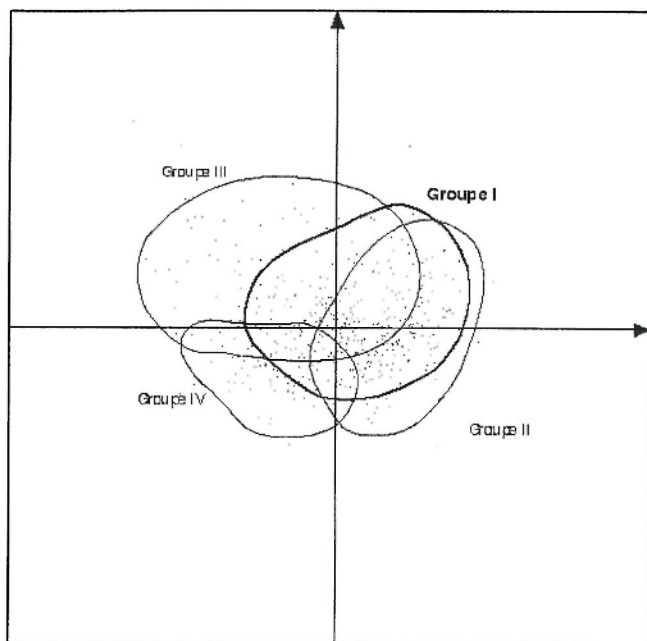

50. ábra: csoportok kialakulása

A megkérdezettek körében az elemzés során négy fő csoportot tudunk kialakítani, (50. ábra) amelyek jellemzik a társadalmat.

A következőkben e csoportok jellemzőit tárom fel és igazolom hipotézisemet, hogy az 1990-es évek humánerőforrás fejlesztési folyamatai e térségben nem voltak adekvátak, hiszen a kutatott térség társadalmának többsége nem került olyan

helyzetbe, hogy kompetenciái birtokában a munkaerőpiacon érvényesülni tudjon, bekapcsolódjon a térség gazdasági és társadalmi folyamataiba. Sőt az ezzel ellentétes folyamatok nyernek teret, vagyis e tudásalapú társadalomba való bekapcsolódás kezdetén egyre többen illeszkednek ki mikro- és makro-társadalmukból és szorulnak mások, de legfőképpen az állami ellátórendszer segítségével, ezzel is ellehetetlenítve saját és kistérségük helyzetét.

52. ábra: A jellemzők alapján kialakított csoportok

Az elemzés során kialakult csoportok (52. ábra) közül a legjobb helyzetben levők csoportja az 1-es csoport (Groupe I). Az e kört alkotók legjellemzőbb tulajdonságai:

- Fiatalok,
- több generációs együttélésben,
- nagy földterülettel rendelkeznek,
- mezőgazdasági termelést folytatnak,
- ellenben ipari szakképzettséggel is rendelkeznek,
- családi vállalkozók.

E csoportba tartoznak azok a személyek, akik tulajdonképpen mozgatják a kistérség gazdasági folyamatait. Főleg a mezőgazdasági termelésben játszanak szerepet. Közülük a legtöbben dinnye és kukoricatermeléssel foglalkoznak. Érdeklőség, hogy a többség ipari szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezik, de a kérdőívek szöveges értékelését áttanulmányozva kiderült, hogy a helyi mezőgazdasági szakképző iskola mezőgazdasági gépész szakán szereztek szakmunkás-bizonyítványt.

A humán erőforrás fejlesztési folyamatok fő célcsoportja lehet e kör, ugyanis viszonylagos gazdasági sikereik motivációi lehetnek a térség fejlődési folyamatainak.

Az analízis során kialakult 2. csoport (Groupe II) csoportba tartozók jellemzője:

- képzett(érettségizett) fiatalok,
- bérből és fizetésből élnek (72000 – 110000),
- viszonylag kis élettér (2–3 szobás lakás),
- erre a csoportra jellemző, hogy a lakóhelyén kívül is vállal munkát.

Az első csoporttól eltérően e csoport tagjainak családi jövedelme az egy főre jutó tekintetében 13000–15000Ft, amelyből e családok éppen a havi kiadásukat tudják fedezni, főleg a térség önkormányzatainak alkalmazottai alkotják a csoportot.

A 3. csoport (Groupe III) jellemzőik a következők:

- idős, egyedülálló (özvegy),
- otthonélő (anyák),
- inaktív egyének
- 8 általános a legmagasabb iskolai végzettségük, (15%-nak nincs iskolai végzettsége)
- egészségügyi problémákkal küzdenek,
- az életterükre a nagy ingatlan a jellemző.

Az ábrán jól látható, hogy e csoport teszi ki a megkérdezettek legnagyobb hányadát. Az elemzésből visszakeresve a megkérdezett 378 főből 164 személyt lehetett e csoportba sorolnia hasonló jellemzőik miatt.

Dolgozatom elején a hipotézisem az volt, hogy az 1990-es évek paradigma váltása a humán erő potenciál növelése terén az Ormánságban az elmúlt évtizedben csak csekély mértékben változott. E csoportok azonosítása után igazolódni látszik a feltételezés, hogy a lakosság többsége idősödő, alulképzett, a munkaerő-piaci folyamatokban nem vesz részt. Ez a későbbi fejlesztési programok kidolgozásában jelentős információ kell, hogy legyen, hiszen valószínűsíthető, hogy ők e végzettségek birtokában nem fognak bekerülni az közeljövő erre irányuló folyamataiba, mert az ő problémájuk rövid távon kevésbé oldható meg, viszont idős koruk pedig arra enged következtetni, hogy társadalmi helyzetük nem valószínű, hogy változni fog.

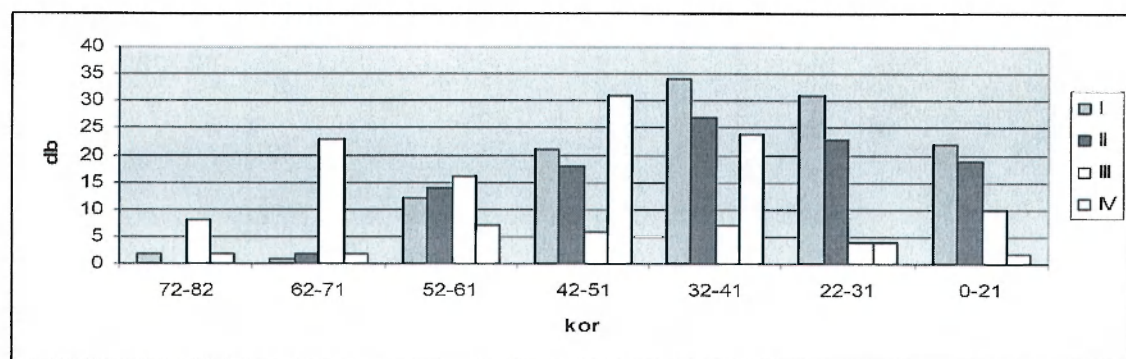
4. csoport, (Groupe IV) a teljesen inaktív csoportja,

- 8 általános alatti végzettséggel,
- munkanélküliek (tartós, nem regisztrált)
- szociális és munkanélküli segélyen élők,
- nagycsaládosok

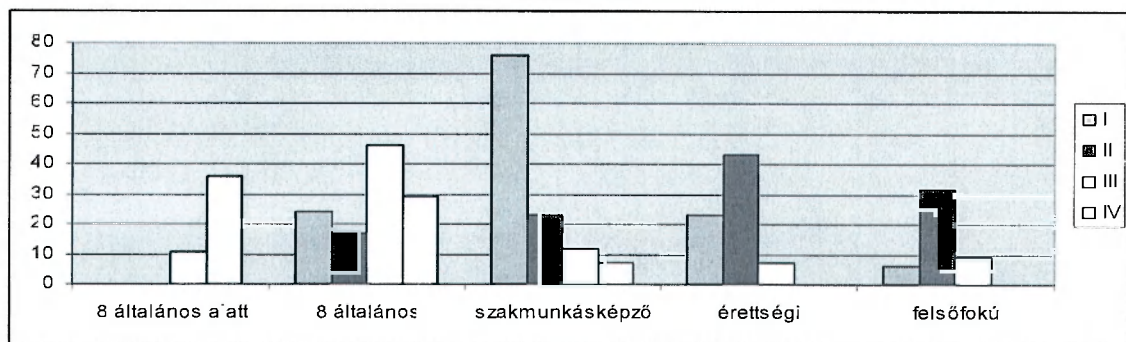
- lepusztult lakások (nincs fürdő, nincs WC stb).

E csoport alkotja az ormánsági népesség alsó rétegét, azok a társadalmi perifériára került egyének, akik a rendszerváltás után elveszítették biztos jövedelmüket a nagyobb foglalkoztatók megszűnése után, főleg a roma lakosság tartozik e csoportba. A legfőbb közös jellemzőjük az iskolázatlanság (62%), a komfort nélküli lakások és a szociális támogatásokon való „tengődés”. A munkaerőpiaci rehabilitációjuk majdnem lehetetlen, hiszen többségük nem regisztrált munkanélküli. A foglalkoztatási szervezetek információi nem érnek el hozzájuk tanulási szándékuk csekély és néhány kérdőíven felül feltett kérdés alapján nem is gondolják úgy a jövőjüket, hogy munkát vállaljanak.

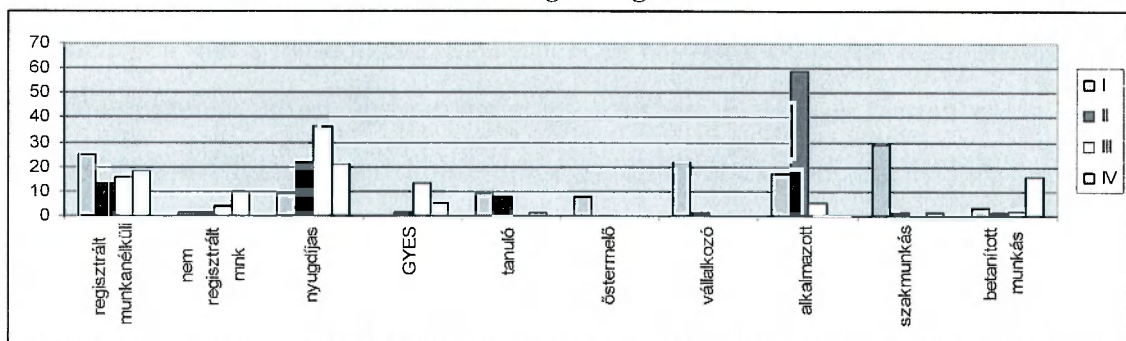
A fent leírtakat a csoportok korösszetételéről, végzettségéről, társadalmi – gazdasági aktivitásáról az alábbi diagrammon is szemléltetem (53. ábra).

Korösszetétel

Iskolai végzettségek

Társadalmi gazdasági aktivitás

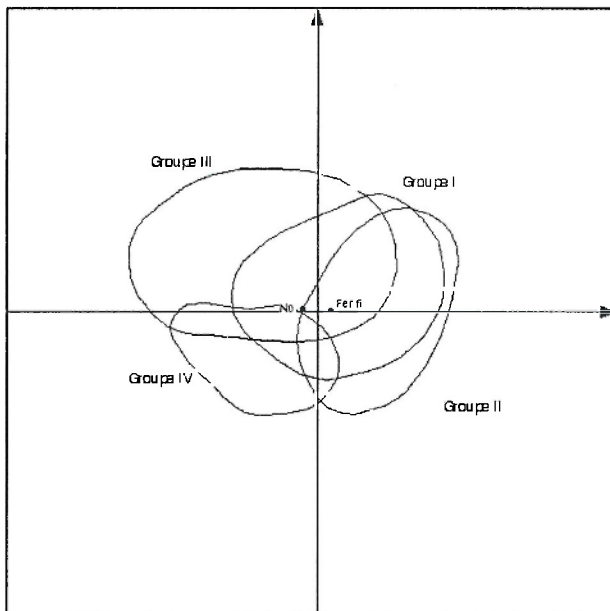
53. ábra: A csoportok korösszetétele, a csoportokat alkotó egyének iskolai végzettségei, társadalmi – gazdasági aktivitása

3.4.3.2 Változók szerinti elemzések (Variancia analízis)

Az jellemző tulajdonságok feltárása után azt vizsgáltam, hogy a különböző változók, hogyan hatnak egymásra az egyének és társadalom viszonyában.

Azt már láthattuk az előző ábrákon, hogy milyen csoportok alakultak ki a megkérdezettek körében, a következőkben arra keressük a válaszokat, hogy miért ezek a csoportok alakultak ki, mik azok a fő tényezők, amelyek alakítják a kistérség mikro-társadalmát. Melyek lesznek azok a fő pontok, amelyekre hangsúlyt kell helyezni a fejlesztésekben.

A vizsgálati szempontok: férfiak és nők helyzetének különbségei, életkor, végzettség, szakképzettség, családi állapot, közös háztartásban élők, eltartottak száma, gazdasági aktivitás, jövedelemtípusok, élettér, munkahely, lakások komfortfokozata.

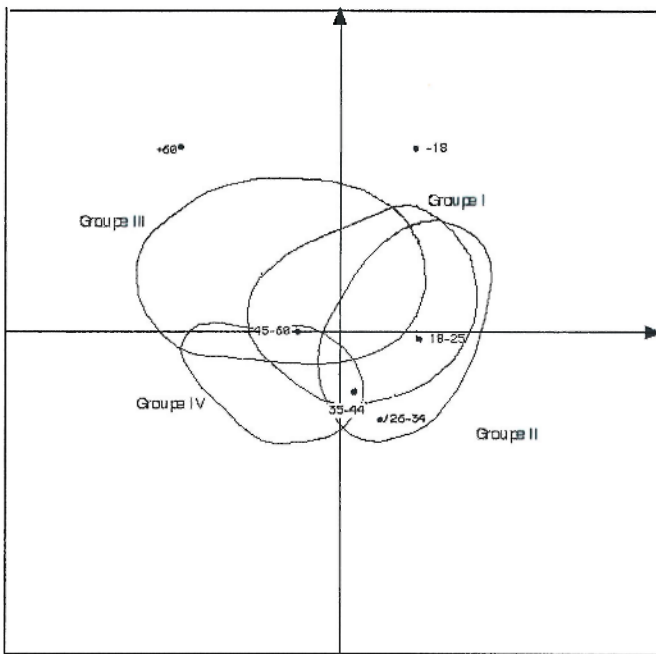

54. ábra: Nemek szerinti elkülönülés.

Az 54. ábrán a pontok azt jelzik, hogy a férfiak inkább az első csoportban dominálnak a nők a másodikban, a harmadik és negyedik csoportra nem jellemző a nemek összetétele, közel ugyanaz az arány ezekben. E változó szerinti eredmény számunkra azért fontos, mert látjuk, hogy az első két csoport, amelyekbe tartozó egyének mozgatják a kistérség gazdaságát, a fejlesztési folyamatokban lehet specializálni a nemek szerinti fejlesztési folyamatokat. Az első csoportra jellemző nemiség arra enged következtetni, hogy az itteni vállalkozók többsége fiatal férfi, akik főleg a mezőgazdaság terén működnek. E csoport tagjai, amennyiben részt

vesznek a beruházási – fejlesztési processzusokban akkor a térség nagy foglalkoztatói válhatnak belőlük, tehát a humánökonómiai fejlesztéseknek e téren kell rájuk koncentrálni.

A második csoportra jellemző nők szintén potenciális célcsoport a fejlesztésekben, hiszen a csoport többsége középfokú képzettséggel rendelkezik és alkalmazotti beosztásban dolgozik. A fejlesztési folyamatoknak azért lehetnek potenciális célcsoportjai, mert az előzetes felmérések és az 1990-es évekből származó tanulmányok többször arra a megállapításra jutottak, hogy a nők többsége távol marad a munkaerőpiacról. E csoport mintaként kell, hogy szolgáljon a lakosság számára, hogy a nők is érvényesülni tudnak a gazdasági folyamatokban és nem az a fő feladatuk, hogy évente gyereket szüljenek és állami támogatásból vegetáljanak életükön keresztül.

55. ábra: Csoportok korösszetétele

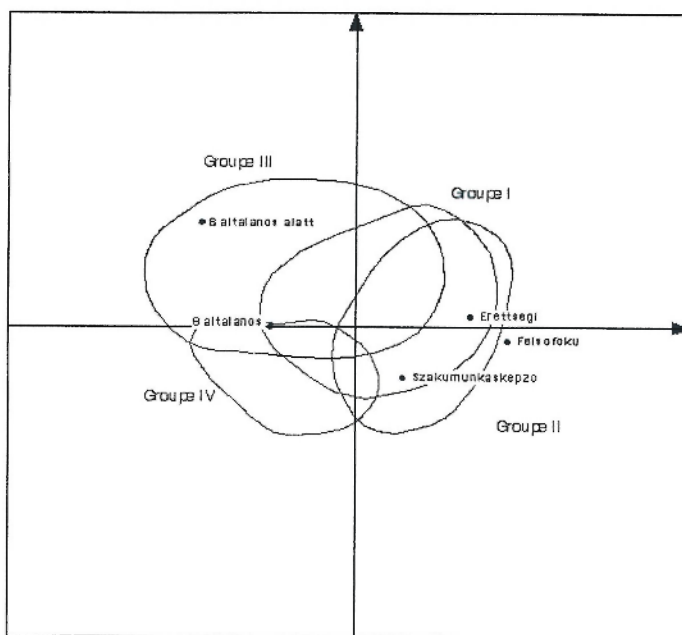
A megjelenített korintervallumok az egyes csoportokra legjellemzőbbek (55. ábra).

Az első csoportnál (Groupe I.) láthatjuk, hogy a jellemző a 20–25 éves kor, ami különösen előnyös a térség fejlesztésében. Korábban az volt a jellemző a térségre, hogy a fiatalok elvándoroltak az Ormánságból, az idősebb generáció maradt a falvakban, majd hozzájuk csatlakoztak az inaktívok, de a XXI. század elejére csökkent a vándorlás. Ennek oka, a régió központi települései nem fejlődtek az

elmúlt évtizedben, hogy vonzó legyen e fiatalok számára, mivel munkalehetőség nem, vagy csak korlátozottan van a központokban, így a településeken maradtak e fiatalok, akik több esetben kényszerből, de elkezdtek vállalkozni, vagy a családi vállalkozásokban tevékenykedni. A második (Groupe II.) csoportra jellemző korintervallum a 26–34 év. E csoportba szintén az aktív fiatalok tartoznak, akik a térségben állnak alkalmazásban. Ők általában önkormányzati alkalmazottak, akik középfokú és esetenként felsőfokú végzettségeik birtokában szintén aktív állampolgárai lehetnek a térségnek.

Ez a két csoport az akire építeni lehet a fejlesztési folyamatokat, ők lehetnek akiket elsőként lehet bevonni a pályázási folyamatokba, vállalkozásfejlesztő támogatásokba és továbbképzésekbe. Tehát e két csoport lesz akinek a tagjaira építhetünk a fejlesztésben.

A harmadik csoport (Groupe III.) korösszetételében, meg mindig a munkaképes korú egyéneket gyűjti. 35–44 év közötti személyek a jellemző korcsoport.

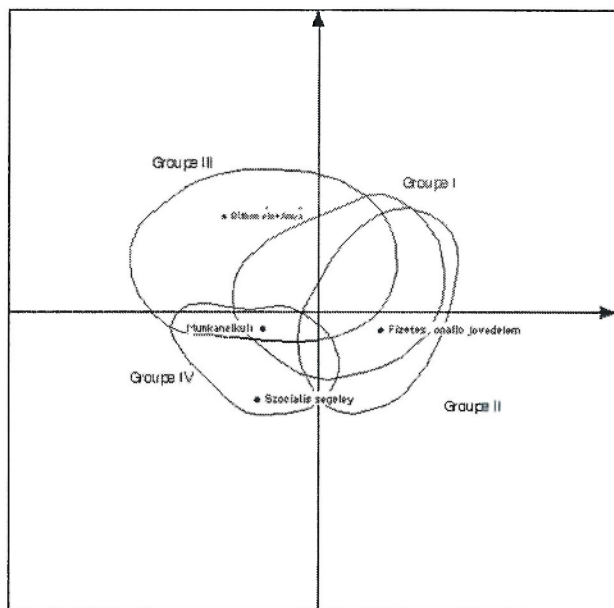
56. ábra: iskolai végzettségek

A 56. ábra mutatja a csoportokra jellemző iskolai végzettségeket. A 2 dimenzió nem reprezentálja jól meghatározhatóan a csoportokra legjellemzőbb végzettséget, de térben elforgatva az elemzés készítése közben jól látható volt, hogy az első csoport (Groupe I) tagja jellemzően szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkeznek a második csoportban az érettségi bizonyítvány a meghatározó és csoportokon kívülre kerülnek, vagyis nem jellemző és nem alkotnak csoportot a

felsőfokú végzettséggel rendelkezők. Ennek több oka lehet. Utólag megvizsgálva a kérdőíveket a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket (28 db 7%–a a megkérdezetteknek, ami kicsit felül is reprezentálja a térségi átlagot, ami 5%), azért nem került nagyrésztük csoportba, mert annyira egyedi sajátosságokkal rendelkeznek, hogy nem illenek bele ezek alapján (pl.: a kistérségen kívülre járnak dolgozni, a havi keresetük jóval meghaladja az átlagot, vagy inaktív nyugdíjas stb..). A legnagyobb veszély ebben látszik, hogy nem csak a statisztikák szerint határolódnak el a magasabban kvalifikáltak, hanem a gyakorlatban sem lehet őket mozgósítani a fejlesztési folyamatokban, mert azzal, hogy eltérő jellemzőik vannak, így nem is vesznek részt a közösségi folyamatokban sem.

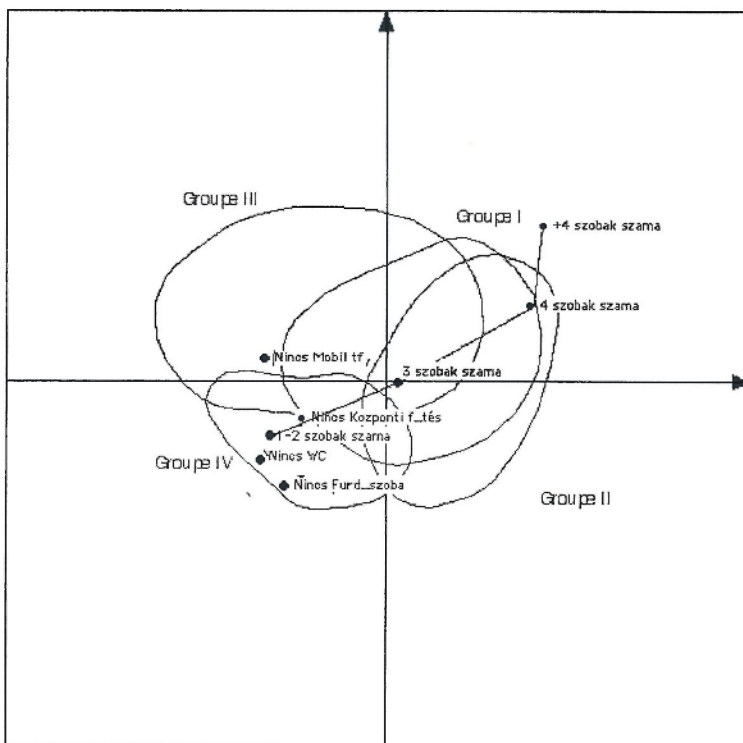
A másik két csoportra pedig az aluliskolázottság jellemző, ami szintén nem kedvez a fejlesztési folyamatoknak, hiszen ezeknek az embereknek a többsége már elveszítette motivációját a tanuláshoz, így nehéz megnyerni a képzési fejlesztési folyamatoknak.

Az ábrán a végzettségek elhelyezkedését vizsgálva láthatjuk, hogy az X tengelyt e tényező fogja leginkább meghatározni, tehát az egyének képzettsége végzettsége döntő tényező a csoportok kialakulásában és az ormánsági társadalom szerveződésében.

57. ábra: a csoportokban jellemző jövedelem típusok és a gazdasági aktivitások.

Az 57. ábrán láthatjuk a csoportokra jellemző jövedelemtípusokat, amelyek egyben a gazdasági aktivitásokat is jelölik. Ismét csak igazolódik, hogy a harmadik és negyedik csoportnak a térség gazdasági folyamataiba pozitív beavatkozása nincs. A felmért adatokból egy rövid elemzést készítettem arra vonatkozólag, hogy az inaktív csoportok havi összjövedelme hogyan aránylik a gazdaságilag aktív csoportéhoz. A diagrammon szembevetendő hogy a térségben a megkérdezettek körében a havi ellátásban az állami támogatások összességében nagyobbak, mint az aktív dolgozók bevételei. Ebből azt a nagyon súlyos következtetést vonhatjuk le, hogy a térség eltartóképessége csekély ez viszont nem kedvez a fejlesztő folyamatoknak, ugyanis ha tovább nyílik ez a „jövedelem” olló teljes anómiába süllyesztheti a térséget.

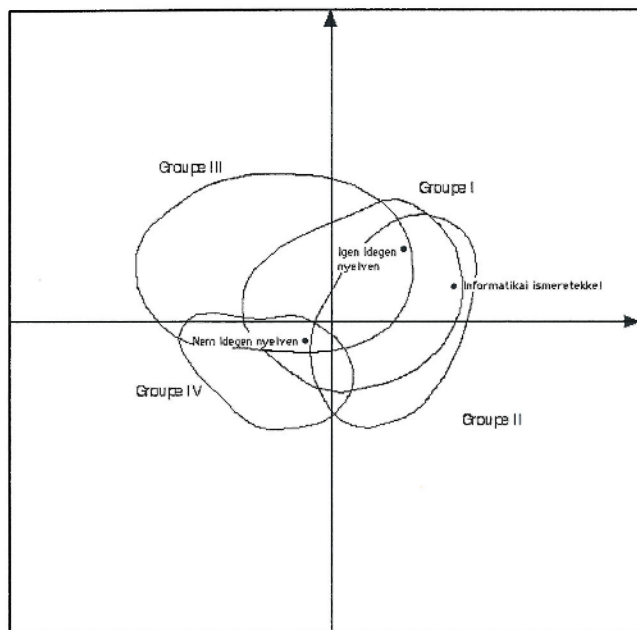

58. ábra: élettér és lakások komfort fokozata

Az 58. ábra a megkérdezettek élettérét és lakásuk komfortfokozatát szemlélteti.

Láthatjuk, hogy a jobb helyzetben levő csoportok jobb körülmények között élnek. Az élettér nagysága lesz az a tényező, amelyik az Y tengelyt meghatározza, vagyis minél nagyobb a megkérdezett élettéré annál magasabban helyezkedik el. Itt viszont felmerül a kérdés, hogy a 3. csoportban levők miért vannak ilyen magasán. Erre a személyes interjúk alapján kaptam választ. A nyugdíjasok többsége az örökölt

családi „birtokon” él, amely a múlt század első felében még abban az időszakban épült, amikor az Ormánság gazdaságát a mezőgazdaság határozta meg és az itt élőknek biztos megélhetést nyújtott a birtok, így anyagi helyzetüket házaik nagyságával is reprezentálták. Nos az ő leszármazottaik „vegetálnak” ezekben a házakban, amelyeknek a fenntartása is gondot okoz számukra.

59. ábra: idegennyelv és informatikai ismeretek a csoportokban.

Az 59. ábra azt reprezentálja, hogy a XXI. század tudástársadalmában, amelyben a nyelvtudás és az informatikai ismeretek nélkülözhetetlenek a leszakadó csoportokra jellemző készséghiány szintén megerősítést nyert.

3.4.4 Következtetések

A vidéki térség létrejöttét és elhatárolhatóságát valamilyen összetartó erő, kohézió határozza meg, amelyek közül a leggyakoribbak: földrajzi viszonyok (elzárt területek, azonos természeti formák), az etnikai (származási, nemzeti, nyelvi), foglalkozási (termelőköri), vallási (világnézeti, etikai) azonosság vagy hasonlóság, és az életszínvonal (szegénység vagy az azon alapuló politika).

E térség gondjai összetettek: emberi erőforrással kapcsolatos, egészségügyi, informatikai, környezeti, termelési, és közlekedési problémák. A nehézségek elemzésére, a gondok kezelésére a fenti megközelítés a legalkalmasabb, mivel először azon lakossági csoportokat kell megtalálni, amelyek először bevonhatóak a fejlesztési akciókba és mintául szolgálhatnak a lakosság többségének. A problémák tartós megoldásához, a fenntartható fejlődéshez az esetek többségében pedig globális

megközelítés is kell. Ezt további két tényező is indokolja: Egyrészt a képzettség növelése nem képzelhető el intézményfejlesztések és a lakosság pozitív hozzáállása nélkül, másrészt nemzetiségi (roma) politikánk szempontjából pozitív diszkriminációk alkalmazásával is lehetőséget kell teremteni az itt élő nagyszámú roma lakosságnak, a képzésekhez való hozzáféréshez. A gazdasági fejlesztési koncepciók kialakításához nélkülözhetetlen a lakosság bevonása, akik viszont csak tudások és ismeretek birtokában lesznek képesek dönteni saját sorsukról. A Sellyei kistérségben el kell kerülni a XXI. század elején azt a döntési mechanikát, hogy csak a vezetők és a szakértők szóljanak bele a fejlesztési és döntési folyamatokba, hiszen e térség lakossága folyamatosan ki volt szolgáltatva ennek a folyamatnak immár fél évszázada. Ezért az első és legfontosabb mozzanat, hogy a térség aktorai felvegyék a kapcsolatokat, fórumokat teremtsenek azon csoportok számára akik a helyi fejlesztésekbe elsőként bevonhatóak, jelen esetben az 1. és 2. csoportba tartozó lakosság. Amennyiben ez nem történik meg a térség jelen helyzetéből, a – amelyet nevezhetünk a periféria perifériájának – nem tud kitörni és csak az alacsonyán iskolázott tudás nélküli csoportok elszakadó, elszigetelődő életterévé válik. A fejlesztési folyamatoknak nem csak helyi, hanem társadalmi korlátai is vannak, mind a magyar képzési – fejlesztési rendszerben, (és különösen a kisebbségi – etnikai képzési struktúrában, amely annak ellenére, hogy folyamatosan hangoztatja az integrációt, mint a modern társadalmakban való különböző kultúrák együttélését, közben folyamatosan asszimilálni akarja jelen esetben a roma etnikumot), mind magában a társadalomban, a magyar gazdaság helyzete is tényezője a leszakadó térségek marginalizációjának és természetesen az egyéni tényezők benne különösen a motivációk. A következőkben ezeket a elemzem, hogy miért és hogyan akadályozzák ezek a faktorok a helyi fejlesztési folyamatokat.

3.4.4.1 A megoldások korlátai

A humán erőforrás fejlesztés tervezésekor kistérségi szinten is figyelembe kell venni a fenntartható fejlődés stratégiáját, ami a nemzet évtizedekre szóló, hosszú távú, harmonikus fejlődésének, a gazdasági, a szociális és a környezeti szempontok együttes kezelése. A fenntartható fejlődés alapelve, hogy a jelen fejlesztéseit a hosszú távú hatások, és célok szem előtt tartásával kell megtervezni és megvalósítani.

Az ENSZ 2002. évi johannesburgi világkonferenciája kimondta, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagországai tegyenek azonnali lépéseket azért,

hogy előrehaladás történjen a fenntartható fejlődés nemzeti stratégiáinak megfogalmazása, kidolgozása terén, és 2005–re kezdjék meg azok végrehajtását.

E stratégia a XXI. század közepéig, illetve végéig kell, hogy megjelöljön célokat. Ennek hatása gyakran csak hosszú távon tapasztalható, ezért feltétlenül szükséges, hogy e hatásokat már a tervezésnél figyelembe vegyük. A stratégia célja, hogy a fejlesztések az ország versenyképességét úgy biztosítsák hosszú távon, hogy erősítik a társadalmi kohéziót, javítják hazánk lakosságának egészségi állapotát és környezetének minőségét. A fenntartható fejlődés alapfeltétele a gazdasági fejlődés, a környezeti értékek megőrzése és a társadalmi igazságosság és esélyegyenlőség jelenlegi és jövőbeli biztosításának együttes figyelembevételével, a nemzet kulturális és történelmi értékeinek megőrzése. Mindezeket úgy kell elérnünk, hogy az ország fenntartja a külvilágra való nyitottságot, és aktívan részt vesz a nemzetközi együttműködési rendszerében.

A kormány 2005–ben fogadta el a fenntartható fejlődés stratégiája kidolgozásának tartalmi és szervezeti kereteiről szóló 2053/2005. (IV. 8.) kormányhatározatot annak mellékletével, a fenntartható fejlődés stratégiájának alapját képező szempont– és követelményrendszerrel együtt. Az EU „újrdefiniált” a Lisszabon–stratégiájában meghatározott elveket, ezek után négy fő területet emelt ki a fenntartható fejlődés motorjaiként: a kutatást, a fejlesztést, az innovációt és az oktatást, humán erőforrás fejlesztést.

3.4.4.2. A humán erőforrás politika megújítása

Mint minden modern társadalom, Magyarország lakossága is a társadalmi szempontokból releváns különbségek mentén tagolódik. Az egyének, illetve egész családok e dimenziók mentén kijelölt pozíciója hatással van a felnövekvő generációk életésélyeire, ezen belül iskolai és munkaerő-piaci sikerességükre.

A fejlesztés szempontjából elsősorban azon egyenlőtlenségek és különbségek számbavétele fontos, amelyek valamilyen módon hatással lehetnek az egyének életpályáira.. Mindezek alapján a humánfejlesztés szempontjából releváns egyenlőtlenségek a következők:

- szociális–gazdasági státus,
- lakóhely,
- csökkent egyéni képességek,
- családi háttér,
- diszkriminált és/vagy marginalizálódott kisebbséghez való tartozás.

A humánerőforrás fejlesztés szempontjából releváns társadalmi különbségek a következők:

- nem diszkriminált, nem marginalizálódott kisebbséghez való tartozás,
- nem,
- önkéntes migráció.

E különböző egyenlőtlenségekkel és különbségekkel kapcsolatban két fontos összefüggést szükséges figyelembe venni:

1. A fejlesztési rendszerbe belépő egyének háttere szinte minden esetben ezen egyenlőtlenségek és különbségek kombinációjával írható le. Sokszor a legkülönbözőbb hátrányok egymást erősítő hatásával állunk szemben.
2. A különböző egyenlőtlenségek és különbségek befolyása az egyének pályafutására összetett hatásmechanizmusokon keresztül érvényesül. Így például a települési egyenlőtlenségek nemcsak a fejlesztési rendszerek által biztosított feltételeken keresztül fejtenek ki közvetett hatást, hanem közvetlenül befolyásolják a kulturális tőkéhez való hozzáférés lehetőségeit vagy a korai családi szocializáció jellemzőit is¹⁰.

Ez a megközelítés összhangban van az oktatás minőségéről szóló felfogásunk átalakulásával is. Az elmúlt évtizedekben radikális nevelési – fejlesztési paradigmaváltás tanúi lehettünk, melyet nem kis részben az oktatással szembeni külső elvárások természetének megváltozása kényszerítettek ki. E kihívások részben a munka világában zajló változásokban, részben a társadalmi kohézió értékének felértékelődésében gyökereznek. A munkaerőpiac elvárásai leértékelték a gyorsan elavuló lexikális tudást, s felértékelték bizonyos készségeket és attitűdöket, mint például az élethosszig tartó tanulásra és a csoportmunkára való alkalmasságot.

A szociális kohézió értéke mögött olyan társadalomkép áll, mely sokkal inkább széles körben osztott értékeken keresztül, semmint a külső kontroll bármilyen formáján keresztül tartja fenn belső integritását. Ennek a társadalomképnek az egyén jogainak teljes tiszteletben tartása és az egyének közötti kapcsolatokban a szolidaritás érvényesülése felel meg. Igen nagyszámú, az iskolázottsággal szoros összefüggést mutató, és az oktatás eszközeivel befolyásolható, ráadásul mérhető

¹⁰ Pl.: A szakiskolákban tanulókat és az alacsony presztízsű ipari szakképzésben részt vevő fiatalokat azért kell a leszakadók közé sorolni, mert a szakképzés szerkezete alig alkalmazkodott a drámai mértékben megváltozott munkaerőpiaci szükségletekhez.

társadalmi hatásokról van szó, mint például a megnövekedett polgári részvétel, (active citizenship) a jobb egészségi állapot, a csökkenő szociális ellátási költségek, növekvő adóbevételek stb. (Mivel ezeket a hatásokat Magyarországon ritkán kapcsoljuk össze az oktatás eredményességének mérésével, hol kórosan túlértékeljük azokat, hol pedig tudomást sem veszünk róluk.)

E kettős kihívásra a hetvenes és nyolcvanas években a fejlett országokban a humán erőforrás fejlesztés, az ún. alternatív nevelés – fejlesztés felé fordulással, majd pedig e fejlesztési szolgáltatások minőségének középpontba állításával és újradefiniálásával reagált. Ez a változás részben a különböző alapkészségek fejlesztésének felértékelődését jelentette, részben pedig azt, hogy a minőség egyik legfontosabb kritériumává vált, hogy ezek a fejlesztési célok a rendszerben résztvevők nyelvi, etnikai, kulturális és szociális háttérétől függetlenül is megvalósíthatóak legyenek. Mindez lassan összemosta az esélyegyenlőség (eredetileg: szociális háttértől független egyenlő hozzáférés), az egyenlő esélyek (hátrányos helyzetű csoportokkal szemben alkalmazott kompenzációs eszközök), valamint a minőség közötti határokat. Az oktatási rendszeren belüli esélyegyenlőség tehát alapvetően minőségi kérdéssé vált. Ennek megfelelően az esélyegyenlőség erősítésére az oktatáspolitikák súlypontja a társadalmi hátrányok kiegyenlítése, illetve a leszakadók számára kialakított kompenzációs programok helyett az iskolarendszerű fejlesztés keretein belül zajló folyamatokra helyeződött át.

Magyarországon ez a paradigmaváltás nem ment át teljesen a szakmai köztudatba, amit jól jelez a kérdéssel kapcsolatos terminológiai bizonytalanság is. Míg a nemzetközi szakirodalom mára szinte kizárólag a méltányosság az oktatásban (equity in education) kifejezést használja, mi változatlanul esélyegyenlőségről beszélünk, melyben összemosódik a társadalmi igazságosság/egyenlőség igénye (megvalósításában az oktatás lehetőségei igen korlátozottak) és az oktatáson belüli egyenlőtlenségek problémája. (A továbbiakban ennek megfelelően oktatási egyenlőtlenségek vagy a méltányosság kifejezéseket használom.)

A megváltozott felfogást tükrözi az egyik OECD–albizottság által 1997–ben készített jelentésben szereplő meghatározás is: „Az oktatási méltányosság (equity) egy olyan oktatási környezetre vonatkozik, amelyben az egyéneknek módjukban áll, hogy képességeik és tehetségük alapján fontoljanak meg választási lehetőségeket és hozzanak döntéseket, s ebben ne sztereotípiák, egyoldalú elvárások és diszkrimináció befolyásolják őket. Az oktatási méltányosság megvalósítása bármilyen etnikai háttérrel rendelkező fiú és lány számára lehetővé teszi, hogy fejlessze készségeit, melyek lehetővé teszik számára, hogy produktív, cselekvőképes polgárrá váljon. Ez

az oktatási környezet nemre, etnikai hovatartozásra és szociális státusra tekintet nélkül gazdasági és társadalmi lehetőségeket nyit meg.”

A kérdés tehát az, mi történik a legkülönbözőbb háttérű és helyzetű tanulókkal a kötelező fejlesztési rendszerben. Mint minden fejlesztéssel kapcsolatos kérdés, az oktatási rendszeren belüli esélyegyenlőség kérdése is három dimenzióban kell, hogy felvetődjön. Ezek:

- a szolgáltatásokhoz való hozzáférés,
- a rendszeren belül zajló tanítási–tanulási folyamat,
- valamint a tanulási teljesítmények.

Amennyiben figyelmünket a hátrányos társadalmi helyzetről a fejlesztési egyenlőtlenségekre fordítjuk, képesek leszünk egyszerre figyelembe venni a résztvevők sikerességére ható társadalmi és fejlesztési faktorokat egyaránt, s elkerülhetjük, hogy olyan területeken fogalmazzunk meg elvárásokat az oktatáspolitikákkal szemben, amelyekre azok eszközrendszere nem vagy csak igen korlátozott mértékben képes hatást gyakorolni.

Az esélyegyenlőség szempontjából egy humán erőforrás fejlesztési rendszer leginkább látható és dokumentálható belső feszültségei strukturális jellegűek. E jellegzetességek általában a rendszeren belüli szelekció szerkezeti megoldásaival függenek össze. A magyar rendszerben az intézményesült szelekció leginkább elterjedt típusai a következők:

- növekvő magánszektor az oktatásban azok számára, akik meg tudják fizetni;
- az állami (önkormányzati) rendszeren belüli elit iskolák hálózata;
- a rendszeren belüli holtvágányok (jellemzően speciális szakiskolák);
- az enyhe fokban értelmi fogyatékosok speciális iskolái;
- a más típusú fogyatékkal rendelkező tanulók számára fenntartott intézetek;
- a cigány gyermekek szegregációja.

A szelekció ilyen mértékű intézményesülése azokat az egyéneket jutalmazza, akiknek a szülei jómódúak, kulturális háttérük gazdag és megfelel a középosztály norma- és értékrendszerének, illetve egészen egyszerűen tehetségesebbek az átlagnál. Ugyanez a rendszer bünteti az összes többi egyént, s nem csupán a hátrányos helyzetűeket, ugyanis a minőségi fejlesztéshez való hozzáférést kevesek kiváltságává változtatja. (A rendszer nemcsak az egyéneket „osztja el” egyenlőtlenül,

hanem a minőségi fejlesztés minden feltételét is, például a magasan képzett, jó fejlesztőket, a rendelkezésre álló pénzügyi forrásokat, és az innováció lehetőségeit stb.)

Annak érdekében, hogy kialakítható legyen a valóban eredményekkel kecsegtető oktatáspolitikai, mely a fejlesztésen belüli egyenlőtlenségek okainak megszüntetésére vagy legalábbis az egyenlőtlenségek csökkentésére hivatott, a következő lépésekre van szükség:

- A képzési – fejlesztési egyenlőtlenségek feltérképezése.
- Egy egységes oktatáspolitikai stratégia kialakítása.
- Az oktatáspolitikai lehetséges eszközeinek számbavétele, illetve megteremtése.
- Megfelelő célprogramok elindítása.
- Az oktatáspolitikai eredményességének értékelése.

A szakmai közgondolkodás Magyarországon a fenti célokat általában összeegyeztethetetlennek tekinti. Ennek alapvetően két oka van:

1. Az esélyegyenlőség problémájának alapvetően egyenlősítő – tehát strukturális és a forrásokhoz való hozzáférés egyenlőségére koncentráló – megközelítése által generált oktatáspolitikai válaszok, valamint az iskolahasználói igényekhez alkalmazkodó minőségbiztosítást és a munkaerőpiaci igényekhez való rugalmas alkalmazkodást megcélzó oktatáspolitikák között csakugyan – és szükségképpen – ellentmondás van.

2. Ma már nemigen fogalmazható meg oktatáspolitikai stratégia oly módon, hogy készítői az oktatásra és nem a tanulási utakra koncentrálnak. Ez azt jelenti, hogy egységes koncepcionális keretben kell újragondolni az általános oktatás, a szakképzés, a felsőfokú oktatás, valamint a felnőttképzés különböző formáinak (kompenzációs programok, munkaerőpiaci átképzés, munkahelyi képzés, közművelődés stb.) szerepét. Nincs ez másként az oktatás méltányosságával összefüggő oktatáspolitikai kihívásokkal sem. E tekintetben az első forradalmi lépés talán az lehetne, ha a hátrányos helyzetűek oktatását kivezetnénk a szakképzés gettójából. A tankötelezettség utáni oktatási és képzési programok kínálatának és az azokhoz kapcsolódó támogatások növelése mellett arra kellene törekedni, hogy az iskolai kudarc és leszakadás által leginkább sújtott tanulói csoportok körében erősödjön a folyamatos tanulást szolgáló készségek elsajátítása (HALMOS Cs. 2005).

3.4.4.3. A roma társadalom fejlesztési korlátai

A jelenkori magyar oktatáspolitikai egyik sajátos ellentmondása, hogy noha szinte mindenki elismeri, hogy a cigány és nem cigány népesség közötti iskolázottsági szakadék az egyik legjelentősebb oktatással összefüggő probléma, a kérdés oktatáspolitikai kezelése távol van attól, amit professzionális oktatáspolitikai tervezésnek neveznek (CSEFKÓ F. 2002). Ennek – a témától vagy akár a célcsoporttól való idegenkedésen túl – alapvető oka, hogy a cigány gyermekek oktatásának fejlesztésére kialakított stratégiákban szinte mindig valamilyen redukcionizmus érvényesül. A cigány tanulók oktatási sikertelenségében négy, egymással összefüggő és egymástól elválaszthatatlan probléma ötvöződik:

- a hátrányos megkülönböztetés;
- a cigány családok szociális marginalizálódása;
- a kisebbségi jogok érvényesülésének hiánya;
- az oktatás minőségével összefüggő problémák.

Attól függően, hogy az oktatási stratégiák készítői hogyan közelítik meg a kérdést, a problémacsomag egyik vagy másik elemét hangsúlyozzák. Olyan kormányzati stratégia, amely minden releváns elem figyelembevételével készült, még nem született Magyarországon. A jelenlegi oktatási kormányzat oktatáspolitikájában ez a leegyszerűsítő szemlélet minden korábnál erősebb: nem vesz tudomást a probléma etnikai–kisebbségi vonatkozásairól, mint például a diszkrimináció, a kisebbségi nyelv és kultúra oktatása, valamint szótárából szinte teljesen kitörölte a legkülönbözőbb oktatási hátrányok kiegyenlítését szolgáló eszközök alkalmazását jelentő pozitív diszkrimináció kifejezést. Ugyanígy a cigányság integrációját (és nem asszimilációját!) szolgáló multikulturális és interkulturális oktatás is kívül esik az oktatási kormányzat látókörén. Természetesen, ha a kormányzat minőségorientált oktatáspolitikája általában jól szolgálná az oktatási rendszeren belüli méltányosság erősítését, az korlátozott mértékben pozitívan hatna a cigány tanulók iskolai esélyeire is. Látványos eredményt azonban ez sem hozna a szükséges eszközrendszerek összehangolt alkalmazása nélkül (KOLOSI T. – TÓTH I. GY. – BUKOVICH. GY 2004). E kapcsolódó eszközök véleményem szerint a következők:

A kisebbségi jogok biztosítása az oktatásban, mely magában foglalja

- a cigány közösségek és szervezetek bevonását az oktatáspolitikák kialakításába és az ezzel kapcsolatos döntések meghozatalába;
- a cigány nyelvek és a cigány kultúra oktatásának (nemzetiségi oktatás) az igényekhez igazodó kínálatát, (akár nemzetiségi iskolák létrehozásával is¹¹)
- a többségi oktatás multikulturális jellegének erősítését.
- – A cigány kisebbséghez való tartozásból fakadó, a rossz szociális és gazdasági pozíciók okozta esélykülönbségek enyhítését szolgáló támogatások rendszere, mely alapvetően jóléti szolgáltatásokat nyújt az oktatás területén.

3.4.4.4. Társadalmi tényezők

A jelenlegi tendenciák változatlansága esetén a területet szinte teljes egészében az ország fejlettebb területeitől való további eltávolodás fenyegeti. Az elmúlt évtized azonban megmutatta, hogy a lehetőségek meglehetősen behatároltak, hiszen a problémákat nem sikerült orvosolni, de még csak jelentősen csökkenteni sem. Ennek részben oka lehet az a szemlélet is, amely a munkanélküliséget csak egy bizonyos társadalmi csoport (jelesül a munkanélküliek) problémájaként kezelte, és nem vette figyelembe a szélesebb összefüggéseket. Ez a hozzáállás napjainkban sem változott túl sokat, és a munkaügyi szervezet sem kapja meg a megfelelő működéséhez szükséges feltételeket.

A problémák azonban annyira sokrétűek és szerteágazók, hogy kezelésükre önmagában egy megfelelő létszámmal működő munkaügyi szervezet sem lenne képes. A munkanélküliség elfogadható szintre való csökkentéséhez elsősorban az azt előidéző kedvezőtlen adottságok megszüntetésén át vezet az út, ehhez pedig szélesebb együttműködésre, kormányzati segítségre és mindenekelőtt a térség fejlesztésére fordítható minél több pénzre lenne szükség. Mindenfajta továbblépéshez, jelesül az akut munkanélküliség mérsékléséhez azonban elengedhetetlen előfeltétel a térség átfogó és komplex gazdaságfejlesztési programjának a kidolgozása, a fejlesztés lehetséges irányainak, kitörési pontjainak és a felzárkózás esélyeinek a tudományos mélységű megalapozása (HELSINKI P. 1998).

A demokratikus társadalmak fő célját jelentő részvétel, a döntésekbe való beleszólás érdemi módon valósuljon meg, az emberek lehetőségeit ki kell tágítani.

¹¹ Jó példa erre a Pécsen működő Gandhi Gimnázium, melynek megnyitása sok vitát kavart a kilencvenes évek közepén a szegregációval és diszkriminációval való bélyegzés szinte mindennapos volt akkor a hazai oktatáspolitikában. Viszont az idő őket igazolta! Érdemes megsemmisítenünk a végzett érettségizettek felsőoktatási felvételi mutatóit és láthatjuk, hogy a hagyományostól eltérő fejlesztési metodika sikerre vihette a gyereket körében, mégha „úgymond válogatott tanulókkal állunk is szembe”

Meg kell tehát adni az esélyt mindenekelőtt a hosszú és egészséges életre, az ismeretek szerzésére, s arra, hogy az embereket méltányos életszínvonal illesse meg. A humán erőforrás fejlesztés hangsúlyozza, hogy a gazdasági növekedés nem lehet öncél, hanem a fenti célok elérésének eszközévé kell válnia. E fejlesztési folyamat a szegénység leküzdésének nagy fontosságot tulajdonít.

A szegénység elleni fellépés napjainkra a közép- és kelet-európai országokban – beleértve hazánkat is – égetően sürgőssé vált, mert a gazdasági átalakulás kezdetekor a térséget a recesszió nyomán bekövetkezett tömeges elszegényedés felkészületlenül érte.

3.4.4.5. Egyéni tényezők

A tanuláshoz egyéni és társadalmi szinten is elengedhetetlen tanulási kompetencia: nyitottság, alkotóképesség, a változni tudás képessége. Ezek nélkül a képességek nélkül tudatos humán erőforrás fejlesztés nem képzelhető el.

Nagyon fontos az egyén szempontjából, hogy a megszerzendő tudás hasznosítható, a tanultakat értékesnek, semlegesnek vagy fölöslegesnek, hasznosíthatatlannak ítéli a tanuló. Ez a szempont a felnőtt életében – a tanulás időszervezeti helyéből kifolyólag – meghatározó tényező. A meglévő tudásszint: előzetes ismeret, képzettség, általános műveltség, amely megkönnyítheti, hiány esetén azonban meg is hiúsíthatja a tanulási folyamat sikerét. Tanulási képességeinket befolyásolják emellett azok az iskolapadban korábban átélt, előzetes tanulási tapasztalatok, melyek nemcsak az ismeretbefogadás hatékonyságát, a tanulás örömeit, hanem a tanulási kedvet, az új képzési folyamatba való bekapcsolódáshoz szükséges belső készletet is jelentősen befolyásolják. Emiatt is kulcsfontosságú lehet az az élmény, melyet a felnőtt tanuló a számára nyitott oktatási rendszerben szerez. Ha ez a tapasztalat negatív – újabb kudarcélmény, szégyenérzet, az életkornak nem megfelelő oktatási módszerek, a visszacsatolás hiánya –, a tanulásra való hajlandóság teljes megszűnését vonhatja maga után.

3.4.4.6. Gazdasági, politikai tényezők

Ami a tömeges elszegényedést illeti, megállapítható: a romlás fő oka valójában a jórészt elkerülhetetlen gazdasági visszaesés volt, de ezt súlyosbította, hogy még a lehetséges védelmek egy része sem épült ki. Így az egyenlőtlenségek, a szegénység és a kirekesztés mértéke nagyobb lett, mint amekkorát az ország gazdasági helyzete indokolt volna (BARANYI B – MEZŐ B. 1999). Kérdés tehát, hogy miért nem született meg időben a megfelelő ellátások rendszere, annak ellenére sem,

hogy a kilencvenes években hazánk elkötelezte magát néhány, a szegénység leküzdését célzó nemzetközi kezdeményezés mellett. (A kormány például aláírta a társadalmi fejlődésről szóló 1995-ös koppenhágai nyilatkozatot, legújabbán pedig az ENSZ millenniumi fejlesztési céljainak támogatását vállalta, amelyek közül az egyik szintén a szegénység megszüntetését szorgalmazza).

A szegénység valamelyes enyhítésére bevezetett intézkedéseket vizsgálva megállapítható, hogy azok a nemzetközi kötelezettségvállalások ellenére sem alapulnak koherens koncepción. Ráadásul a recesszió nyomán kialakult súlyos gazdasági egyensúlytalanságok miatt az egymást követő kormányok korlátos költségvetési lehetőségek közepette alakították politikájukat. A pénzügyi források szűkössége tehát eleve lehetetlenné tette, hogy az intézkedések hatékonyan működjenek. Az átfogó stratégia hiánya nyomán azonban joggal vetődik fel a kérdés, hogy létezett-e egyáltalán elég erős politikai akarat a szegénység, hátrányos helyzet problémájának leküzdéséhez. Nyilvánvalóan az állami szerepvállalás minimalizálására tett törekvések is összefüggnek az elszántság gyengeségével (HUDÁK V. 1998). A visszafogott állami beavatkozásról vallott felfogást tükrözik többek között a szociális ellátásokról szóló jogszabályok, amelyek a központi állami szerepvállalás visszaszorulásával párhuzamosan az önkormányzatokra egyre több szociálpolitikai feladatot róttak, s így a mindenkori kormányok jórészt tőlük várták el a szegények helyzetének érdemi javítását. A hatékony megvalósításra azonban a helyi közigazgatás sem intézményi, sem pénzügyi, sem személyi szempontból nem volt kellően felkészülve. A szegénység és kirekesztés kérdésének háttérbe szorítása minden bizonnyal arra is visszavezethető, hogy a zsugorodó állami források újraelosztásáért egyre élesebb küzdelem alakult ki az egyes lecsúszó társadalmi csoportok között, s a leginkább rászorulókat e „versenyben” aligha juthattak szóhoz.

A megfelelő politika kialakításának legfontosabb előfeltétele természetesen a szegénység nagyságának, kiterjedtségének és mélységének pontos ismerete lenne, valamint annak felmérése, hogy mely csoportok maradtak ki a felzárkózás folyamatából, s melyek azok a rétegek, amelyeket a tartós elszegényedés a leginkább veszélyeztet. Az a fogalmi és egyéb, a jelenség okaival, kezelésével kapcsolatos zavar, ami a 90-es évekre mindvégig jellemző volt, azonban aligha segítette elő a tisztánlátást. A szegénység fogalma ma sem tisztázott, mint ahogy kiterjedtsége is állandó viták tárgya. Az ismerethiány egyik legfontosabb oka, hogy hazánkban ma nem folyik olyan, a szegénységet vizsgáló rendszeres adatgyűjtés, amelyet

viszonylag nagy mintán végeznének, tehát alkalmas lenne érdemi következtetések levonásához (TRÓCSÁNYI A. – TÓTH J. 2002).

3.4.4.7. *A jövő esélye és bizonytalansága*

A Dél–Baranya határmenti területeire vonatkozó mindenfajta fejlesztési elképzelés és célkitűzés elsőszámú követelménye a tágabb, a dél–dunántúli tervezési–statisztikai régió felzárkóztatása az ország fejlettebb térségeihez. A kidolgozásra és elfogadásra kerülő fejlesztési céloknak, illetve az ezen alapuló fejlesztési programoknak ezt a kettős törekvést kell szolgálniuk. Az máris nyilvánvaló, hogy a határmenti sávot magában foglaló mikro–régióban jelenlévő súlyos gazdasági, társadalmi problémák enyhítésére, a felemelkedés megindítására a kistérség saját erőforrásai nem elégségesek, ezért a fejlődés a belső erőforrások maximális mobilizálására és külső (állami és EU) szerepvállalásra egyszerre kell, hogy épüljön. Ebben a kistérségben természetesen a felzárkózás is csak differenciáltan képzelhető el. Az eltérő adottságú településeknek eltérő célokat kell maguk elé tűzniük, hiszen egyszerre jelentkezik a válságkezelés és a gazdasági dinamizálás szükséglete.

A térség felzárkóztatása nem alapulhat a meglévő gazdasági, társadalmi struktúrák konzerválásán (VERCSEG I. 1999). A fejlődés alapfeltétele a gazdaság minőségi átalakulása, hiszen az országos átlaghoz való közelítés csak az átlagos növekedés meghaladásával lehetséges. A minőségi lét és a fokozatos felzárkózásának feltételeit a mikro–régió leglényegesebb adottságait, mindenekelőtt éppen a határmentiség adta előnyhelyzet, a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztési lehetőségeit kihasználó, stabil, külső támogatással önerőssé váló gazdasági fejlődés teremtheti meg.

A fentieknek megfelelően minden fejlesztési tevékenység fókuszában a gazdaság fejlődési feltételeinek javítása, nemzetközi szinten is versenyképes regionális gazdaság kialakítása áll, kihasználva a térség nemzetközi tranzitszerepéből adódó lehetőségeket. Mindezek mellett azonban igen fontos követelmény, hogy kapjon nagyobb hangsúlyt az elmaradott (elsősorban falusias), köztük a „periféria perifériájára” szorult határmenti zsáktelepülések fejlesztése (CSATÁRI B. 2002).

Nem kétséges, hogy a válságtérségek problémáinak további mélyülése a Dél–Dunántúli régió fejlődésének gátjává lehet, ezért a gazdasági fejlődését szolgáló intézkedések mellett a halmozottan hátrányos helyzetű térségekben az eddiginél hatékonyabb válságmenedzselésre kell koncentrálni, különösen ami a határmenti területeket és településeket illeti, ahol az az alacsony iskolázottságú, tartósan

munkanélküli lakosság problémáinak enyhítésére további válságkezelő akciókkal kell felkészülni.

Azon túl természetesen, hogy nagy jelentőséggel bír a halmozottan hátrányos helyzetben élő lakosság problémáinak enyhítése, a közép és hosszú távú célokban a hangsúlyt nem a válságkezelésre, hanem mindenekelőtt a gazdaság fejlődési pályára állítására kell helyezni. A gazdaság fejlődésével arányosan a növekvő belső erőforrások hatékonyabb válságkezelési lehetőségekre adnak módot. A térség fejlesztésének a lakosság életminőségének javítását a térség komplex környezeti potenciáljának megőrzése mellett kell biztosítani. A Sellyei kistérség ma még nagy bőségben rendelkezik olyan természeti értékekkel, amelyek nagy része a fejlett országokból már hiányzik. A fejlesztéseknek a környezetállapot megőrzését, illetve javulását is szolgálniuk kell.

Végül fontos rövid- és középtávú feladat az is, hogy a régió munkaszervezetei jártasságot szerezzenek a határon átnyúló együttműködések lebonyolításában, finanszírozásában, hogy az EU nyújtotta lehetőségeket nagyobb hatékonysággal tudják megszerezni és felhasználni a saját és a partnerrégiók érdekében.

A halmozottan hátrányos helyzetű periférikus térségek, köztük a sellyei kistérség területeire vonatkozó fejlesztési stratégia felvázolásánál feltétlenül abból az alapelvből kell kiindulni, hogy a térbeli hátrányok mérséklése alapvetően a piaci alapon szerveződő gazdaság és az azt működtető, az önkormányzatok által szervezett helyi gazdaság és társadalom teljesítményétől (megújulási és közmegegyezést teremtő képességétől), másfelől viszont a helyi energiák mozgásba hozatalától függ. A térség önfejlődését lehetővé tevő legszükségesebb infrastrukturális fejlesztések (távközlés, közlekedés, energia, kommunális fejlesztések stb.) elvégzéséhez, valamint a munkahelyteremtő vállalkozások élénkítéséhez pénzügyi alapokra (tőkére), pótlólagos forrásokra van szükség. A helyi és pályázati források felhasználása során mindenekelőtt az alábbiakra kell tekintettel lenni rövid és hosszú távon egyaránt:

- új munkahelyek teremtésére, a foglalkoztatási struktúra átrendezésére, átképzésekre, különös tekintettel az ipar és a mezőgazdaság átalakításából eredő munkanélküliségre, a pályakezdők elhelyezési esélyeinek növelésére,
- célzott foglalkoztatási programok működtetésére a munkaerőpiacon a hátrányos helyzetű rétegek részére, a területi munkaügyi szervekkel együttműködve,

- átfogó vállalkozás–élénkítő tevékenységre, főként a mezőgazdasági kisvállalkozások és családi gazdaságok támogatása révén,
- a műszaki infrastruktúrának legalább az országos átlag szintjére történő fejlesztésére, elsősorban az energiaellátás, a hírközlés és a közlekedési hálózatra, valamint a szennyvízcsatornázás és –tisztítás feltételrendszerének bővítésére, mennyiségi és minőségi mutatóinak a javítására való tekintettel,
- kül– és belterületi, valamint a települések közötti úthálózat fejlesztésére és bővítésére,
- háztartási, illetve kommunális szemétygyűjtőhelyek létesítésére és feldolgozó telepek telepítésére,
- a humán infrastruktúra pótlására, a kistelepülések, főként a kistelepülések egészségügyi alapellátását biztosító intézmények működési feltételeinek a megteremtésére, műszerezettségük javítására, szociális válságkezelő program beindítására,
- a humán erőforrások fejlesztése céljából középfokú (gimnáziumi és/vagy szakképzési) oktatási bázis megteremtésére, fejlesztésére,
- az idegenforgalom növelése szempontjából kedvező helyi adottságok kihasználására, a falusi (öko–) turizmus fejlesztésére,
- a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésére, feltételrendszerének javítására

A határmenti térség települései számára – a maguk által megfogalmazott igények figyelembevételével – a legfontosabb célkitűzés a hálózati és lokális infrastruktúra erőteljes fejlesztése. Az ezen a téren jelentkező sürgető teendők közül hosszú–, közép– és rövidtávon főként az infrastrukturális és vállalkozás–élénkítő fejlesztések látszanak elodázhatatlannak a határmente településein.

A vállalkozások fellendülése, a munkanélküliség csökkentése csak akkor várható, ha kiépül a megfelelő színvonalú infrastruktúra és a külső (hazai és külföldi) tőke idecsábítása érdekében kiépül a megfelelő területi preferencia–rendszer

A terület– avagy vidékfejlesztési stratégiai kitörési pontok keresésekor, a már említett fejlesztési irányok és feladatok mindenekelőtt négy nagy csoportba sorolhatók:

- Egy település, vagy egy térség jövőjét alapvetően meghatározza a helyi humán erőforrások nagysága, fejlettsége. Törekedni kell arra, hogy a térség térszerkezeti központjaiban megteremtődjenek, stabilizálódjanak és korszerűsödjenek a középfokú oktatás feltételei.

- Az infrastrukturális ellátottság, a műszaki és a humán infrastruktúra átfogó javítása, rekonstrukciója, korszerűsítése és fejlesztése, mindenekelőtt a befektetői és vállalkozói aktivitás növelése érdekében (gáz-, út-, telefon-, szennyvízhálózat, a közvilágítás, a kommunális szemét elszállítása és tárolása, illetőleg kistérségi szintű középfokú oktatás vagy szakirányú képzés, a közlekedési elzártság oldása, a kistérségi és a belterületi úthálózat fejlesztése, határátkelőhely fejlesztése és nyitása stb.).
- A vállalkozás-élénkítés és a foglalkoztatási gondokat enyhítő beruházások, különös tekintettel a mezőgazdasági vállalkozásokra, a minőségi társulás elősegítésére, a helyi vagy körzeti jellegű feldolgozóipar létesítésére (gyógynövény, fűszernövény stb.), illetőleg a falusi turizmus feltételrendszerének a megteremtésére és fejlesztésére, a Duna – Dráva Nemzeti Park kínálta táj természeti adottságainak a figyelembevételével, de nem elzárásával.

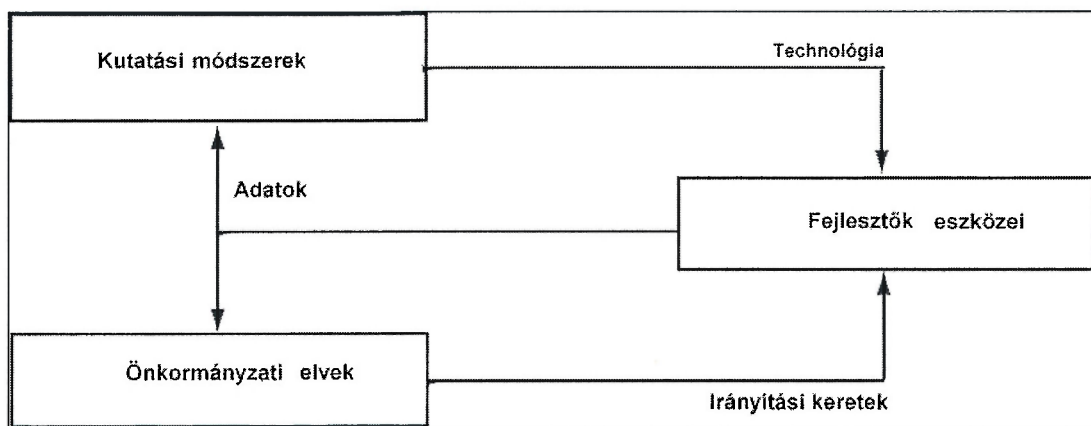
A térség legsúlyosabb társadalmi–gazdasági gondja a már–már kezelhetetlen foglalkoztatási válság, a hosszan tartó krónikus munkanélküliség. Miután a térségre hagyományosan a mezőgazdasági termelés dominanciája a jellemző, s miután a tulajdonosi és termelési szerkezet „átalakulása” nyomán éppen az agrárágazat miatt kerültek különösen nehéz helyzetbe a határmente települései, a megoldás is jelentős részben ennek az ágazatnak a fejlődésében keresendő. Ebből következik, hogy a mezőgazdaságnak a helyi agrárszektornak az önkormányzattal együttműködve, a gazdasági érdekek mellett fel kell vállalnia a szociálpolitika keretein belül bizonyos szociális szerepet, a ráháruló szociális felelősséget is. A megoldás csak az átfogó országos és regionális programokhoz való térségi–kistérségi csatlakozással képzelhető el. Az önkormányzati foglalkoztatáspolitikai komoly tartaléka a határmenti agrártérségben az is, hogy a mezőgazdaság szerepe jelentős lehet a nem kellően iskolázott, immobil munkaerő, valamint a nagyszámú cigányság egy részének munkához juttatásában.

4. A humán erőforrás–fejlesztés lehetőségeire tett javaslatok a kistérségben

A humán erőforrás helyzetét áttekintő vizsgálatunk eredményeként részben azokra a létező kezdeményezésekre, élő gyakorlati példákra kívánunk rámutatni,

amelyek megőrzése, rendszerszemléletű továbbfejlesztése nemcsak a helyi, hanem az Európai Unió hasonló helyzetben lévő régióinak a tapasztalatai alapján is hozzájárulhatnak a térség fejlesztéséhez, a válságból való kilábaláshoz.

Ahhoz, hogy az európai tapasztalatokból tudást nyerhessünk először is meg kell érteni e fejlesztések dimenzióját, azt a komplex gondolkodásmódot, amelyet a fenntartható fejlődés stratégiája is előírányoz a tagállamoknak. Így szükséges, hogy a lokális társadalmak megtanuljanak e színtereken tervezni és fejleszteni. Ehhez nyújt segítséget a „tudásintenzív” fejlesztési módszer (59. ábra)

59. ábra: Tudásintenzív fejlesztési módszer

A módszernek három fő eleme a kutatási tevékenység, a helyi kormányzatok alapvető fejlesztési elvei és a területi aktorok (fejlesztők) eszközei. A kutatási módszerek a tudományos feltárás legfőbb eszközei, minden fejlesztési program alapját a kutatások kell, hogy adják. A feltárt adatokból kell mind a kutatók, mind a fejlesztők és természetesen a helyi irányítás kooperációjával kell kialakítani az elsődleges koncepciókat a fejlesztésről, majd a kutatók számára újabb feladatok jelent az fejlesztési technológiák konstrukciója, amellyel a területi aktorok olyan eszközök birtokába kerülnek, amelyekkel adekvát fejlesztést végezhetnek a területen. E kutatásokhoz és fejlesztésekhez ad támogatást a helyi irányítás, amely legális kereteket biztosít a fejlesztők és az eszközök számára.

E módszer tükrében a kutatási eredményekből kiindulva a következő lehetséges fejlesztési irányokat és eszközöket lehet bevetni a Sellyei kistérségben.

A javaslatok sorában az első terület az alapozó oktatás és képzés. A további területeken inkább a főbb irányok kerülnek bemutatásra.

4.1 A képzés minőségének javítása

A képzés minőségének javítása érdekében a következőket célszerű rendszerezetten áttekinteni. A tanulási kudarcnak, az iskolai lemorzsolódás

veszélyének kitett tanulók figyelemmel kísérése–, egyéni fejlődésük, továbbhaladásuk (tanulási útjuk) követése, a tanulási utak biztosítása, nemzetközi tapasztalatok, megoldási módok gyűjtése, adaptálása.

- A képzéshez és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása (a társulások és a szolgáltatások helyhez vitele továbbra is támogatandó, legalább ezen a színvonalon megőrzendő; a tehetséggondozás lehetőségének biztosítása, településtől függetlenül; a különböző típusú tehetségek fejlesztésének biztosítása, településtől függetlenül; mentoring rendszer kialakítása, támogatása.)
- A képzés szakmaiságának javítása, pedagógus-továbbképzés (a kistérségi továbbképzési rendszer megőrzése, tartalmának tervezettebbé és a helyi problémákra megoldást keresővé tétele; kistérségen belül az azonos/hasonló területen fejlesztést kezdeményező pedagógusok vagy intézmények egymást segítő együttműködése; a kistérség egyes intézményeiben létező jó gyakorlat megtanulása egymástól (benchmarking); az egyes intézménytípusok módszereinek, a diákokkal való foglalkozás eljárásainak továbbadása a következő foknak (az óvodától megtanulni az „öröm iskolája” működtetését és a gyerek fejlődésének nyomon követését; az alsó tagozattól megtanulni a gyerekeket teljes egészükben látni, nem csak az egyes tantárgyi teljesítményeik alapján; az általános iskolától megtanulni a roma gyerekekkel és a lassabban haladókkal való foglalkozást); az intézményi szintű kezdeményezések fenntartói bátorítása, támogatása, a jó tapasztalatok gyűjtése és terjesztése.)
- A gazdasági változásokhoz való alkalmazkodás (A helyi munkaerőpiaci igények kielégítési lehetőségeinek javítása: az akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzés kialakítása, fejlesztése a középfokú intézmények bázisán; a foglalkoztatást célul kitűző civil kezdeményezések bátorítása, támogatása; a munkaadó civil szervezetek jogi, pénzügyi, információkkal történő támogatása.)
- A képzés és a munka világának közelítése (a munkaadók és a képzőintézmények vezetői tanácskozási rendszerének kialakítása; források és szervezeti keretek teremtése ahhoz, hogy a középfokon oktató pedagógusok tapasztalatot szerezzenek a munka világából; valamennyi oktatási és képzőintézmény vezetőjének a vállalászási ismeretek bővítését szolgáló továbbképzés biztosítása.)

- Munkaadók továbbképzése, vezetői képességek javítása (a konfliktuskezelő képesség fejlesztése; korszerű vezetői ismeretek, nyelvismeret; a vezetők és a szakértők külföldi tapasztalatainak gyarapítása; az önkormányzat szerepének átgondolása a kapcsolatok létesítésében; A munkavállalók képzése (a valamennyi munkahelyre érvényes, a távlati szempontokat is figyelembe vevő ismeretek, képességek, készségek minimumának meghatározása; problémamegoldó képességet, kommunikációs képességeket fejlesztő tréningek szervezése; számítástechnikai ismeretek oktatása, nyelvoktatás; nemzetközi tapasztalatok, megoldási módok gyűjtése, adaptálása.))
- A munkanélküliek képzése (Az alapismeretek, alapkészségek megerősítése a munkanélküliek képzésében: - alapkészségek erősítése (írás, olvasás, kommunikációs képességek); - az önismeret, önbizalom–fejlesztés elemeinek beépítése a képzésbe;
- A képzés szervezésében a gazdaságos megoldások ösztönzése (gazdaságos megoldások keresése a képzésben; a közoktatási intézmények képzésbe bevonása lehetőségeinek szélesítése (pl. a hiányzó képzettség pótlása); a közoktatási intézmények bevonása a foglalkoztatottak képzésének elősegítésébe és a munkanélküliek képzésébe a lehetőségek szerint; felnőttek bevonása az alapképzésbe, szakképzésbe (pl. számítógép–kezelés); a közoktatás és átképzés intézményei, valamint a piaci és civil szervezetek képzési tevékenységének lehetséges összehangolása (a „képzők börzéjének” időszakonkénti megrendezése).
- A munkanélküliek visszavezetése a munka világába (e–munka–tanácsadási tevékenység erősítése; a foglalkoztatási információs tanácsadás működtetése, civil ház létrehozása, amely a tartósan munkanélkülieket a kevésbé hagyományos formában be tudja vonni a képzésbe, átképzésbe, innen a munka világába; a munkanélküliséggel jelentősebben sújtott településeken a közösségfejlesztés megindítása, erősítése; nemzetközi tapasztalatok, megoldási módok gyűjtése, adaptálása.)

5. Összegzés

Dolgozatomban a térség humán potenciáljának jellemzőit mértem fel, meghatározva a lakosságra jellemző inaktivitási mutatókat. Ezen indikátorok meghatározása segítséget nyújthat a döntéshozóknak az inaktív humán erőforrás munkaerőpiaci reintegrációjában.

Hipotézisem a következők volt:

A XXI. század kognitív társadalmában az emberi tőke (amely egyrésztől összetevődik a tudástőkéből, másrésztől szimbolikus tőkéből) hiánya és a humán erőforrás fejlesztésének inadekvát módja egyre nagyobb leszakadáshoz vezet a kistérségek fejlődésében, dinamizmusában. Mert az emberi erőforrások fejlettsége és fejlődése nagyon jelentős szerepet kap a területek versenyképességében a fenntartható fejlődés keretében. Amennyiben nem megfelelő egy térség humánpotenciálja és tudásbázisa, nem tud bekapcsolódni a tudástársadalom folyamataiba.

A disszertáció **fő céljai** a következő pontokban foglalhatók össze:

1. A témával összefüggő hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintése;
2. A térség társadalmi-gazdasági sajátosságainak jellemzése, beleértve a humán erőforrások állapotát;
3. A kistérségben a társadalmat alkotó csoportok dinamikus elemzése nem, kor, iskolai végzettség és gazdasági szektor szerint.

5.1 Alkalmazott módszerek

A fejezet első részében a kutatás során **alkalmazott adatbázisokról** nyújtottam áttekintést. Az emberi erőforrások jellemzéséhez felhasználtam a KSH 2001. évi népszámlálási adatbázisát, továbbá a „Területi atlasz 2002 – 2004”, és az „Interaktív tematikus térképek 2002 – 2004” közül a statisztikai kistérségek adatbázisát. A társadalmi-gazdasági mutatókat a Településstatisztikai adatbázisrendszer adataiból, az APEH SZTADI kezelésében lévő adóbevallásból készült adatbázisból származtattam. A dolgozat fő témájának, a munkanélküliség elemzésének fókuszában, a Foglalkoztatási Hivatal által koordinált, a munkaügyi kirendeltségeken gyűjtött és onnan továbbított regisztrált munkanélküliek egyedi soros adatbázisa áll.

Az adatok feldolgozása után kettő **kérdőíves felmérést** készítettem a területen, ezt mutatom be a második fejezetben. Az első kérdőívben felmértem a lakosság térségről alkotott véleményét, majd ennek elemzése után a második kutatást reprezentatív mintán végeztem ahol az egyéni körülményeket és azok egymásra hatását vizsgáltam.

A fejezet harmadik részében az **alkalmazott többváltozós statisztikai módszereket** mutatom be saját feldolgozások segítségével.

5.2 Eredmények

A szakirodalom áttekintése során kiderült, hogy a humánpotenciál- és különösen a munkanélküliség és inaktivitás alakulását az egyéni és a társadalmi – gazdasági tényezők együttesen befolyásolják. Elemzésemben néhány, a szakirodalom alapján is lényeges módszer alkalmazhatóságát mutatom be. Elemzésem alapvetően

két részre osztható. Az első részben különböző mutatók felhasználhatóságát tesztelem a térségen. A második részben néhány alapvetően fontos és a szakirodalomban különböző gyakorisággal előforduló multivariáns módszer alkalmazását mutatom be a térség társadalmi jellemzőit leíró adatbázison.

- Első lépésben arra kerestem választ, mely társadalmi és gazdasági mutatók vannak hatással az inaktivitásra.
- Főkomponens-analízissel a kistérség mikro-társadalmának lehetséges tipizálását végeztem el, három faktort állítva elő 26 változóból.
- A kistérség mikrotársadalmának csoportosítására alkalmas klaszteranalízis bemeneti változóiként szolgált ez a faktorcsoport, melynek során a klaszterező eljárással 4 csoport típust különböztettem meg, melyekre egymástól eltérő vonások jellemzők.

Kutatási eredményeim a következőkben foglalhatók össze:

1. Felmértem az Ormánság gazdaságát és társadalmát meghatározó tényezőket. Összegyűjtöttem a térség humánpotenciálját jellemző indikátorokat, amelyekből idősoros mutatókat készítettem, és ez alapján mutattam be az elmúlt évtized folyamatait, különösen az emberi erőforrások felhasználásának területén. Ezek alapján arra a megállapításra jutottam, hogy a humán erőforrás fejlesztés nem a tudásalapú társadalom és a fenntartható fejlődés kihívásainak megfelelően folyik a térségben.
2. Elemeztem a térség munkaerőpiaci összetevőit statisztikai adatok és a Sellyei Munkaügyi kirendeltség idősoros adataiból. Amelyek alapján megállapítottam, hogy a térség munkaerőpiaci folyamatainak egyrésztől hátráltató tényezője az alacsonyan kvalifikált lakosság, másrésztől a mikro-régióban rendkívül alacsony a vállalkozási aktivitás, így a foglalkoztatási oldal sem működik megfelelően az Ormánságban.
3. Empirikus kutatásom magalapozásához először életmód vizsgálatot végeztem, ami alapján először következtetéseket vontam le az ormánsági létről, az „ormánsági ember” területhez való viszonyáról, és ennek alapján készítettem a térség humánpotenciálját felmérő kérdőívemet. Az életmód kérdőív elemzése alapján megállapítottam, hogy a kistérség lakossága rendkívül kilátástalannak látja jövőjét, aminek az oka, hogy nem rendelkezik ismeretekkel a XXI. század elejét meghatározó folyamatokról és elvekről, mint a partnerség, aktív állampolgárság, szubszidialitás.
4. Faktoranalízis és a többdimenziós skálázás segítségével meghatároztam azt a négy csoportot, amely a térség társadalmát jellemzi. 1. csoport jellemzői:

fiatalok, akik több generációs együttélésben, nagy földterülettel rendelkeznek, amelyen mezőgazdasági termelést folytatnak. 2. csoport jellemzői: képzett (érettségizett fiatalok, akik bérből és fizetésből élnek viszonylag kis lakásokban és lakóhelyükön kívül vállalnak munkát. 3. csoport jellemzői: idős, egyedülálló özvegyek, inaktív egyének, akiknél a legmagasabb iskolai végzettség a 8 általános iskola, egészségügyi problémákkal küzdenek nagy családi házakban, amiknek a fenntartása gondot okoz számukra. 4. csoport jellemzői: nem rendelkeznek 8 általános iskolai osztállyal sem, munkanélküliek, segélyen élnek nagy családokban komfort nélküli lakásokban. Ebből következőleg kimutattam, hogy a legjelentősebb típusalkotó tényező az iskolai végzettség és az élettér. Ezen felül leírtam azokat a csoportokat, mind az egyéni, mind a terület fejlesztés szempontjából, amelyek potenciális alanyai lehetnek a jövő ilyen jellegű folyamatainak.

5. Új kutatási eredménynek tartom a kistérségről felhalmozott különböző adatbázisok egységes alapra való hozását és azt, hogy ezen az egységes alapon többváltozós eljárásokat egymást kiegészítő módon alkalmaztam (faktoranalízis – multidimenzionális skálázás). És ezen eljárások alapján tudományosan vizsgáltam és elemeztem és kategorizáltam (csoportosítottam) térséget alkotó egyéneket fejlesztési és fejleszthetőségi szempontból.

5.3 Következtetések

1. Ki kell dolgozni olyan mutatókat, amelyek alkalmasak arra, hogy az egyes térségek társadalmi, demográfiai sajátosságát mérjék.
2. A többváltozós módszerek alkalmazásának lehetőségeit a társadalmi-gazdasági folyamatok és állapotjellemzők térségi megjelenítésében szélesebb körben meg kellene ismertetni. Sok esetben az elemzések lezárulnak a faktoranalízis végrehajtásával. A különböző módszerek egymásra épülő alkalmazása komplexebb elemzéseket tesz lehetővé.
3. A csoportok jellemzésére, a típusok meghatározására mind a főkomponens-analízis, célravezető módszer.
4. Rendszeressé kell tenni azokat az elemzéseket, amelyek az új mutatók és a többváltozós módszerek felhasználásával történnek, a tudományos műhelyek együttműködése révén.

Elemzésemet nem tekintem lezártnak, befejezettnek. Számos további elemzési lehetőséget rejt magában az itt bemutatott módszerek egymáshoz kapcsolódó sorozata.

6. Bibliográfia

- ÁCS P. – BÉRES Cs. – FILÓ Cs.(2003): e-neighbourhood, azaz a hipertér lokális perspektívái in: Kultúra és Közösség 2003/1
- AGENDA 2000. For a stronger and wider Union. Brussels, 1997, European Commission.
- AGENDA 2000+. Brussels, 1998, European Commission.
- APRÓ A. Z. (2000): Cigányok foglalkoztatása – esélyek és lehetőségek a munkaerőpiacon. In: Ciganológiamológia/ szerk. Forray R. Katalin : [társzerk. Beck Zoltán]. – Budapest. Dialóg Campus
- BALÁZS É. (2002):Területi tervezés, humán erőforrás-fejlesztés a közoktatásban OKI Budapest
- BALCSÓK I. – DANCS L.(2000) A határon átnyúló kapcsolatok jelene és jövője Hajdú-Bihar megye határ menti településein, különös tekintettel a munkaerőpiaci lehetőségekre. In: Integrált vidékfejlesztés. V. Falukonferencia. Szerk.: Kovács T. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja. pp. 311–317
- BALCSÓK I. (1999) Sokasodó gondok és szerény esélyek az északkeleti határmenti munkaerőpiacon. In: Alföld II. pp. 204–268.
- BALCSÓK I.–BARANYI B. (2002): A munkaerőpiaci folyamatok regionális eltérései Magyarországon 1992–2001 között. In: Regionális fejlődés Európában és Magyarországon. Szerk.: Radnóti É. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ, 89–103. p. (Stratégiai füzetek, 12.).
- BÁLINT J. – JUHÁSZ M. – NEMES G. – BÁLINT A.(2000): Javaslat a TEP = Technológiai Előrettekintési Program Magyarországon térség- és vidékfejlesztési fejezetére kézirat
- BÁNLAKY P.(1999): Térségfejlesztés – ki mondja meg, hogy mit tegyünk? In A terület és településfejlesztés társadalmi összefüggésrendszere JPTE Pécs
- BARANYI B. – KONCZ G. (2004): A roma szegregáció kutatásának területi szempontjai az encsi és a sellyei (–siklói) kistérségekben. Budapest: MTA Etnikai–Nemzeti Kisebbségkutató Intézet,
- BARANYI B. – MEZŐ B. (1999) A “periféria perifériáján” – egy kérdőíves vizsgálat eredménye és tanulságai (a társadalmi–gazdasági helyzet főbb jellemzői). In: Alföld II. pp. 111–165.
- BARANYI, B.–BALCSÓK, I.–DANCS, L.–MEZŐ,B. (1999) Borderland Situation and Periferality in the North–Easten Part of the Great Hungarian Plain. Discussion Papers, No. 31. (Sorozatszerk.: Gál Zoltán) Pécs, Centre for Regional Studies, p. 85.
- Bell, D. (1973): The coming of post-industrial society: a venture of social forecasting. NY: Basic.
- BELUSZKY P.(1999): Magyarország településföldrajza Dialóg Campus Kiadó Budapest
- BENDIXEN, P.(1995): A kultúra és a piac in: Kultúra és Közösség 1995/1
- BENEDEK A. (19997): A képzés szerepe a tartós munkanélküliség csökkentésében : Az ifjúsági korosztálynak és az alacsony iskolázottságúaknak indított képzési programok. In: Munka és tanulás: Utak a tartós munkanélküliség kezeléséhez : III. Osztrák–magyar konferencia Budapest
- CASTELLS, M. (2000): Materials for an exploratory theory of network society. In British Journal of Sociology, Vol. 51. 1, (January/March)
- CSATÁRI B. (2002): A kistérségek a magyar területfejlesztés rendszerében. In: Regionális fejlődés Európában és Magyarországon. Szerk.: Radnóti É. Budapest:

- Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ, 147–164. p. (Stratégiai füzetek, 12.).
- CSEFKÓ F. (2002): A cigányság integrációs lehetőségei a kisebbségi önkormányzás segítségével. In: Romák a területfejlesztésben. Szerk.: Bretter Z. Pécs: Etnikai Fórum, 42–50. p.
- CSIZMADIA Z. (2004): Társadalmi kapcsolatok – struktúra – rétegződés: a szerkezet és az egyenlőtlenség kérdése a társadalmi tőkeelméletekben. In: Kötő–Jelek 2003. Szerk.: Némedi D., Szabari V. Budapest: ELTE Szociológiai Doktori Iskola, 119–145. p. (ELTE Szociológiai Doktori Iskola Évkönyve).
- DD - RITS (2005): A Dél-dunántúli Régió Információs Társadalom Stratégiája Dél - Dunántúli Regionális Tanács Pécs, (kézirat)
- DÖVÉNYI Z. – TOLNAI GY.(1993): A munkanélküliség regionális kérdései Magyarországon. In: Társadalmi–területi egyenlőtlenségek Magyarországon / szerk. Enyedi Gy. KJK Budapest 143–174 p
- EC (2004) A new partnership for cohesion. Convergence, competitiveness, cooperation. Third report on economic and social
- ENYEDI, GY. (2004): Participation publique dans le développement social durable des villes. Pécs: UNESCO, Centre des Recherches Régionales, 43 p. (UNESCO/MOST Programme).
- ESDP (1999): European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, European Community
- FALUVÉGI A. (2002): A területi statisztikai adatbázisok kialakulása, helyzete, fejlesztési lehetőségei Területi Statisztika, 5.(42.) évf. 4. szám
- FERGE ZS. (2002): Szegénység, szegénypolitika <http://www.dura.hu/hirek/2002/01/ferge.htm>
- FILÓ Cs.(2003): Esélyegyenlőség és felnőttoktatás In: Német–magyar együttműködés az európai partnerségben Pécs PTE 214-225 p
- FILÓ Cs.(2004): Értékek, értékválasztások. Értékes választások? – Lokális beruházások az emberi erőforrásokba az Ormánságban In: Tudásmenedzsment 2004/2 78 – 85pp
- FÜRCHT P. (2003): Kistérségi koncepció, In:IDEA www.b-m.hu/idea/index.html
- G. FEKETE É. (szerk.)(2002): A tartós munkanélküliség kezelése vidéki térségekben. Miskolc–Pécs: MTA RKK Vidékfejlesztési Műhely,
- GÁSPÁR L.(1995): Bevezetés az emberi erőforrások elméletébe JPTE FEEFI Pécs
- HÄGERSTRAND, J.(1967): Innovation diffusion as a spatial process. Chicago
- HALÁSZ G.(1998): A strukturális alapok felhasználása az oktatás fejlesztésére. Írországi tapasztalatok. kézirat.
- HALMOS Cs. (2005): A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre NFI Budapest
- HELINSKI P. (1998) Az új Európa új lehetőségei. – In: A Kárpátok Eurorégió 5 éve (jubileumi kiadvány). Nyíregyháza, 1998. február pp. 18–21.
- HORVÁTH GY. – PÁLNÉ KOVÁCS I. (szerk.) (2000): Területfejlesztés és közigazgatásszervezés MTA Budapest
- HUDÁK, V. (1998) Carpathian Foundation – A Link Between the Carpathien Euroregion and Citizenson: pp. 83–87.
- JAKOBI Á.(2002): A területi egyenlőtlenségek új elemei az információs társadalomban in: A regionális földrajzi tanszék jubileuma ELTE Budapest
- JÁSZ K. (2004): A roma családok élete, a családok szokásrendszerének megismerése, tolerancia a másság iránt. In: Segédanyag romológiai tanulmányokhoz. Szerk.:

- Barabás K. Szolnok: Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Pedagógiai Intézet, Pedagógiai Szakmai Szolgálat, 55–61. p.
- JELENTÉS A TERÜLETI FOLYAMATOK ... (2001): Jelentés a területi folyamatok alakulásáról, a területfejlesztési politika érvényesüléséről és az Országos Területfejlesztési Konceptió végrehajtásáról, VÁTI Kht., Budapest.
- KERTESI G. (2005): A társadalom peremén 1 In: Élet és Irodalom 49/22 2005.06.09
- KISS G. (1937): Ormánység Budapest
- Kolosi, T.; Tóth, I. Gy.; Bukovich, Gy. (2004): Társadalmi riport 2004 (Society Report 2004) TÁRKI, Budapest
- KOVÁCH I. - KRISTÓF L. (2005) :A regisztrált civil szervezetek In: Kovách (szerk) A civil szervezetek és a területfejlesztési politika MTA Politikai Tudományok Intézete Budapest
- KOVÁCS Cs. (1999) A határmenti települések néhány népességföldrajzi sajátossága az Alföld északi részén, különös tekintettel a cigány etnikum helyzetére. In: Alföld II. pp. 269–284.
- KOVÁCS K. – BIHARI Zs.(2004): Lejtők és csúszdák, avagy a foglalkoztatási esélyek térbeli egyenlőtlensége az ezredfordulón. In: A tudomány a gyakorlat szolgálatában. A foglalkoztatási szint bővítésének korlátai és lehetőségei. Szerk.: Pritz P Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 7–35. p.
- KOVÁCS T. (2004): A vidékfejlesztés és a strukturális politika összehangolása. In: EU-tanulmányok IV. kötet. Főszerk.: Inotai A. Budapest: Nemzeti Fejlesztési Hivatal,. 221–266. p. és http://www.nfh.gov.hu/doc/doku/IFM_tanulmanyok-IFM%202004/Kovacs_T_ktifm.pdf
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Baranya Megye Statisztikai Évkönyve, 1999.
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Területi Statisztikai Évkönyv, Budapest. 1999.
- KRUGMAN, P (2003): Földrajz és kereskedelem, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest
- LEWIS, O (1959): Five Families Mexico c., Mexico
- MAROSI S. – SOMOGYI S. szerk. 1990: Magyarország kistájainak katasztere I.–II. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest,
- MEUSBURGER, P. (2001): Spatial and Social Disparities of Employment and Income in Hungary in the 1990s. In: Meusburger, P. – Jöns, H. (eds.): Transformation in Hungary. Physica-Verlag, Heidelberg, pp. 173–206.
- NAGY J.(2001): XXI. század és nevelés OSIRIS Budapest
- NEMES NAGY J, – FEKETE A. – KULLMANN Á. – SZABÓ P. (2000) A területi fejlődés „állami” és „piaci” útjai az 1990-es években „Területi Statisztika” 3. sz., pp. 203–220.
- NEMES NAGY J. – JAKOBI Á.– NÉMETH N. (2001) Jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői (Statisztikai Szemle, megjelenés alatt)
- NEMES NAGY J. (1988) A hazai területi kutatások mennyiségi elemzési kultúrája „Tér és Társadalom” 4. sz. pp. 68–81.
- NEMES NAGY J. (1993) Adalékok a térbeliség társadalmi magyarázó erejéhez (In: ENYEDI GY. szerk (2003). Társadalmi–területi egyenlőtlenségek Magyarországon, KJK, Budapest., pp. 23–37.)
- POLÓNYI I. (2003): A válasz az e-learning – de mi volt a kérdés? In: E-learning – Educatio folyóirat 2003/3 – XII. évf. 3. szám
- RADÓ P.(2003): Esélyegyenlőség és oktatáspolitikai In: Pedagógiai szemle 2003/12
- SÜLI ZAKAR IA terület- és településfejlesztés alapjai.SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. (2002): A kistérségi szint megjelenése a terület- és foglalkoztatáspolitikában – OFA Budapest.

- TÁLL É.(2000):A falusi munkanélküliség társadalmi szerkezetváltozásai 1990–1997 között Területi Statisztika 2000. 1. KSH. Budapest
- TIMÁR J. szerk. (1999):Átmenet a tanulásból a munka világába In: OECD tanulmányok 1999. 117–120 p. OECD, Budapest
- TOLNAI GY.–DÖVÉNYI Z. (1995): A falusi munkanélküliség néhány területi és strukturális jellemvonása Magyarországon In.:A mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig III. Falukonferencia Pécs : MTA Regionális Kutatások Központja, 1995.
- TOMASZ G. (2004): A felzárkóztató oktatás In. Educatio 2004/1.
- TÓTH J. – GOLOBICS P. (1996) Régiók és interregionális kapcsolatok a Kárpát-medencében.
- TÓTH J. – TRÓCSÁNYI A. (1997) A magyarság kulturális földrajza. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 226 p.
- TÓTH J. (2004). Kell nekünk régió?, In: Mindentudás egyeteme 3, Kossuth Budapest
- TOWNSEND, P. (1979): The poor and the poorest : A new analysis of the Ministry of Labour's family expenditure surveys of 1953-54 and 1960 London, GB : Bell, 1969.
- TRÓCSÁNYI A. – TÓTH J. (2002) A magyarság kulturális földrajza II. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 361 p.
- TRÓCSÁNYI A. – WILHELM Z.(1996)A településimázs és a humán erőforrások szerepe a nagyközségek életében. In: Tóth J. – Trócsányi A. (szerk.): Összegzés "A magyarországi városhálózat és a városhiányos térségek vizsgálata" c. kutatás témakörében. JPTE TTK ÁTUT Pécs, pp 58–66.
- VERCSEG I. (1999) Kistérségi fejlesztés a Mecsek alján Közösségfejlesztők Egyesülete Budapest
- WESSELY M szerk (1998):Pénzforrás In: Finanszírozási Kézikönyv Gazella Kiadó, Budapest. 1998. IV. évf. 3. sz. pp. 144–165.
- WILHELM Z. – CSERTI Cs. T.(1998): The impact of political factor on environmental condotions in the regions of the southern border in Hungary, In: Borderlands or transborder regions –geographical, social, and political problems OPOLE – Lodz pp: 116 - 123
- ZRINSZKI L.(1996): A felnőttképzés tudománya OKKER Budapest
- Ős-Dráva program
- www.vati.hu
- <http://mti.univ-fcomte.fr/reit>
- www.bmmk.hu
- www.sulinet.hu/iskola/feherkonyv.doc
- A sellyei kistérség fejlesztési dokumentációi:*
- FVM Termékpályás szövetkezet megvalósítási tanulmány 2001
- BMTT Kistérségi operatív Programok 2002
- Duna–Dráva Nemzeti Park idegenforgalmi hasznosítása, marketing koncepció és marketingprogram megvalósítása
- Dél–Dunántúli Régió Kistérségi Társulásainak felkészítését szolgáló képzési programcsomag és helyzetfeltárás elkészítése az EU SAPARD program követelményeinek megfelelő programok kialakításának, fogadásának és megvalósításának érdekében.
- A vasúti közlekedés megtartásának és továbbfejlesztésének hatásai a régióban. Drávai Kishajós víziturizmus
- „Életfa projekt” – a kistérség stratégiai céljainak meghatározása és fejlesztési projektjeinek kidolgozása a lakosság bevonásával. 2003
- Tanulmány a 67. sz. főút országhatárig történő meghosszabbításáért, és határátkelő nyitásáért. Dél–Dunántúli Régió Komplex Fejlesztési Program

Mellékletek

Sellye és térsége története

Sellye történetét - ha visszahátrálunk az időben - a hatezer éves lengyeli kultúráig követhetjük nyomon. Az első írásos okirat egy birtoklevél 1292-ből, amikor a település a politikai élet egy centruma volt, hozzátartozott a 15 km-re fekvő Felsőszentmárton és Révfaalu is. Ugyanezt a tényt igazolja egy XV. századi okirat is, amely megemlíti, hogy a sellyei birtokhoz tartozott még a Dráván túli Suhopolje is.

1332-ben a pápai tizedlajstromban már mint mezővárost és egy hatalmas uradalom székhelyét említik. Vásártartási joggal rendelkezett, lakóit már ekkor palánkvár védte. Mátyás korában egyházi központ volt, amelynek a viszonylagos nyugalma a törökök érkezése dűlta fel. Szerény palánkvárát 1532-ben foglalják el és teszik a tűz martalékává, miután a várvédők nem hajlandók behódolni a túlerőnek. 1551-ben török bírósági kerületként az egész térség (69 község) centruma lesz („Nahie”), hogy a törökök 1689-ben történő elűzésekor a harcokban ismét romhalmazzá váljon.

A település az 1700-as évektől a Batthyány család birtoka. 1671-ben kezdik szervezni a református iskolát, amely mellé 1779-ben Batthyány gróf német tisztviselői számára német iskolát állíttatott fel. Az 1800-as évek elején a sellyei uradalom házasság révén a Draskovich család tulajdonába került. Draskovich Ivánnak köszönhető a kastélyt körülvevő arborétum telepítése, mely ma már természetvédelmi terület.

Sellye az 1800-as években élénk ipari központ volt, itt épült a Duna első gőzhajója, az 1817-ben vízre bocsátott Carolina.

A település történetéhez tartozik még Süttő Ignác pápai várkapitánynak és kilenc bajtársának hősi halála is 1849-ben, akik a Dráva vonalát védték – hamvaik a sellyei temetőben nyugszanak.

Noha Sellye már II. Józseftől városi rangot kap és az I. világháborút követő szerb megszállás éveiben is járási székhely, kiegyensúlyozottabb fejlődéséről csak 1950. után beszélhetünk. Ekkor lesz ismét 49 falu járási székhelye, 1970. júniusától nagyközség, majd 1997. júliusától város. Az eredetileg és többségében ma is magyarok településére csak a XVII-XVIII. században érkeznek szláv betelepülők. Mára a horvát és cigány kisebbség helyi önkormányzatot alakított.

Sellye az Ormánság fővárosa

A Baranya megyei település csak 1997-ben kapott városi rangot, holott egy kellően nem méltányolt, ipari és mezőgazdasági szempontból is kiaknázatlan országgrész, az Ormánság központja. Hazánkban erről a szubmediterrán, viszonylag csapadékos tájkáról a „messziről” jött embernek inkább csak romantikus fogalmak vannak, részint néphagyományokat konzerváló elmaradottságáról, részint homokos, meleg, „dinnyeérlelő” talajáról. Azt talán kevesebben tudják, hogy a Dráva-menti táj az ország egyik legváltozatosabb, fában, vízben, vadban a legtöbb meglepetést tartogató tája, amelynek az értékeit a hozzáértő emberi szorgalom, s az innen olyannyira hiányzó tőke oldhatja meg.

A jelenleg közel 3300 lelket számláló település Baranya megye délnyugati részén, Szigetvártól 30, Siklóstól 42, Pécsről 45, a Drávától 6 kilométerre fekszik, a Villányt Barccsal összekötő, történelmi jelentőségű út (ma 5804-es út) mentén. Ezen a vonalon, valamint Szentlőrinc felől a vasútforgalma is számottevő és gócponti súlya a tervezett közeli határátkelőhely megvalósulásával még jelentősen meg is növekszik majd. A 2302 hektár külterületű Sellye egyébként is természetes központja a délen a Drávával záruló tájegységnek, s az ide sorolható közel 50 falunak is, melynek neve Ormánság. A név egyúttal a népcsoport neve is, ma már csak néprajzi elnevezés.

Az Ormánság nevének eredete vitatott. Egyesek a finnugor "or, urmán, ormány" (hát, mocsárból kiemelkedő földsziget, amelyre a vidék első lakói építkeztek), mások a török "ormán" (erdő) szóból származtatják.

Dél-Baranyára jellemzően a szubmediterrán éghajlat – enyhe telek, meleg nyarak – határozza meg az Ormánság, így Sellye időjárását is. De a párolgó morotvák, a gyorsan felmelegedő homokos talaj és a nagyobb csapadékajlam miatt a hőérzetünk az átlagnál is melegebbnek mutatja.

Az Ormánság jellegzetessége az aprófalvas, kis lakos-számú település. A térségben mindössze két település (Vajszló és Sellye) népességszáma haladja meg az 1000 főt. Az Ormánság népességszáma 1870. és 1910. között szinte alig változott, a városé ugyanezen időszak alatt jelentős növekedést mutat, ami központi szerepkörének, fejlődő gazdaságának és kereskedelmének, a századfordulón megépült vasútnak köszönhető.

1949. után drámai változás következett be a demográfiai adatokban. A térség földrajzi és politikai (határsáv) elszigetelődése, a nagyvárosokban bekövetkezett iparosítás szívóhatása az Ormánság egészségét tekintve jelentős népességszám csökkenést eredményezett. 1949-hez képest az Ormánság népességének közel egyharmadát veszítette el. Mindez nem jelentkezett Sellyén, hiszen járási székhely lévén az idetelepülő intézmények és üzemek munkalehetőségei a környező falvakból jelentős betelepődést indukáltak, így a vándorlási különbözet pozitív képet mutatott. 2000. január 1-i állapot szerint az állandó népesség 3271 fő.

<i>Állandó népességből</i>	<i>0-5 évesek</i>	215
	<i>6-14 évesek</i>	380
	<i>15-17 évesek</i>	136
	<i>18-54 évesek</i>	1790
	<i>55-x évesek</i>	750

<i>Iparban, építőiparban dolgozók aránya</i>	33,45 %
<i>Mező-és erdőgazdaságban dolgozók aránya</i>	15,3 %
<i>Egyéb területen dolgozók aránya</i>	51,25 %

A település alapszerkezetét az "S" alakú főutca adja, melynek töréspontjainál egy-egy újabb utca csatlakozik, ezzel kisebb-nagyobb tereket hozva létre. Az "S" alak középső rövid egyenese két kisebb dombot köt össze, melyek egyikén a Református templom, alatta a városházával, a másikon a műemlék Draskovich kastély áll.

A II. világháborúig beépült településrészek hagyományos fésűs beépítésűek keskeny, hosszú telkekkel. Ezek a területeken található még néhány régi, eredeti formában fennmaradt parasztház.

A település központjában, zömmel a városon áthaladó főút mentén az idetelepült polgárosodott rétegek lakóépületei a zártorúsodás felé mozdultak el. Az utcakép itt már kisvárosias hangulatot tükröz. Nagy számban maradtak fenn eredeti homlokzati osztásukat, díszítésüket és kapuzatukat megtartott épületek.

A településen a ma is látható egyetlen építészeti műemlék a Draskovich kastély, amely ma diákotthon. Az északi két főkapu közötti rész a XVI. századból való, a keleti, nyugati és déli szárnyak 1745-50 között épültek. A kastély barokk stílusú épület.

Emellett azonban számos helyi védelem alatt álló építészeti érték található Sellyén. A már említett parasztházakon és polgárházakon kívül pl. a Malom épülete, mely a századforduló ipari építészetének egy szép példája, a Pásztorház, a volt uradalmi birtok magtára és istállója, valamint mindkét templom, s a református templom kertje. Intézményeink közül a Városháza és a Családsegítő Szolgálat épületei védettek.

A településen összesen 1135 lakóépület található, melynek 95 %-a vezetékes vízzel ellátott, a csatornahálózat pedig az elmúlt években lett közel 90 %-ig kiépítve, ehhez korszerű szennyvíztisztító telep épült a várostól északra. Az elektromos energiaellátás és a belterületi úthálózat kiépítettsége 100 %-os. A térségben vezetékes gázellátás nincs, a közeljövő fejlesztései között szerepel annak megvalósítása. A kommunális hulladék lerakása és ártalmatlanítása az 1999-ben a város határában megépült regionális szilárdhulladék-lerakó telepen történik, mely 32 település összefogásának eredményeként valósult meg.

A helyi kábeltelvízió hálózatba bekötött lakások száma 655. A kábelrendszeren keresztül kerülnek adásba a helyi televízió magazinműsorai, horvát nyelvű műsorai és az egész nap olvasható képiújság hírei is.

Sellye a vasúti közlekedés egyik gócpontja. A századfordulón épített vasúthálózat Barcs - Villány, valamint Sellye - Szentlőrinc vasúti vonalainak keresztezésében fekszik. A városban helyi tömegközlekedés a lakosság és a település nagysága miatt nincs és nem is indokolt. A helyközi tömegközlekedés közúton és vasúton valósul meg. A buszközlekedés főleg a környező települések elérhetőségét, a kistérségen belüli közlekedést szolgálja, de Mohács, Pécs, Szigetvár és Siklós irányába is közlekednek buszok.

Az 1995-ben elkészült „Ormánság komplex közúthálózat-fejlesztési koncepciója” javaslatot tesz összekötő utak építésére, főút megépítésére a határig az Ormánságon keresztül, valamint Horvátország

felé határátkelő nyitására. A fejlesztés megvalósítása után folyamatos útvonal alakulna ki a Dráva mentén, mely a térség településeinek összeköttetését és az idegenforgalmat, valamint az Ormánság megfelelő elérhetőségét szolgálná.

Sellyén és az Ormánságban a legrégebb és legjelentősebb gazdasági ágazat a mezőgazdaság, ezen belül is a zöldség és gyümölcsstermesztés. A két világháború között a településen jellemző volt a földéhség, hiszen a grófi nagybirtok árnyéka rávetődött az ormánsági településre és környékére. A földművelés mellett jelentős mértékű volt az állattenyésztés is, de a legfejlettebb gazdálkodás az uradalmi nagybirtokon folyt, ahol az állattenyésztés minden ágát művelték. A mezőgazdaságon kívül az erdőgazdasági tevékenység is jelentős mértékű volt, az Ormánság közel 60-70 %-át erdő borította. A legjelentősebb sellyei munkaadók közé tartozik a Mecseki Erdészeti Rt., a közel száz embernek kenyeret adó Agrokémia Sellye Rt. vegyi üzem, az építőipari kivitelezéssel foglalkozó O és R Építőipari Kft., valamint a MIZO Baranyatej Rt., a Drávamenti ÁFÉSZ, a PI-ER Kft. varrodája és a HUNOR Rt. helyi üzeme, egy-két szövetkezet és néhány vállalkozás említhető még ebből a szempontból. Az utóbbi években a bankfiókok, kereskedelmi és vendéglátó létesítmények elszaporodásával főként a szolgáltatói jelleg erősödött, fokozva a település idegenforgalmi vonzerejét is.

A környék mezőgazdasági profiljának megfelelően a Mezőgazdasági Középfokú Szakoktatói, Továbbképző és Szaktanácsadó Intézetben szakközépiskolai és szakmunkásképzés folyik agrár és mezőgazdasági gépész szakmában. Speciális szakiskolájában gazdaszonyi oklevelet lehet szerezni. A képzéseket állattartó telepen folytatható gyakorlatok, korszerű oktatófarm segítik. A középiskolai fiúkollégium a már említett műemlék kastélyban kapott helyet az arborétumban, a leánykollégium (idegenforgalmi szálláshelyekkel együtt) az iskola szomszédságában épült.

Az általános iskolai oktatás megkezdése előtt Sellyén református és katolikus iskola működött. 1949. júniusában alakítják át a kastélyhoz tartozó volt uradalmi parádés lóistállót 4 tantermes általános iskolává, ez a mai Zrínyi utcai általános iskola. A Kiss Géza nevét viselő körzeti iskolát gazdaságilag önálló 6 község önkormányzata finanszírozza, de vonzáskörzete összesen 16 településre terjed ki. Ez utóbbi községekből főként az enyhe fokban értelmi fogyatékosok általános iskolájában tanulnak, hiszen normál tagozatos általános iskolával egy részük rendelkezik, ez a speciális képzés azonban csak Sellyén folyik. Emellett a meglévő tagozatok (ének-zene, hangszeres oktatás, testnevelés tagozat) is idevonzzák a tanulókat.

A szintén körzeti ellátást biztosító napköziotthonos óvodában 155 óvodáskorú gyermek nevelése folyik és horvát nyelvű csoport is működik.

A város központi szerepét erősítő ellátások közé tartozik az egészségügyi és a szociális területen meglévő szolgáltatás. 1949-ben már a II. körzeti orvosi állást hozzák létre, majd 1950-ben egy fogorvosi állást.

Sellye járásszékhely funkciójának idején Járási Tüdőgondozó Intézet, majd 20 ágyas szülőotthon nyílt, 1964-ben kezdte meg működését a sellyei mentőállomás a mai Egészségügyi Központ szomszédságában.

Példa értékű beruházásként 1992-ben került átadásra az új, korszerűen felszerelt Egészségügyi Központ, mely önkormányzati összefogás eredményeként született meg. Megépítését elsősorban az a körülmény határozta meg, hogy az itt élő lakosság távol van olyan intézményhálózattól, ami a mai korszerű követelményeknek megfelel és a térségben tud magasabb szintű alap-, ügyeleti- és szakellátást biztosítani. Emellett az addig szétszórta elhelyezkedő rendelők, szolgáltatások egy helyre, egy épületbe koncentrálódhattak.

Az intézményben az alapellátást (felnőtt- és gyermek háziorvosi ellátás, fogorvosi ellátás, anya- és gyermekvédelem, ügyeleti rendszer) az alábbi szakellátások egészítik ki: szemészeti, nőgyógyászati, reumatológiai, bőrgyógyászati.

Az alapellátás diagnosztikus és terápiás ellátását segíti a laboratórium és a fizioterápia. A laboratórium kedvezően befolyásolja és minőségileg magasabb szintre emeli a krónikus betegek (magas vérnyomás, cukorbetegség) gondozási feltételeit.

1996-ban került átadásra az újonnan épített gyógyszerár az Egészségügyi Központ szomszédságában. Ugyancsak az egészségügyi, ezen belül a sürgősségi ellátást hivatott szolgálni az 1992-ben megalapított "Esélyegyenlőség 2000" Alapítvány, a hozzájuk befolyt támogatásokat eszközvásárlásra, az esetkocsi tökéletes felszerelésére fordítják.

1968-ban kezdi meg működését az öregek napközi otthona, 1992-ben költözik mai végleges helyére, az Egészségügyi Központ szomszédságába. A bentlakásos ellátás 14 fő számára biztosított, az

intézmény parkjában felépített garzonlakások további 8 fő számára biztosítanak elhelyezést. Emellett az idősek klubja és a házigondozás nyújt szociális gondoskodást a település idős lakosai számára.

A város kulturális élete sokszínű, ami annak köszönhető, hogy az Ormánság, s így Sellye is néprajzi hagyományokban gazdag és a magyar lakosság mellett a horvát anyanyelvűek hagyományai és szokásai is színesítik azt. A sportéletre szintén a sokrétűség a jellemző, mely elsősorban a sportcsarnok és a teniszpálya megépítésének, valamint az általános iskolai testnevelés tagozat létrehozásának köszönhető.

Sellyén az első sportpálya 1945-ben létesült. 1967-ben egy új sportpálya került kialakításra a mai helyén, a termálfürdő szomszédságában. A sporttelepen a három füves labdarúgó pálya mellett kézilabda- és salakos futópálya található, melyet 1988-ban műanyag borítású, térvilágítással ellátott teniszpályával bővítettek.

Szintén ebben az évben készült el a sportcsarnok, melynek építésében a helyi lakosság aktívan vett részt társadalmi munkával. Megépülése nagy előrelépést jelentett a település sportéletében, kihasználtsága azóta is maximális. Pályája nemzetközi mérkőzések lejátszására is alkalmas.

A város sportéletének jelentősebb eseményei közé tartozik többek között a „Papp János emlékére úszóverseny”, melyen a megyében fedett uszodával nem rendelkező úszószakosztályok csapatai vesznek részt. Emellett a sportcsarnokban megrendezésre kerülő „Ormánsági” teremfoci bajnokság, „Új év” asztalitenisz kupa, kézilabda és kosárlabda bajnokságok.

A szervezett sporteseményeken kívül a település szinte minden korosztálya megtalálja a számára megfelelő sport- és szabadidő elfoglaltságát, hiszen bajnoki futball, női foci, teremfoci, tenisz, asztalitenisz, kosárlabda, kézilabda, asszonytorna, aerobic edzések vannak, emellett kondi- és fitness terem is igénybe vehető a városban.

Külön kiemelt figyelmet és említést érdemel az 1100 fő befogadóképességű termálfürdő, mely egy 4 hektáros ligetes parkban helyezkedik el. A fürdőben egy gyermekmedence és egy 33 méteres sportmedence, egy fűzfás kis szigetet körülölelő csónakázó-tó, valamint sokszínű sportolási (strandröplabda, tollas, tenisz, foci, ping-pong) és pihenési (homokozó, napozó, gyermekjátékszerek) lehetőség várja a vendégeket.

A csendes, ősfás területen nyaranként félszáz diák fogadására alkalmas gyermektábor működik, emellett a fürdői vendégház 8 fő számára biztosít szálláslehetőséget.

hogy Sellye és környéke termálfürdőben gazdag. A

A közelmúltban 800 méter mély termálfürdő kutat fúrtak a termálfürdő területén, mely újra csak azt bizonyítja, 48 C-os termálfürdő idegenforgalmi hasznosítása megkezdődött, hőfoka lehetővé teszi a fürdőidény meghosszabbítását, hozama pedig a napi nyitva tartás bővülését, éjszakai fürdőzést. A fürdőt évente közel 8-9000 fizetővendég látogatja, ez várhatóan ugrásszerűen megemelkedik a termálfürdő fokozatos hasznosításának következtében.

A Művelődési Központ a város igazgatási központjában egy több, mint 160 éves épületben kapott helyet. Az épületben található az Ormánság TV stúdiója, a térségfejlesztés területén eredményesen működő Ormánság Fejlesztő Társulás.

A Művelődési Központ gondot fordít rendszeres tánc- és színházi előadások, gyermekműsorok, nemzeti ünnepek, népművészeti vásárok, filmklubok, képzőművészeti táborok és kiállítások megrendezésére.

A város főterén található Könyvtárban 22.000 kötet közül választhatnak az olvasni vágyók.

A város hagyományőrző és kulturális életének színesítésében és szervezésében aktívan részt vesznek a helyi klubok, civil szervezetek és alapítványok. Az általános iskolai Nyolcadikosok klubja a Városi Könyvtár állandó látogató csoportja, könyvbarát szakkör jelleggel működnek.

A Nyugdíjas Klub már régóta működő csoport a településen. Rendezvényeket, találkozót, összejöveteleket és kirándulásokat szerveznek, munkájuk nagy nyilvánosságnak és elismerésnek örvend. Tagjainak létszáma közel negyven fő.

Az 1997-ben alakult Sellyei Tér-Erő Egyesület mára már aktív szereplője a kulturális és hagyományőrző rendezvények szervezésének és támogatásának. Az Egyesület a régi ormánsági néphagyományokat eleveníti fel, locsoló bált, szüreti felvonulást, farsangot rendez és 2000. márciusában népdalkört alapított Tilángli elnevezéssel, mely az ormánsági népdalok felelevenítését és terjesztését tűzte ki céljává. Az Egyesület kulturális területen is vállal szerepet – felolvasó estet, könyvtári napokat, gyermekrendezvényeket, színházi és zenés produkciókat szervez.

Az Ormánsági Művészeti Központ Alapítvány a Múzeum'94 Galéria kiállításainak szervezésén túlmenően nyári nemzetközi alkotótáborokat szervez minden évben 2-3 hét időtartamban. A tábor festők, grafikusok, fotóművészek és faszobrászok részvételével zajlik, záróakkordja kiállítás, illetve néhány – a városnak ajándékozott – faszobor felavatása. Ilyen szobor díszíti mára már a termálfürdő és az arborétum területét, néhány közparkot, valamint a mezőgazdasági középiskola auláját.

A település kulturális életének kiemelkedő elemei az egyre növekvő turisztikai vonzerővel bíró városi nagyrendezvények. Ezek közül a legrégebb óta hagyományt teremtő kétnapos rendezvény, az Ormánsági Napok. 1983. óta kerül megrendezésre minden év májusában, állandó programjai a következők: tehetségkutató verseny általános- és középiskolások részére (vers- és prózamondás, ének, sport), kézműves alkotások kiállítása, kórushangverseny a Drávaiványi református templomban, „Arra-alá Baranya szélén” vetélkedő, népművészeti vásár, játszóház, néptánc előadások.

A Fürdőfesztivál – melynek a városi termálfürdő ad otthont - nevéből adódóan elsősorban helyi rendezvény, amely színes kulturális programsorozatával kellemes szórakozást nyújt mind a gyerekeknek, mind a fiataloknak, az idősebb lakosságnak, valamint a környékből érkező fürdőlátogatóknak, turistáknak is.

2005-ben kilencedik alkalommal került megrendezésre az augusztus első hétvégéjére eső „EGYKE” Dinnyefesztivál és Város Napja. Ez a rendezvény az egyike azoknak, melynek híre és vonzása határainkon is átnyúlik. Neve is jelzi, hogy részben a gazdaságfejlesztés és mezőgazdasági kapcsolatok, valamint szakmai ismeretek bővülése jegyében zajlik, másrészt pedig Sellye városá avatásának évfordulója is. Így a kulturális rendezvények sorozata a mezőgazdasági ággal párosul, mely szórakozási, pihenési és egyben szakmai jellegű lehetőségeket is magában rejt, így a rendezvény évről-évre nagyobb tömegeket vonz. 2000. évben ez a fesztivál volt a Baranya megyei „Mediterrán Ősz” rendezvénysorozat nyitórendezvénye is.

A Kiss Géza néprajztudósról elnevezett Ormánsági Múzeum, amely előtt a tudós mellszobra áll. A múlt kincseit rejtő tájék másik hírneves kutatója Kodolányi János író volt, akinek a gyűjteménye a szomszédvár Vajszlón található. A sellyei múzeumban visszapillantunk a Drávával napi kapcsolatot tartó nép korábbi archaikus életformájára, egykori halászó eszközeire, az Ormánság messze földön híres szötteseire, népi bútoraire és kerámiáira.

A vidék talpasházai a magyar népi építészet külön fejezetét jelentik. A múzeumban a háztípus építésének módját, egy család életének stációit is nyomon követhetjük, mind e mellett a múzeum udvarban egy Csányosztróból idetelepített talpasház is látható. Nevét onnan kapta, hogy a talpasházak építése során nem készítettek alapot, hanem faragott tölgyfa gerendákat fektettek le a földre, s erre állították fel a favázat, építették fel a házat. Árvíz esetén, vagy távolabbi helyre való költözéskor a házak alá görgőket helyeztek és ökrökkel egyszerűen arrébb vontatták azokat. 1969-ben elkészül az istálló és a méhes, melyek a talpasházhoz tartozó melléképületek, majd a kovácsműhely, s felállítanak itt egy fa haranglábat is.

A múzeumnak külön galériája van, mely a Múzeum '94 galéria nevet kapta. Itt havonta változó kiállítás tekinthető meg (faszobrász-, foto-, szobrász-, festő-, grafikus-,... művészek munkái). A galéria gazdája az Ormánság Művészeti Központ Alapítvány.

A város távlati terveiben is elsők közt szerepel kézműves műhelyek létesítése, a helyi kézműves hagyományok megőrzése és idegenforgalmi célú bemutatása. Ennek helyszíne a tervek szerint a talpasház közvetlen szomszédságában megépítendő gádoros ház kézműves műhelyekkel.

A Múzeum, az építészeti értékek, a termálfürdő és a nagyrendezvények mellett szintén kiemelt turisztikai vonzerővel rendelkeznek a város természetvédelmi területei is. Az Ormánság egészére a sík térfelszín mellett is a változatos táj a jellemző. Az erdők, fás legelők, vizes rétek, fasorokkal szegélyezett árnyas utak emberléptékűek, s barátságossá teszik a tájat.

A város külterületén 79,1718 hektár nagyságú, Kis-rét nevű terület áll helyi védelem alatt. Növényzeti szempontból lett védetté nyilvánítva 1993-ban, területén ritka orchidea és nőszirm fajok fordulnak elő nagy egyedszámban. A réten gyönyörű 100-120 éves kocsányos tölgyek és hasonló korú magyar kőrisek emelik a táj képi értékét.

A belterületen a Draskovich kastély körüli 7,65 hektáros arborétum 1965. óta természetvédelmi terület, mely botanikai értékei miatt került védelem alá. Az arborétum számtalan ritkaságot rejt magában, s Dél-Dunántúl legszebb és legfajtagazdagabb parkja, a tájban szigetszerűen egyedülálló érték. Mai állománya 240 lombhullató és 115 örökzöld fajta. Idegenforgalmi értékét növeli az is, hogy a Nemzetközi Festő- és Faszobrász Alkotótáborokban készített alkotások közül mára 11 faragott szobor került felavatásra területén.

Sellye mind területileg, mind növényanyagában jelentős zöldterületekkel rendelkező település, az utcák fásítása, az előkertek növényesítése pedig a lakók igényességét jelzi.

Az „Ormánság fővárosa”, Sellye a térség lakosságának nyújtott szolgáltatások mellett az idegenforgalom szervezésében is központi szerepet tölt be, emellett remek kiindulópont lehet kirándulásokhoz, hogy a közeli Drávaiványi festett kazettás műemlék templomát, Drávasztára katolikus templomát, Besence és Révfalu parasztházait, a még fellelhető talpasházakat, a közeli horgásztavakat, a Duna-Dráva Nemzeti Park dráwaparti érintetlen természeti szépségeit megcsodálhassuk.

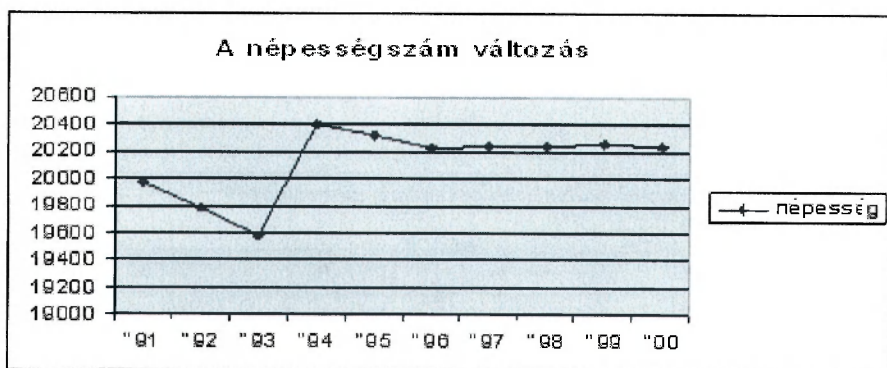
Forrás:

www.sellye.hu

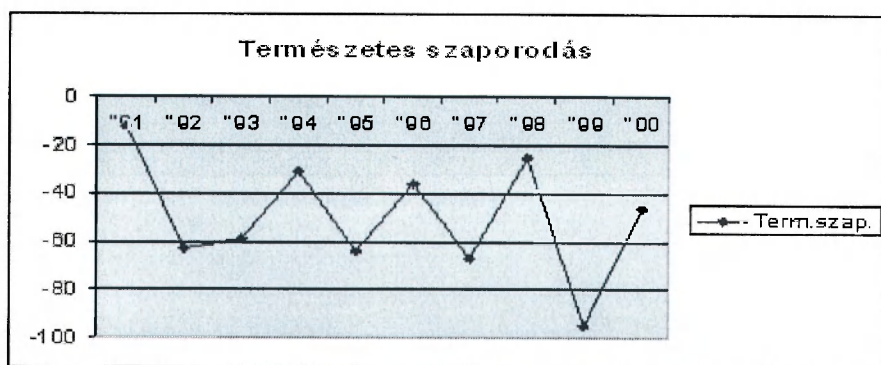
Idősoros mutatók a KSH adatai alapján, a Sellyei kistérségben történt népességszám, szaporodás, lakásállomány és vezetékes víz bekötések változásáról 1991 és 2000 között

	népesség	Term.szap.	Vándorlási kül.	lakásállomány	Vezetékes víz
"91	19973	-12	-176	7358	2939
"92	19785	-63	-140	7359	3267
"93	19578	-59	863	7461	3451
"94	20399	-31	-38	7471	3540
"95	20319	-64	-29	7483	3765
"96	20224	-36	46	7490	6178
"97	20236	-67	72	7500	6216
"98	20241	-25	43	7506	6686
"99	20259	-95	69	7508	6697
"00	20236	-46	41	7513	6711

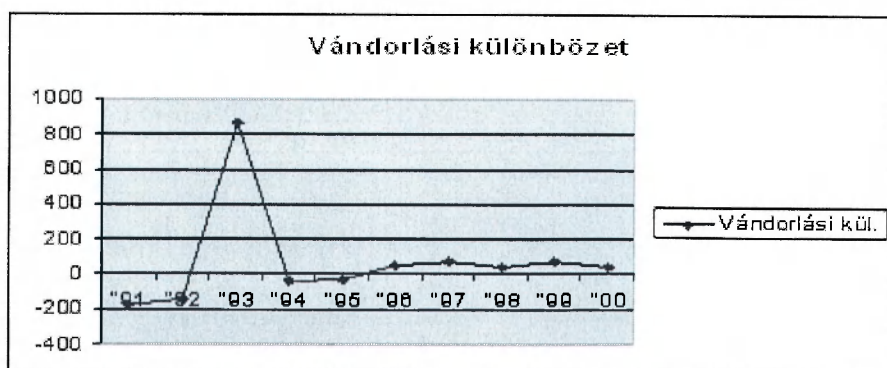
1. diagram

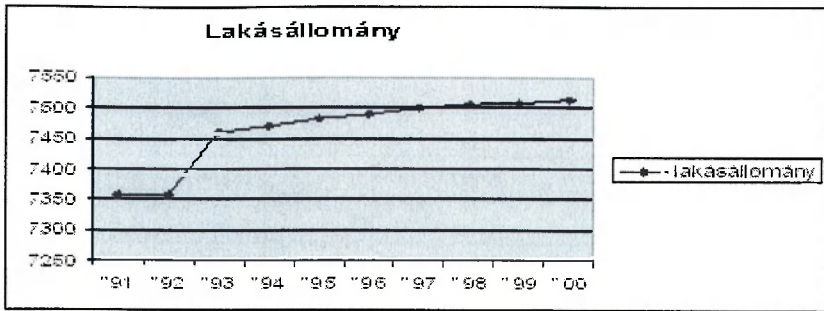
2. diagram

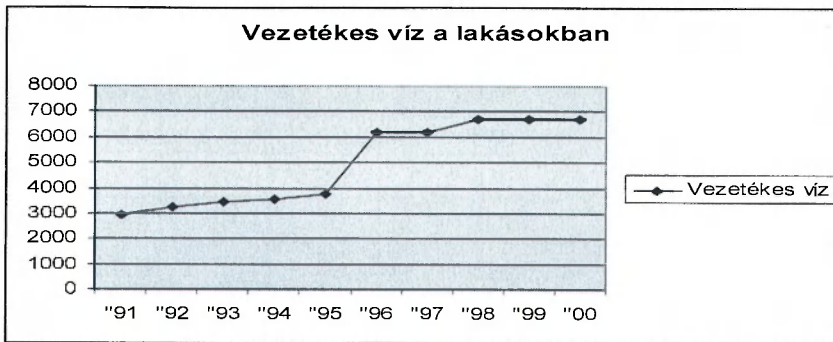
3. diagram

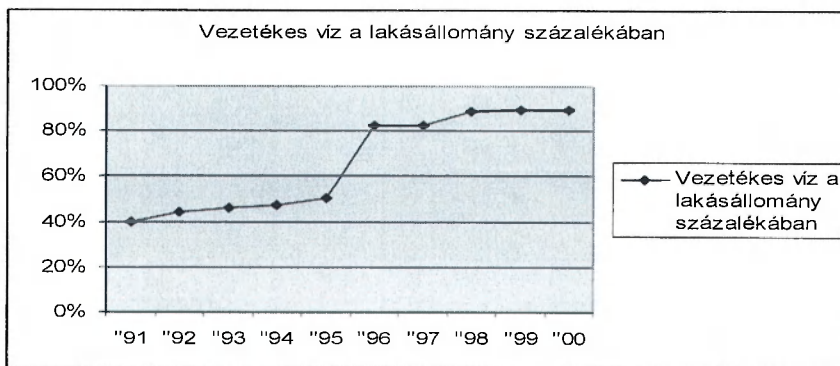
4. diagram

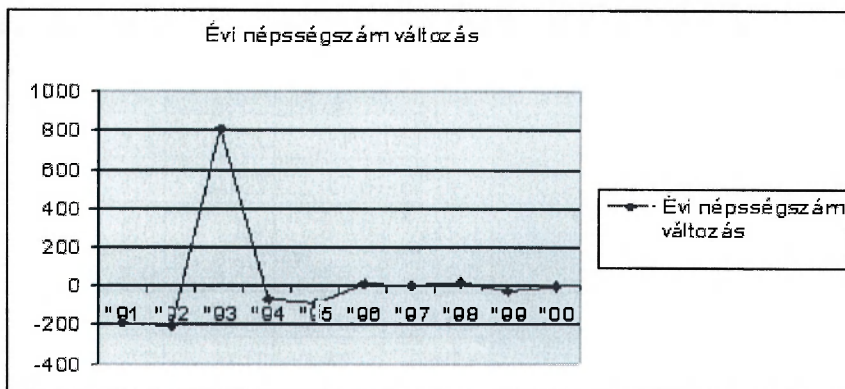
5. diagram

6. diagram

7. diagram

A munkanélküliségi ráta alakulása területenként Baranya megyében és országosan

Időszak		Pécs	Komló	Mohács	Siklós	Sellye	Sziget- vár	Szentlő- rinc	Baranya megye	Orszá- gos
1991	január	2,0	3,7	4,6	3,6		2,5		2,9	2,1
	február	2,6	4,1	5,4	4,4		2,5		3,5	2,7
	március	2,8	4,5	5,8	4,5		3,1		3,7	3,0
	április	2,7	5,2	5,6	4,9		3,9		3,9	3,5
	május	2,8	6,1	6,2	5,5		4,6		4,3	3,4
	június	2,8	6,9	6,9	6,0		5,6		4,7	3,9
	július	2,7	7,4	7,6	6,7		6,0		5,0	4,5
	augusztus	3,2	7,7	8,4	7,5		6,7		5,7	5,2
	szeptember	4,0	9,5	10,0	8,9		9,2		6,9	6,1
	október	4,3	10,0	10,4	9,3		10,7		7,4	6,6
	november	4,6	10,7	12,1	10,3		10,5		8,0	7,3
	december	6,4	12,4	13,1	12,4		14,1		9,7	8,5
1992	január	5,1	15,2	14,0	10,0		16,0		9,2	7,5
	február	5,2	16,0	13,9	11,1		17,8		9,7	8,4
	március	5,4	16,3	15,5	9,2		15,1		9,8	8,9
	április	5,6	17,0	14,0	11,3		18,5		10,0	9,3
	május	6,1	18,0	14,8	11,8		20,0		10,6	9,7
	június	6,7	18,9	15,5	12,3		21,1		11,1	10,1
	július	6,7	20,5	16,6	13,3		22,4		12,1	10,9
	augusztus	6,7	21,1	17,3	13,7		23,5		12,4	11,1
	szeptember	7,0	21,6	17,9	14,0		24,5		12,8	11,4
	október	7,5	21,7	18,3	14,1		24,7		13,2	11,6
	november	7,4	22,2	18,5	14,4		25,4		13,3	11,9
	december	7,6	22,8	19,9	15,2		27,3		14,0	12,3
1993	január	8,5	17,8	17,9	19,5	25,7	21,2	15,2	14,1	13,3
	február	8,6	18,0	17,6	19,7	25,5	22,0	15,5	14,3	13,6
	március	8,6	17,4	17,0	19,1	24,2	22,0	15,8	14,0	13,4
	április	8,6	17,4	16,7	18,4	23,0	21,3	15,4	13,8	13,2
	május	8,4	16,9	16,3	16,9	23,1	20,4	15,6	13,4	13,0
	június	8,2	16,2	15,9	17,4	22,7	18,8	15,4	13,0	12,6
	július	8,4	16,6	16,1	18,1	22,2	18,4	15,5	13,2	13,0
	augusztus	8,7	16,6	15,9	18,1	22,1	18,9	15,4	13,3	13,0
	szeptember	8,3	16,1	15,3	17,7	20,8	18,1	14,9	12,8	12,9
	október	8,3	15,6	14,9	17,6	19,9	16,9	14,6	12,5	12,6
	november	8,1	15,4	14,7	17,0	19,0	16,2	14,1	12,3	12,2
	december	8,1	15,1	14,8	17,1	20,6	16,0	14,1	12,3	12,1

1994	január	8,5	14,6	15,6	17,5	21,5	16,6	14,4	12,6	12,8
	február	8,5	14,1	15,5	17,4	21,9	16,8	15,0	12,6	12,6
	március	8,3	13,9	14,7	17,0	20,8	16,7	14,9	12,3	12,2
	április	8,2	13,8	14,2	16,9	20,3	16,9	14,8	12,1	11,8
	május	8,0	13,3	13,8	16,1	20,0	16,5	14,7	11,8	11,4
	június	7,7	12,9	13,4	15,8	19,6	16,6	14,7	11,5	11,0
	július	7,5	13,0	13,6	15,7	19,6	16,4	14,8	11,4	11,1
	augusztus	7,6	12,7	13,5	15,4	19,2	16,0	14,6	11,3	11,0
	szeptember	7,7	12,9	13,5	16,0	19,5	15,2	14,9	11,4	10,9
	október	7,7	12,9	12,9	15,9	18,7	14,7	14,5	11,2	10,6
	november	7,5	13,0	12,6	15,8	18,3	15,1	14,4	11,1	10,4
	december	7,2	13,0	12,4	16,2	19,6	15,5	14,3	11,1	10,4
1995	január	8,0	14,4	13,5	17,4	22,8	18,6	15,0	12,3	11,4
	február	8,2	14,6	13,9	17,5	23,7	19,2	14,8	12,5	11,5
	március	7,9	14,3	13,9	17,7	22,6	19,4	14,7	12,4	11,3
	április	7,9	14,0	14,0	17,4	22,0	20,3	15,0	12,4	11,2
	május	7,3	12,8	13,1	16,6	22,3	18,3	13,9	11,5	10,2
	június	7,0	12,7	13,1	16,5	22,5	18,8	14,5	11,3	10,1
	július	7,3	12,9	14,0	16,7	21,8	19,6	14,8	11,8	10,6
	augusztus	7,4	12,9	14,2	16,6	20,4	20,2	15,3	11,8	10,5
	szeptember	7,1	12,5	13,3	16,7	17,8	19,1	14,3	11,3	10,3
	október	7,3	12,0	13,2	16,4	16,8	17,7	13,6	11,0	10,0
	november	7,2	12,1	13,7	16,5	17,5	18,3	14,7	11,1	10,2
	december	7,1	12,5	14,1	17,9	20,1	20,4	14,8	11,6	10,4
1996	január	7,7	13,0	14,4	17,0	22,0	21,5	15,0	12,3	11,4
	február	8,2	13,4	14,6	17,6	24,0	21,4	15,5	12,7	11,5
	március	8,3	13,3	14,9	17,4	24,6	21,9	16,0	12,9	11,6
	április	8,1	13,1	14,5	16,2	23,0	20,7	15,6	12,4	11,2
	május	7,9	12,5	13,4	15,3	20,6	19,0	14,9	11,7	10,7
	június	8,2	12,3	12,8	14,9	20,3	18,3	15,5	11,7	10,6
	július	8,3	11,9	12,6	14,6	20,4	18,9	16,2	11,7	10,8
	augusztus	8,4	12,0	12,8	14,7	20,8	18,9	16,7	11,8	10,8
	szeptember	8,7	12,5	13,2	15,4	21,7	19,6	17,1	12,3	11,0
	október	8,5	12,7	13,0	15,5	22,4	19,8	16,5	12,2	10,8
	november	8,4	12,5	12,9	15,3	22,9	20,0	16,3	12,1	10,6
	december	8,1	12,6	13,0	15,6	23,7	19,9	15,4	12,0	10,5
1997	január	8,5	14,0	14,6	16,5	26,7	21,4	15,8	13,0	10,6
	február	9,4	14,7	16,3	17,6	28,5	22,3	16,6	14,0	11,1

	március	9,2	14,7	16,2	18,6	29,4	21,8	16,9	14,1	11,0
	április	9,1	14,2	15,8	17,5	27,8	20,8	17,0	13,6	10,8
	május	8,9	13,8	15,5	16,7	27,4	20,4	16,3	13,3	10,6
	június	8,4	13,7	14,9	16,1	27,3	19,6	15,6	12,8	10,3
	július	8,6	14,0	15,2	15,8	27,9	20,5	16,4	13,1	10,5
	augusztus	8,8	13,7	14,6	16,1	27,4	20,8	16,4	13,1	10,4
	szeptember	9,1	13,9	14,5	16,1	27,0	20,9	17,2	13,2	10,3
	október	8,8	13,7	14,4	15,9	25,8	20,0	17,3	13,0	10,1
	november	9,1	14,0	14,9	16,2	26,0	20,9	18,3	13,3	10,2
	december	9,0	13,9	15,2	16,5	26,0	20,9	18,4	13,3	10,4
1998	január	8,8	13,6	15,5	15,3	27,2	21,5	18,8	13,2	10,8
	február	8,4	13,2	15,7	15,6	26,8	21,4	18,2	13,0	10,6
	március	8,2	13,2	14,8	16,4	25,3	20,5	18,1	12,7	10,3
	április	7,9	12,2	14,0	15,0	23,1	19,5	16,4	12,0	9,8
	május	8,0	11,7	13,7	14,3	22,3	18,7	17,6	11,8	9,5
	június	8,3	11,6	13,4	13,9	22,5	18,2	15,7	11,7	9,1
	július	7,8	12,0	13,6	13,7	22,0	18,6	15,1	11,5	9,2
	augusztus	7,6	12,2	13,6	13,4	22,2	18,0	15,1	11,4	9,0
	szeptember	7,4	12,0	13,8	13,1	21,8	17,2	15,3	11,2	8,9
	október	7,0	12,1	14,2	13,0	20,8	18,1	15,3	11,1	8,8
	november	6,9	12,2	14,2	13,2	21,6	19,0	15,2	11,2	8,8
	december	6,5	12,4	13,6	13,1	24,7	18,3	14,6	11,0	9,1
1999	január	7,3	14,3	14,3	13,5	30,6	20,6	15,9	12,2	10,3
	február	7,4	14,4	14,6	13,6	31,6	20,8	16,4	12,3	10,5
	március	7,0	14,4	14,2	13,5	31,4	20,7	16,6	12,1	10,4
	április	6,8	13,9	13,6	13,3	31,0	20,2	16,1	11,7	10,0
	május	6,8	13,3	12,6	12,9	29,8	19,6	16,3	11,4	9,6
	június	6,4	12,7	12,3	12,4	29,6	19,1	15,2	10,9	9,4
	július	6,8	13,1	12,4	12,6	28,4	19,3	15,0	11,2	9,5
	augusztus	6,9	13,1	12,9	12,9	29,6	19,1	14,9	11,3	9,4
	szeptember	7,0	13,2	13,6	13,3	27,6	19,9	15,5	11,6	9,4
	október	6,6	13,1	13,2	13,0	27,0	19,4	15,3	11,2	9,2
	november	6,3	13,1	13,7	13,5	25,8	20,0	16,1	11,2	9,2
	december	6,1	14,5	14,5	13,7	27,4	20,6	16,8	11,6	9,6
2000	január	6,6	15,1	15,2	13,8	32,0	21,9	17,6	12,3	10,3
	február	6,8	15,2	15,2	15,0	32,4	22,7	18,2	12,6	10,4
	március	6,5	15,4	14,7	15,0	30,8	23,0	18,1	12,5	10,2
	április	6,5	14,6	14,1	14,7	30,6	22,2	16,8	12,1	9,8
	május	6,2	13,8	13,2	13,3	27,8	21,7	16,1	11,4	9,3

	június	6,1	13,5	13,2	12,8	27,6	21,6	15,5	11,2	8,9
	július	6,2	13,6	13,0	13,0	27,8	21,7	16,0	11,3	9,0
	augusztus	6,3	13,5	12,5	12,7	27,1	21,5	15,8	11,2	8,8
	szeptember	6,6	13,6	12,5	13,2	26,9	21,6	15,3	11,4	8,8
	október	6,3	13,2	12,3	14,0	28,8	21,7	15,6	11,3	8,6
	november	6,3	13,3	11,7	13,7	28,8	21,2	15,5	11,2	8,6
	december	6,1	13,1	12,0	13,8	31,2	21,1	15,8	11,2	8,9
2001	január	6,0	13,4	12,5	13,9	31,7	22,7	16,1	11,4	9,3
	február	6,1	13,5	13,1	15,3	33,2	23,3	16,1	11,8	9,5
	március	6,1	13,7	12,9	15,1	32,7	23,3	16,0	11,8	9,3
	április	6,2	13,4	12,3	15,0	32,3	22,6	15,6	11,6	8,9
	május	6,0	12,8	11,4	14,2	32,4	21,4	15,4	11,1	8,6
	június	6,1	12,6	10,9	13,6	31,9	21,0	15,3	10,9	8,4
	július	6,4	13,0	10,7	14,8	32,8	21,6	15,9	11,3	8,5
	augusztus	5,9	12,7	10,3	14,2	31,5	21,1	15,5	10,8	8,1
	szeptember	6,2	12,5	10,1	14,1	31,4	21,3	14,7	10,9	8,0
	október	5,9	12,3	9,4	13,3	29,4	19,9	14,1	10,4	7,7
	november	5,7	12,6	9,4	12,7	28,6	19,5	14,4	10,2	7,7
	december	5,7	12,6	10,1	13,3	30,5	19,7	15,5	10,5	8,0
2002	január	6,2	13,7	10,6	13,7	34,4	21,1	17,5	11,3	8,5
	február	6,5	14,4	11,9	15,3	34,3	22,6	16,9	12,0	8,8
	március	6,4	13,8	11,3	14,9	32,2	22,1	15,9	11,6	8,5
	április	6,1	13,6	10,1	14,4	30,5	21,4	15,5	11,0	8,1
	május	5,9	13,3	10,1	13,9	29,0	21,0	15,5	10,8	7,7
	június	5,7	13,2	10,1	13,6	29,2	21,5	15,0	10,7	7,6
	július	5,9	13,6	10,1	14,0	29,8	21,1	16,1	10,9	7,7
	augusztus	6,1	13,7	10,3	14,3	30,1	21,0	15,7	11,1	7,8
	szeptember	6,0	13,9	10,3	14,8	30,6	22,4	15,9	11,2	7,7
	október	5,8	13,8	10,2	15,3	29,8	21,7	15,2	11,0	7,6
	november	5,9	14,0	10,6	15,7	31,3	22,7	15,6	11,4	7,7
	december	5,7	14,1	11,2	15,7	34,4	22,2	15,8	11,4	8,0
2003	január	5,8	15,0	12,3	16,1	35,4	24,3	17,2	12,1	8,7
	február	6,2	15,3	12,9	17,2	35,8	24,6	17,6	12,6	9,0
	március	6,4	15,6	13,0	17,2	35,3	24,5	17,6	12,7	9,0
	április	6,1	15,1	13,1	16,4	33,7	23,8	16,7	12,3	8,6
	május	5,8	14,0	12,7	15,3	30,0	22,4	15,4	11,5	8,2
	június	5,7	13,8	11,9	15,5	28,1	20,8	15,3	11,2	7,8
	július	5,8	14,0	12,0	15,2	29,6	21,7	15,3	11,3	8,0
	augusztus	6,0	14,3	12,0	15,8	30,5	21,9	15,1	11,6	8,1
	szeptember	6,2	14,3	11,8	16,5	30,5	22,1	15,6	11,7	8,0

	október	6,1	14,0	11,9	16,6	29,5	21,9	15,8	11,6	7,9
	november	6,2	14,2	12,3	16,6	30,0	22,7	16,2	11,8	8,0
	december	6,1	14,7	13,2	17,3	34,1	23,7	16,4	12,3	8,4
2004	január	6,0	15,0	13,4	17,6	35,0	23,8	16,7	12,4	9,0
	február	6,4	15,1	14,1	18,2	35,2	24,3	16,7	12,8	9,3
	március	6,2	14,7	14,0	18,2	34,1	22,9	15,8	12,4	9,2
	április	5,8	13,9	13,3	17,0	31,3	21,4	13,8	11,6	8,8
	május	5,5	13,1	12,5	16,2	30,5	20,3	13,6	11,0	8,4
	június	5,2	13,0	12,3	16,2	28,7	20,1	13,9	10,8	8,1
	július	5,4	13,0	12,1	16,3	28,6	20,1	14,7	10,9	8,3
	augusztus	5,4	12,8	12,0	16,1	29,0	20,8	15,1	10,9	8,4
	szeptember	5,5	12,7	12,1	15,9	29,1	21,6	14,6	11,0	8,4
	október	5,7	12,7	12,3	16,3	29,2	21,9	14,5	11,1	8,5
	november	5,9	13,5	12,2	16,7	29,2	22,4	15,4	11,5	8,8
	december	6,0	14,1	13,3	17,1	33,4	24,0	16,3	12,1	9,3

Természetföldrajzi jellemzők

Domborzat

A Sellyei kistérség - Ormánság a Mecsektől délre, a Dél-Baranyai Domság nyugati része és a Dráva folyó által határolt hatalmas többé-kevésbé sík területen fekszik. A Dráva menti sík térség hosszan nyúlik a folyó mentén északnyugati irányban, azonban az Ormánság, mint önálló egység csak Felsőszentmártonig tart. A tájegység átlagos tengerszint feletti magassága 90-200 m, az egyes különálló kistájak magassága az alábbiak szerint változik.

Az kistérség déli karéja, amely közvetlen a Dráva mentén fekszik átlagosan 90-110 m tszf-i magasságú, szinte tökéletes síkság, az átlagos relief értékek nagyon alacsonyak, 2 m/km² körül alakulnak. A felszín több, mint 50%-a ártéri síkság, az észak felé folyamatosan magasodó területek futóhomokkal fedett ármentes sík részek. A felszín itt enyhén tagolt, mozgalmassabb, mint az alacsony ártéri részeken, ez a mozgalmasság azonban csak kis magasságkülönbséget jelent. Ezen az északi határon a kistáj domborzata élesen megtörik és így folytatódik már egy magasabban fekvő, sík, azonban domborzatilag tagoltabb egységben.

Az Ormánság középső északi része 96-130 m tszf-i magasságú, teraszos, a déli részén futóhomokkal fedett hordalékkúp síkság. A felszíne kevésbé mozgalmasság, az átlagos relief értékek 4 m/km² körül mozognak a területen. A kistáj délkeleti része változatos felszínű, enyhén hullámos, morotvakkal, holtágakkal tagolt síkság. A terület mozgalmasságát elsősorban a kelet-nyugati irányú futóhomok felhalmozódások okozzák. A tájegység lefolyási viszonyai kedvezőtlenek, a terület belvizek által veszélyeztetett.

Az Ormánság északkeleti részén fekvő települések – Hegyszentmárton, Ózdfalu geomorfológiailag már a Dél-Baranyai Domsághoz tartoznak. A kistáj átlagos tszf-i magassága 130-250 m közötti, közepesen és gyengén tagolt felszínű, csak a nyugati és a déli részeken mutat síksági jellegzetességet. A javarészt lösszel borított térség reliefértékei 58m/4km² körül mozognak, az Ormánsághoz kapcsolódó területeken ez az érték 10-25 m/4km²-re csökken (Somogyi, 1990).

Éghajlat

A Mecsektől délre fekvő terület az ország egyik legmelegebb vidéke, az évi középhőmérséklet mindenütt 10,5 °C fölött marad. A legmelegebb hónap a július, 21,5°C fölötti középhőmérséklettel. A terület nagy mennyiségű és hosszú időtartamú napsugárzást kap. Az átlagos napsütéses órák száma 2025. Dél-Baranya az ország egyetlen mediterrán jellegű vidéke. A táj uralkodó szele az északi és az északnyugati irányú.

A Dél-Baranyai vidéken belül az Ormánság éghajlati jellemzői azonban ennél diverzebb képet mutatnak. A társulás nyugati települései már egy mérsékelt hűvös és nedves éghajlati makrokörzet határához tartoznak. Az átlaghőmérséklet és a napsütéses órák száma alacsonyabb, mint a szomszédos körzeteké, a csapadék mennyisége viszont magasabb, a vidék mérsékelt nedves, tartós vízhiányok ritkán alakulnak ki. Ez alól kivételt képeznek az elmúlt évek szélsőséges időjárási viszonyai. Az Ormánság nagyobbik fele a mérsékelt meleg és mérsékelt nedves éghajlati makrokörzet része, a keleti rész, pedig már kifejezetten meleg – ez a terület fekszik a legközelebb a Villányi-hegységhez is. Az átlaghőmérsékletek magasabbak, a csapadék mennyisége csökken, az országos átlagot (605 mm) kismértékben meghaladja. A csapadék első maximuma júniusban van. A mediterráneum viszonylagos közelségének hatására viszont kialakul egy októberi másodmaximum. A csapadék minimuma február hónapra esik.

Az eltelt 4 évben a csapadékmennyiség jelentősen csökkent, és különösen a júniusi maximum tűnt el, amely a vegetáció számára a legfontosabb. A 2000-2003 év időszakában minden nyáron aszály sújtotta – paradox módon egy nagy vízhozamú folyó /Dráva/ árterében – a térséget. A területhasználati módoknál – amennyiben a szárazodás tendenciózussá válik – alapvető változtatás szükséges. A Dráva folyó, a Korcsina csatorna és a kisebb csatornák jelenlegi kezelésének megváltoztatásával – vízvisszatartó vízgazdálkodásra való átállással – az aszály kárai enyhíthetők lennének. Ez utóbbi esetben egy harmadik féle, a vízbőséghez igazodó gazdálkodási szerkezet kialakítása szükséges.

A térség általános éghajlati jellemzői az alábbiak szerint alakulnak, az értékeket a kettő kistáj éghajlati jellemzőinek összevetésével határoztuk meg:

A kistérség éghajlati jellemzői

Éghajlati jellemzők	Átlagos értékek
Évi középhőmérséklet – vegetációs időszakban – fagymentes napok száma – max. hőmérséklet – min. hőmérséklet	10,4-10,6 oC – 16-8-17,2 oC – átlagosan 195-200 nap – 34,0-35,0 oC – -14,0—17,0 oC
Napsütéses órák száma – vegetációs időszakban – téli időszakban	1950-2000 óra/év 800-830 óra körül 190-215 óra körül
Évi csapadékmennyiség – vegetációs időben – hótakarós napok száma – átlagos hóvastagság	650-760 mm körül 370-480 mm körül 35-40 nap/év 25-30c cm
Ariditási index	Keleten 1,00-1,04 körül Nyugaton 0,90 körül
Uralkodó szélirányok	– északnyugati – ősszel a délkeleti szelek gyakorisága megnő – az átlagos szélesebesség mindenütt 2,5-3 m/s körüli

Geomorfológiai és földtani viszonyok

Az Ormánság déli karéja a pleisztocén kor elején és közepén az északról érkező vízfolyások akkumulációs területe volt, a Dráva menti-sík nem egységes szerkezetű árok, hanem kisebb részmedencék, néha enyhén emelkedő felszínek láncolata. A medencék süllyedésének utolsó bizonyítható időszaka a würm. A felszínt és a felszín közeli rétegeket mindenütt holocénkori elsősorban folyóvízi üledékek alkotják, a térségben a legjelentősebb nyersanyagforrást a Kovácshida környékén fellelhető tőzeg szolgáltatja.

A tájegység középső területein a főként pleisztocén korú rétegsorra a würmben futóhomok települt. A szomszédos Dráva ment-sík medence süllyedésének következményeként a korábban lösszel és futóhomokkal takart felszínek ismét üledékgyűjtővé váltak és a kialakult formák nagy részét a Dráva szétrombolta. A térség a későglaciálisban magasártéri helyzetbe

került és újra kialakultak a futóhomok formák, a mélyebb részekre pedig folyamatosan öntésanyagok rakódtak le. A tájegység északkeleti részén fekvő települések alapközetét elsősorban mészkő és lösz adja, erre különböző vastagságban települtek a fedőrétegek, elsősorban homokféleségek.

A települések természetföldrajzi szempontból három különböző kistájhoz tartoznak, így többségük a Dráva-síkhöz és a Fekete-víz síkjához, míg néhány település a Dél-baranyai-dombság részét képezi az alábbiak szerint:

A Sellyei kistérség természetföldrajzi kistájai

Dráva-sík		Fekete-víz síkja		Dél-Baranyai Dombság
Drávaiványi	Kisszentmárton	Adorjás	Lúzsok	Hegyszentmárton Ózdfalu
Drávakeresztúr	Markóc	Baranyahídvég	Marócsa	
Drávasztára	Piskó	Besence	Magyartelek	
Felsőszentmárton	Sósvertike	Bogdása	Magyarmecske	
Hirics	Vejti	Bogádmindszent	Nagycsány	
Kemse	Zaláta	Csányoszró	Okorág	
		Drávafok	Páprád	
		Gilvánfa	Sámod	
		Kákics	Sellye	
		Kórós	Vajszló	
		Kisasszonyfa		

Talajok

A kistérség a Dráva-sík része, és teljes terjedelmében a Dráva – ma már túlnyomórészt mentett oldali – árterén fekszik. A síkság felszínén és a felszín közelében mindenütt holocén kori folyóvízi homokos, iszapos üledékek találhatók. Ezen a folyóvízi üledéken, a sík területen a Dráva által meghatározott magas talajvízszint miatt a talajképződés főleg réti talajokat eredményezett. A folyó gyakori mederváltozásai miatt a talajtípusok mozaikos elrendeződésűek. A folyómeder közelében a földtörténeti jelenkorban (újholocénban) nyers öntéstalajok, a medertől távolabb pedig, a földtörténeti jelenkor korábbi időszakában (óholocén) a magasabb térszíneken humuszos öntéstalajok (vékony humuszréteggel) képződtek. A felszín jellemző elemei a vizenyős elhagyott folyómedrek (morotvák), illetve a közöttük meghúzódó magasabb, homokos területek. A morotvák vízállásos területei rét- és legelőgazdálkodásra alkalmasak. Elsősorban a fenti talajtípusokból adódóan a kistérség termőterületei zömének alacsony a természetes termőképessége.

A Drávamente déli karéjára legnagyobb részben a réti, réti-öntés, valamint a nyers öntéstalajok előfordulása jellemző. Közös jellemzőjük, hogy az alapközetük alluviális üledék, mechanikai összetételük a homokos vályogtól, a vályogon át, az agyagos vályogig terjed. Vízgazdálkodási viszonyaik általában közepesek, legnagyobb részben gyenge és közepes víztartó képességűek, kémhatásuk általában gyengén savanyú. Az elsősorban homokos fedőréteggel területeken gyakran előfordulnak igen kedvezőtlen vízgazdálkodású talajok is.

A termőréteg vastagsága változó, szinte mindenhol meghaladja az 1 m-t, csak a folyó menti területeken sekélyebb ennél. Utóbbiaknak a termőképessége kevés kivételtől eltekintve közepesen gyenge, a nagyobb termőréteg-vastagságú területeken közepes. Kisszentmárton és

Drávaiványi térségében homok mechanikai összetételű, preglaciális üledéken kialakult barnaföldek is előfordulnak kis százalékban. A Dráva menti nyers öntések talajminősége V-VI. osztályú, a terület nagy részét szántóként művelik. A Dráva árterére elsősorban az öntés réti talajok jellemzőek, mechanikai összetételük általában homokos-vályog, VI. termékenységi osztályba tartoznak. Mész tartalmuk változó, általában alacsony. A területek jellemző hasznosítási módja az erdő (25%), a rét (15%), valamint a szántó (kb. 60%).

Az Ormánság középső része már távolabb fekszik a Drávától, a talajtípusok részaránya itt az alábbiak szerint alakul:

régi talajok: 33%
réti öntéstalajok: 44%
erdőtalajok: 16%
csernozjomok: 7%

Kákics és Bogádmindszent térségében nagyobb mennyiségben barnaföldek is előfordulnak (összesen 6%-ban), ezek termékenysége általában közepesen alacsony (VII). A löszös alapkőzetten kialakult talajok termékenysége már jobb, általában az V talajminőségi osztályba sorolhatók. Jellemző területhasználatok:

Erdő: 40%
Szántó: 55%

A csernozjomok közül megtalálhatók a réti, a mészlepedékes csernozjomok és a csernozjom barna erdőtalajok is, ezek termékenysége már sokkal jobb, mint az előzőekben tárgyalt talajoké. A Királyegyházánál felbukkanó réti csernozjomok minősége már II-II, ami kiemelkedően jó minőséget jelent. A csernozjom barna erdőtalajokon a területhasználatok az alábbiak szerint alakulnak:

Szántó: 90%
Erdő: 10%

A társulás északkeleti településeinek taljai javarészt löszön képződött csernozjom barna erdőtalajok vagy agyagbemosódásos barna erdőtalajok többnyire vályog mechanikai összetételűek, nagyrészt szántóként hasznosítottak. Vízgazdálkodási tulajdonságaik sokfélék, jellemzően közepes és jó vízáteresztő képességű, jó vagy erősen víztartó talajok, termőképességük közepes (V-VI termékenységi osztály). A sztyeppedő területeken javarészt kedvező vízgazdálkodási tulajdonságokkal rendelkező csernozjom barna erdőtalajokat találunk, termékenységük közepes (V. termékenységi osztály). Jellemzően szántóterületek. Ezeken az alacsony dombvidéki területeken a hidromorf talajok részaránya alacsony, elsősorban a vízfolyásokat kísérik réti talajok.

Természetes növényzet

Az Ormánság legnagyobb része növényföldrajzilag a Pannóniai flóratartomány (Pannonicum) Alföld flórávidékének (Eupannonicum) Dél-Alföldi flórajárásába (Titelicum) tartozik. A térség északkeleti peremén fekvő települések már a Pécsi flórajárás (Sopianicum) részét képezik. A tájegység legnagyobb része síkvidéki, potenciális erdőtársulásai közül meghatározók a fűz-nyár-égerligetek (*Salicetum albae-fragilis*), valamint a tölgy-kőris-szil ligeterdők (*Quercus-Ulmetum pannonicum*). A térség déli részén jellemző lágyszárú fajok a szegfűfélék (*Dianthus armeriastrum*, *D. barbatus*), a korai kankalin (*Primula vulgaris*), valamint a szürös csodabogyó (*Ruscus aculeatus*).

A társulás középső északi része magasabb térszínen fekszik, a vidék általában szárazabb, a talajvíz mélyebben helyezkedik el. Potenciális erdőtársulásai az előbbieken túl a gyertyános kocsányos tölgyesek (Querco-roburi-Carpinetum). Jellemző fajok a magyar varfű (Knautia drymeia), a kis télizöld meténg (Vinca minor), a veronikafélék (Veronica sp.).

A tájegység északkeleti részén fekvő települések már a Villányi-hegység alacsony dombvidékéhez tartoznak. Ezen a területen már a gyertyános kocsányos tölgyesek (Querco-roburi-Carpinetum praeillyricum), a gyöngyvirágos tölgyesek (Convallario-Carpinetum) és az előbb említett fás növénytársulások alkotják a potenciális erdővegetációt.

Az erdészeti művelésbe vont területeken elsősorban keménylombú (tölgy és gyertyán) fajokat termesztenek. Az erdők évi folyónövedéke az északkeleti részen viszonylag tág határok között (2,1-4-5 m³/ha) változik, a többi területen ennél valamivel kisebb a szórás (3,7-4,5 m³/ha).

Állatvilág

A kistérség állatvilága kimondottan gazdag, amelyet a viszonylag érintetlen környezeti feltételek biztosítanak. Az ormánsági nagyvadállomány országhatáron túl is ismert és kedvelt az idelátogató vadászok előtt. Kiemelendő a sellyei szarvas fajta, mely a múltban itt élt Draskovich család sokgenerációs tenyésztői munkáját dicséri. A nagyvadállományra az utóbbi években a túlszaporodás jellemző, mely a mezőgazdálkodást már komolyan érinti.

A madárvilág szintén gazdag. A kistérség álló- és folyóvizei, valamint nagy kiterjedésű erdőségei zavartalan élőhelyet biztosítanak olyan ritka madárfajoknak, mint a fekete gólya, karvaly, héja, gyöngybagoly, fülesbagoly, fakopács, harkály.

Kedvezőtlen adottságú területek

A területhasználat megváltoztatására szóbjáéhető területek az alacsony aranykorona értékű területeket fedik, melyek a hagyományos mezőgazdasági termelésre kedvezőtlen feltételeket biztosítanak. Általánosan elmondható, hogy a kistérség középső és délnyugati részei tartoznak ide. A területhasználat megváltoztatására számos államilag támogatott lehetőség kínálkozik:

- erdősítés,
- biomassza és energia ültetvények létesítése,
- méhlegelő kialakítása,
- extenzív állattartás,
- gyümölcsös telepítés,
- bútoripari fűzveszőtermesztés,
- dió ültetvények létesítése,
- gyógy- és fűszernövények termesztése,
- ökológiai (bio) gazdálkodás.

Vízkészletek, vízgazdálkodás

Felszíni vizek (folyó- és állóvizek)

A társulás településeinek vízrendszerét egy nagy folyó és számos kisvízfolyás, belvízelvezető- valamint öntözőcsatorna határozza meg. A térség egészen a 70-es 80-as évekig belvízzel veszélyeztetett volt. Az Ormánság szinte teljes területe, az északkeleti részeket kivéve, vízföldtani szempontból alacsony ártéri síkság, vízfolyásokkal viszonylag sűrűn átszőtt, ami elsősorban a belvízelvezető csatornák és a kisvízfolyások magas számának köszönhető.

A térség meghatározó felszíni elemei továbbá a nagy felületi kiterjedésű halastavak, tórendszerek, valamint az egykori holtágak is. A települések közül 12 fekszik közvetlenül a Dráva partján, a többi csak közvetve érintett a vízfolyás által. A térség belső területeinek két meghatározó vízfolyása a Fekete- és a Pécsi vizek vízrendszere. A térség középső és keleti részén szinte valamennyi kisvízfolyást és csatornát ezek vesznek fel és szállítanak tovább a Drávába. A Drávának sok hátrahagyott régi medre, mellékága van. A felszíni vízkészlet kihasználtságát 80%-osra becsülik.

A társulás tágabb vízrajzi környezetét vizsgálva a kistáj É-ről a Drávára támaszkodik, amely 75 km hosszan határolja. Északról a területet a Dél-Baranyai-Dombság és a Dél-Zselic kistáj alacsony dombvidéke határolja. A mellékvizek, csatornák a lejtésnek megfelelően a Fekete- és a Pécsi-vizekhez, vagy közvetlenül a Drávához folynak. Ezek közül a Korcsina (38 km, 167 km²) és a Sellyei-Gürü (11 km, 762 km²), valamint a Fekete-víz (76 km, 2021 km²) a legjelentősebbek.

Vízjárás adatokat a Dráváról, valamint a Fekete-vízzel ismerünk.

		LKV	LNV	KQ	KOQ	NQ
Vízfolyás	Vízmérce	cm			m ³ /s	
Dráva	Drávaszabolcs	-10	596	151	486	2100
Fekete-víz	Csányoszró	22	310	0,05	2,4	95
Fekete-víz	Baranyahídvég	-10	366	0,15	4,5	170

A térség (az egész Drávasík) gazdasága csak a Dráva és mellékvizei rehabilitációjával, a vízelvezető vízgazdálkodás vízvisszatartó vízgazdálkodással való átalakítása esetén nyerheti vissza gazdasági erejét. Mivel erre a váltásra 2006-ig nincsen reális esély, a jelenlegi program csak egy átmeneti kedvezőtlen helyzetre épülő ideiglenes, rövidtávú program lehet. Ha ezt a programot nem váltja föl rövid időn belül egy 2006-on túlnyúló program, aminek alapja a Dráva folyó, akkor ez a program nemcsak nem fog elég hatékonyan hozzájárulni a térség fejlődéséhez, de határozottan és jelentősen gátolni is fogja a táj egészének és a helyi gazdaságnak a kiteljesedését, dinamizmusát, erősödését. Ezen belül fenn fogja tartani a külső tényezőktől való erős függését, és egy olyan táj, illetve gazdaság szerkezetet rögzít, aminek későbbi átalakítása újabb jelentős áldozatokkal járhat. A térség legnagyobb részét kitevő terület a századelő lecsapolási munkálatai előtt az év nagy részében víz alatt állt, ahol a gazdálkodás is – többé-kevésbé – igazodott a vízviszonyokhoz. Ma, a térség felszíni vízhálózata a jellegéből adódóan alapvetően a „fölsleges” víz elvezetését szolgálja.

A vízgazdálkodás szempontjából elsődleges szerepet tölt be a Dráva: meghatározza a felszíni vizeket és – az oldalirányú szivárgás által – hatással van a felszín alatti vizekre. A Dráva menti árvízvédelmi töltés építése már a XVII. században megkezdődött, és az 1800-as évek elején a térségben már többé-kevésbé összefüggő gátrendszer húzódott. A Dráva érintett szakaszán folyószabályozási munkák is történtek, amelyek jelentősen lerövidítették és kiegyenesítették a folyó medrét, és akadályozták a meder mozgását. A Dráva és mellékvizeinek szabályozása, a víz szabad mozgásának ésszerűtlen korlátozása, a következményként zajló medermélyülés, a 80-as évek meliorációs beavatkozásai károsan hatnak a helyi megélhetésre és gazdálkodásra. A Drávának és mellékvizeinek gyakorlatilag semmiféle aszályt mérséklő hatása nincsen és a víz haszonvételek számtalan formájára (pl. halászat, nádgazdálkodás) alig nyújt lehetőséget. (Kivétel a turisztikai és a horgászati haszonvételek, ami azonban a lehetőségekhez képest elhanyagolható mértékű.)

A folyó osztrák, szlovén és horvát szakaszán a század elejétől vízierőművek sokasága épült, amelyek a folyó évi vízjárását kiegyenlítettebbé tették, de 1,0-1,5 m-es napi

vízszíningadozást okoznak. E nagymértékű napi vízszíningadozás káros a folyómenti ökológiai rendszerekre, az évi kiegyenlítettség pedig – a csökkenő csapadékkal és a mederfenék szabályozás miatti 1,5-2 m mélyüléssel együtt – megakadályozza a Drávát abban, hogy évente tisztességesen elöntse a hullámterét. A fentiek miatt a Dráva jelenleg – a minimális öntözéstől elektintve – hasznosítatlanul folyik át a térségen, holott az egyik legjelentősebb erőforrás lehetne.

Felszín alatti vizek

A felszín alatti vizeket a térségben három fő csoportra oszthatjuk, így rétegvizekre, karsztvizekre és talajvizekre. Az ivóvíz és általában a felszín alatti vizek esetében a kitermelés a réteg és talajvizeket érinti. A térségben több védett, vagy tervezett vízbázis található.

A térségben a rétegvíz mennyiségéről és elhelyezkedéséről pontos adatok állnak rendelkezésre, a rétegvíz mennyisége átlagosan 1-1,5 l/s.km². A területi különbségek a hozamot tekintve jelentősek lehetnek, a legnagyobb hozamú kutak a Dráva menti síkon találhatóak, a kitermelhető mennyiség nem egy esetben eléri, vagy meghaladja az 500 l/perc értéket. Hévizet több településen is találunk, jelentősebb mennyiségben Sellye térségében áll rendelkezésre, a városban melegvizes strandfürdő is működik. A héviz kitermelése a szomszédos Bogdása külterületén történik. További hévizeket találunk Felsőszentmárton és Okorág környékén is. Az artézi kutak száma viszonylag sok, mélységük kevés esetben nem haladja meg a 100 m-t, azonban a vízhozamok mérsékeltek, a kitermelésük folyamatos. Az 1990-es évek elején a felszín alatti vízkészlet kihasználtságát 20-40%-ra becsülték, ez az érték, a fokozódó igények miatt napjainkra valószínűleg növekedett.

A Pécs-Szigetvár vonaltól déli irányba távolodva a talajvízszintek átlagban 4-6 m mélységben helyezkednek el. A talajvízszintek mélysége változó, a talajvízjárást a folyó közeli területeken a Dráva vízszint ingadozásai befolyásolják. A felszín közeli vízkészletek minőségét is részben a homokrétegen átszivárgó jó minőségű folyóvíz befolyásolja. A települések térségében a talajvízszintek a terepszinthez közel 3-5 méter mélységben találhatóak. A talajvíz mennyisége sehol sem nem számottevő, csak a Dráva menti területeken éri el az 5–7 l/sec.km² értéket. A mély fekvésű területeken a talajvíz kis mélységben húzódik, az egykori árterek, holtágak környékén ma is sok magas vízállású területet találni, ezek növényvilága általában gazdag és jelentős természeti értéket képviselnek. Az 1970-80-as évek meliorációs munkáinak köszönhetően belvízveszély a térségben a minimumra csökkent, és ezzel párhuzamosan egy általános szárazodási folyamat is megfigyelhető.

A települések a 33/2000 (III. 17.) korm. rendelet előírásai szerint a Különösen érzékeny felszín alatti vízminőségi területre eső települések közé – szennyeződés érzékenységi besorolása ugyanezen rendelet szerint „B” (érzékeny) – valamint a Kevésbé érzékeny felszín alatti vízminőségi területre eső települések közé – szennyeződés érzékenységi besorolása „C” (kevésbé érzékeny) tartoznak az alábbiak szerint:

Kiemelten érzékeny („A”)		Különösen érzékeny („B”)		Kevésbé érzékeny („C”)
Drávafok Drávaiványi Drávakeresztúr Drávasztára Felsőszentmárton Hirics	Kemse Kisszentmárton Lúzsok Markóc Piskó Vejtí Zaláta	Adorjás Baranyahídvég Besence Bogádmindszent Bogdása Csányoszró Gilvánfa Hegyszentmárton Kákics	Körös Magyarmecske Magyartelek Marócsa Nagycsány Okorág Páprád Sámod Sellye Sósvertike Vajszló	Kisasszonyfa Ózdfalu

A szolgáltatók által végzett vizsgálatok szerint az Ormánság nyugati részén szinte minden települési mintavétel esetén kifogásolt volt a vas, a mangán, arzén valamint az ammónium mennyisége a vizekben. Az első három elem esetében a határérték túllépések jelentősnek mondhatók. Az Ormánság keleti részén elsősorban a vas és a nitrát tartalom mondható jelentősnek.

Felhasznált irodalom:

MAROSI, S. - SOMOGYI, S. (szerk.) 1990: Magyarország kistájainak katasztere I.-II. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest

Melléklet 5

Kérdőív az Ormánságról

Tisztelt Válaszadónk!

Az Ormánság Fejlesztési Társulás és a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési Intézete felmérést készít a lakosság körében az Ormánság megítéléséről. Kérjük, válaszaival segítse munkánkat.

1. Kérjük jellemezze három szóval az Ormánságot!

.....

2. Ha vendéget fogad, melyek azok a helyek amelyeket mindenképpen megmutat az Ormánságból?

.....

3. Ön jelen pillanatban a megye többi kistérségéhez viszonyítva hova sorolja az Ormánság gazdasági fejlettségét?

1. jelentősen az átlag alatt	2. valamivel az átlag alatt
3. átlagos	3. valamivel az átlag felett
5. jóval az átlag felett	

4. Ön szerint az elmúlt 10 évben hogyan változott a kistérség gazdasági helyzete a megye többi kistérségéhez képest?

1. jelentősen romlott	2. átlagos mértékben romlott
3. nem változott	3. átlagos mértékben javult
5. nagymértékben javult	

5. Elégedett Ön a települése által biztosított életkörülményekkel?

1. igen	2. nem

Miért?.....

6. Melyik az a terület amely Ön szerint lakóhelyén legsürgősebben fejlesztésre szorul?

.....

7. Van jelentősége az Ön számára annak, hogy az a település ahol él, az Ormánságban van?

1. van	2. nincs

Mi az?

8. Ön miben látja a kistérség, illetve települése kitörési esélyeit? Kérem rangsoroljon! (1 a legfontosabb, 2 a második legfontosabb ... 7 a legkevésbé fontos)

- Kulturális értékek megóvása, kulturális turizmus fejlesztése
- Okoturizmus, vadászturizmus, természetjárás
- Falusi vendégfogadás feltételeinek megteremtése
- Ipari park létrehozása, fejlesztése, termelő üzemek letelepítése
- Mezőgazdaság fejlesztése a hagyományos művelési ágakban
- Mezőgazdaság fejlesztése, gyógynövények termesztése
- Infrastruktúra fejlesztésével, vonzó élettér kialakítása
- Egyéb, éspedig:

9. Ön szerint megkülönbözteti valami az Ormánságban élő embereket (felfogásban, viselkedésben, vagy bármi másban) az ország más területén élőkötől?

1. igen

2. nem

Mi az?

10. Ön szerint mely tulajdonságok jellemzik az ormánsági embereket, az alábbiakban felsoroltak közül? (1 legjellemzőbb, 13 egyáltalán nem jellemző)

☐ vendégszerető	☐ szerény
☐ takarékos	☐ alapos
☐ barátságos	☐ magabiztos
☐ szorgalmas	☐ rugalmas
☐ nyitott	☐ tapintatos
☐ derűs, vidám	☐ önzetlen
☐ megbízható	

11. Kérjük jelezze az alábbi skálán, mennyire foglalkoztatják Önt, a településén, illetve a kistérségben zajló társadalmi, politikai események? (1 egyáltalán nem foglalkoztatja, 2 kicsit foglalkoztatja, 3 csak annyira mint bárki más, 4 érdeklődik, 5 nagyon foglalkoztatja, ezért megtesz mindent, hogy információhoz jusson, 6 nagyon foglalkoztatja, és aktív részesévé kíván válni)

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6

Háttérinformációk

12. a válaszadó ...

... neme:

1. férfi

2. nő

... életkora:

..... év

... legmagasabb iskolai végzettsége

1. 8 általános

2. szakmunkásképző

3. érettségi

4. felsőfokú

13. Mi az Ön foglalkozása, gazdasági aktivitása?

Dolgozó

- Önálló szabadfoglalkozású vállalkozó
- Vezető alkalmazott, hivatalnok
- Beosztott alkalmazott, hivatalnok
- Szakmunkás
- Egyéb dolgozó

Nem dolgozó

- Nyugdíjas
- Háztartásbeli
- Tanuló, egyetemista
- Jelenleg állás nélkül

14. Kérjük mondja el, milyen napi- és hetilapokat olvas a leggyakrabban!

a.) napilapok: b.)hetilapok:.....

.....

15. Milyen gyakran szokott rádiót hallgatni?

- 1. naponta
- 3. hetente

- 2. hetente többször
- 4. ritkábban mint hetente

5. szinte soha

16. Melyik adókat hallgatja a leggyakrabban?

.....

17. Kérjük mondja el, hogy mely TV csatornákat nézi a leggyakrabban!

.....

18. Az elmúlt egy-két évben az Ön családjának anyagi helyzete ...

- 1. jelentősen romlott
- 3. nem változott

- 2. valamelyest romlott
- 4. valamelyest javult

5. jelentősen javult

19. Mit gondol, hogyan fog változni családja anyagi helyzete a következő egy-két évben?

- 1. jelentősen romlani fog
- 3. nem változik

- 2. valamelyest romlani fog
- 4. valamelyest javulni fog

5. jelentősen javulni fog

Az interjúkészítő neve

Az interjú helyszíne (település)

Az interjú időpontja

Melléklet 6

P0 kérdőív sorszáma.....

Kérdőív az Ormánságról

Tisztelt Válaszadónk!

Az Ormánságfejlesztő Társulás és a Pécsi Tudományegyetem TTK Felnőttképzési Intézete felmérést készít a lakosság körében, az Ormánsági ÉLETFA program és az Európai Unió ECOS-OUVERTURE Eugénia projektje keretében. Kérjük, válaszaival segítse munkánkat.

VÁLASZADÓ AZONOSÍTÓ**A válaszadó**

P1 Neme: 1 Férfi 2 Nő **P2 Születési év:**

P3 Legmagasabb iskolai végzettsége: 1 8 általános alatt 2 8 általános
3 Szakmunkásképző 4 Érettségi 5 Felsőfokú

P4 Iskolai végzettsége szerint, mi az Ön szakképesítése:

1.nincs 2.mezőgazdasági 3.gépipar 4.faipar 5.építőipar 6.szállítás-fuvarozás 7.egészségügy
8.oktatás 9.közművelődés 10.közgazdaságtan 11.jog 12.kereskedelem 13.vendéglátás 14 ruhaipar

P5 Családi állapota: 1 Nőtlen 2 Hajadon 3 Házas
4 Elvált 5 Özvegy 6 Élettársi kapcsolat

P6 Közös háztartásban élők száma:.....

P7 Eltartottak száma:.....

P8 Havi jövedelme:.....Ft

P9 Mi az Ön foglalkozása, gazdasági aktivitása?

Dolgozó

- 1 Betanított munkás
 2 Szakmunkás
 3 Beosztott alkalmazott, hivatalnok
 4 Vezető alkalmazott, hivatalnok
 5 Szerződéses szabadfoglalkozású
 0 Egyéb:.....

Önálló dolgozó

- 11 Vállalkozó
 12 Östermelő
 10 Egyéb.....

Nem dolgozó, és P10 mióta

- 21 Regisztrált munkanélküli
- 22 Nem regisztrált munkanélküli.....
- 23 Nyugdíjas
- 24 Háztartásbeli
- 25 Gyed, gyes
- 26 Anyasági pótlék
- 27 Tanuló, egyetemista

28 Járadékos (egészségügyi)

P11 Vett-e már részt átképző tanfolyamon? 1 igen 2 nem
(Erre a kérdésre nem kötelező a válaszadás)

P12 Rendelkezik nem hivatalos munkaviszonnal? 1 igen 2 nem

P13 Miből származnak az Önök háztartásának jövedelmei?

P13_1 Fizetés, önálló jövedelem

P13_4 Munkanélküli járadék

P13_2 Nyugdíj

P13_5 Ösztöndíj

P13_3 Szociális segély

P13_6 Egyéb:

V10. Ingatlana alapterülete:.....

V10_1 folytat-e valamilyen termelő tevékenységet ezen ingatlanán?

2 nem

1 igen: V10_1_1.....

1.dinnye 2.gabona 3.kukorica 4.gyógynövény 5.paprika-paradicsom 6.káposztafélék

7.burgonya 8.cukorrépa 9.takarmánynövények 10 konyhakert 11 állattartás 12 gyümölcsös

V10_2 van ezen kívül más termelésre alkalmas földterülete?

2 nincs

1 igen: V10_2_1.....m² mit termel rajta?

V10_2_2.....

1.dinnye 2.gabona 3.kukorica 4.gyógynövény 5.paprika-paradicsom 6.káposztafélék

7.burgonya 8.cukorrépa 9.takarmánynövények 10 fenyő 11 gyümölcs

V11. Milyen felszereltségű az Ön lakása?

Megnevezés	Van	Nincs
V11_1 Vezetékes telefon	1	2
V11_2 Mobiltelefon	1	2
V11_3 Internetkapcsolat	1	2
V11_4 Fürdőszoba	1	2
V11_5 Vízőblítéses WC	1	2
V11_6 Központi fűtés	1	2
V11_7 Egyedi fűtés	1	2

V12. Milyen energiát használ lakása fűtéséhez?

V12_1 Fa

V12_4 Gáz

V12_2 Szén

V12_5 Egyéb:

V12_3 Villany

V13. Az Ön lakóépületének

V13_1 alapterülete (m²):.....

V13_2 szobák száma:.....

V14. Van-e problémája a lakásával?

1 Nem egészséges

4 Rossz az állaga

2 Zsúfolt

5 Egyéb:

3 Kényelmetlen

6 Nincs

V19. Beszél valamilyen idegen nyelven?

2 nem

1 igen V19_1:.....

1.horvát 2.szerb 3.német 4.angol 5.francia 6.olasz 7.orosz 8.egyéb

V20. Informatikai ismeretekkel rendelkezik?**2 nem****1 igen?.....**1.szövegszerkesztés 2.táblázatkezelés 3.adatbáziskezelés 4.prezentáció-grafika 5.hálózat
6.Internet 7.felhasználói

Az interjúkészítő neve	
V21 Az interjú helyszíne (település)	1-52
Az interjú időpontja	

